

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk İslam Sanatları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÂBE ÖRTÜSÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Muhammed Ekrem ŞAHİN
14935007

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Diyarbakır 2018

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Türk İslam Sanatları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÂBE ÖRTÜSÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Muhammed Ekrem ŞAHİN
14935007

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Diyarbakır 2018

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kâbe Örtüsünün Tarihsel Gelişimi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin.... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

25/04/2018
Muhammed Ekrem ŞAHİN

KABUL VE ONAY

Muhammed Ekrem ŞAHİN tarafından hazırlanan “Kâbe Örtüsünün Tarihsel Gelişimi” adındaki çalışma, 25/04/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Doç. Dr. Oktay BOZAN

Dr. Öğr. Üyesi Gül GÜLER

ÖNSÖZ

Dünyanın neresinde olunursa olunsun Müslümanların her gün beş vakit namaz ibadetlerini yerine getirdiklerinde yöneldikleri Kâbe, her yıl hac ve umre dönemlerinde bu ibadetlerin yapılması için milyonlarca kişi tarafından ziyaret edilen mukaddes bir yapıdır.

İslâm dünyası için büyük önem taşıyan Kâbe; çok eski dönemlerden itibaren saygı görmüş, Kâbe ile ilgili görevler itina ile yerine getirilmiş, verilen bu değer in neticelerinden biri olarak çeşitli örtülerle geleneksel olarak örtülmüştür. Bu mukaddes yapının tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlar tarafından defalarca yenilenmiş ve onarılmış olması, iftiharla ve özenle çeşitli özellikteki örtülerle örtülmesi, ne kadar büyük önem ve değer verildiğinin göstergeleridir.

Geçmişten günümüze, tarihsel süreç içerisinde Kâbe üzerine örtülen örtülerin kumaş yapılarında ve renklerinde, örtülerin üzerindeki yazılarda ve süslemelerde bazı değişiklikler olduğu görülmüştür.

Kâbe örtüsü, gün geçtikçe araştırmacıların ilgisini daha çok çekmekte, örtünün dokunması, hazırlanması, ortaya konan sanat, örtü son haline getirilinceye kadar sarf edilen emek, yapılan masraflar; yazılı ve görsel medyaya, araştırmalara ve çeşitli makalelere konu olmaya devam etmektedir.

Biz de bu çalışmamızda; tarihsel süreç içerisinde Kâbe üzerine örtülen örtülerin kimler tarafından nasıl yaptırıldığına, dokunan kumaşların yapısına, örtülerin üzerine işlenen yazılara ve süslemelere, bunların değişimine ve gelişimine dikkat çekmek istedik.

Bu çalışmamda bana rehberlik eden danışmanım Sayın Prof. Dr. Abdurrahman ACAR'a, Arapça kaynakların tercüme edilmesinde ve diğer konularda bana yardımcı olan hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

M. Ekrem ŞAHİN
Diyarbakır 2018

ÖZET

Suudi Arabistan'ın Mekke şehrinde bulunan, ziyaret edilmesi farz olan, hac ve umre ibadetlerinin yapıldığı ve namazlarda Müslümanların yöneldikleri Kâbe, İslâm âleminde büyük saygı ve değer gören, Hz. İbrahim tarafından inşa edildiği bilinen mukaddes bir yapıdır.

Kur'an-ı Kerim'de; Beyt, Beytullah, Beytü'l Atik, Beytü'l Haram, Beytü'l Muharrem, Beytü'l Ma'mur adlarıyla da anılan Kâbe'nin binlerce yıllık bir geçmişe sahip olduğu ve ilk inşa edildiği günden bugüne çok defa yenilenmiş ve onarılmış olduğu bilinmektedir.

Mukaddes bir yapı olmasından dolayı Kâbe'ye örtü (kisve) yapıp örtülmesi de en önemli ve en güzel işlerden kabul edilmiştir. Tarih kitaplarında Kâbe'ye örtü örtülmesiyle ilgili olarak çeşitli rivayetler bulunmakta olup, çoğunlukla ilk olarak örtü yaptıran ve örten kişinin Yemen Kralı Tubba' Es'ad el-Himyeri olduğu yazılmaktadır.

Mekke'de 1927 yılında dokuma fabrikası yapıncaya kadar Kâbe örtüsü çoğunlukla Mısır'da dokunup gönderilmiş, Hicaz'ın idaresini elinde bulunduran kişi ve devletler de bunu uzun yıllar devam ettirmişlerdir. Ancak bazı dönemlerde bununla ilgili olarak bazı siyasi anlaşmazlıkların çıkması sebebiyle Kâbe örtüsünün yapılması ve gönderilmesi işi farklı kişi ve devletler tarafından üstlenilmiştir.

Günümüzde Kâbe örtüsü halen Mekke'de bulunan dokuma fabrikasında (Darü'l Kisve), çeşitli işlem ve aşamalardan geçerek, büyük bir özenle ve dikkatle dokunmaktadır. Bu fabrikada gelişmiş bir teknoloji ve son model makineler kullanılmakta olup ayrıca tecrübeli ve maharetli dokuma ustaları da burada görev yapmaktadır.

Kâbe'nin siyah örtüsü üzerinde örtüyü dört bir taraftan çevreleyen yazı kuşakları bulunmaktadır. Bu yazı kuşakları üzerindeki yazılar, altın kaplama ve gümüş iplikler kullanılarak el işçiliğiyle büyük bir maharetle yazılmıştır. Ayrıca siyah örtü üzerinde de yakından bakıldığında daha iyi görülebilen jakar stiliyle (jakar makinesiyle) yazılmış yazılar bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Kâbe, Mekke, Kisve, Dokuma, Yazı

ABSTRACT

The Kaaba, located in Mecca city of Saudi Arabia, farded to be visited, Muslims gravitate in prayers, is estimable building according to Islamic belief and it is a building known to be built by Hz. Abraham.

It is known that the Kaaba reported with the name of Beyt, Beytullah, Beyti'l Atik, Beyti'l Haram, Beytü'l Muharrem, Beytü'l Ma'mur in the Qur'an, has a history of thousands of years and it has been renovated and repaired many times since the day it was first built.

Making cover and covering for Kaaba is also accepted as the most important and beautiful works because of being a sacred structure. There are various narrations about the covering of the Kaaba in the history books and it is mostly written that King of Yemen Tubba' Es'ad al-Himyari is the first person who had cover made firstly and cover.

Until building weaving factory in Mecca, Kaaba cover mostly was weaved and sent in Egypt, people and states holding the hands of the administration Hijaz, have maintained this for many years. The work of making and sending the Kaaba cover was under taken by different people and states due to some political disputes about this in some periods.

Nowadays, Kaaba cover which is still in the textile factory located in Mecca, through various processes and stages, has been knitting with great care. In this factory advanced technology and state-of-the-art machines are used, also experienced and skilful weaving masters has been working here.

There are writing belts on the black cover of the Kaaba that surround it from all sides. Writings on this writing belts is written using gold-plated and silver threads with great skil by handwork. There are also writings written in jacquard style

(with jacquard machine) which can be seen better when looked closely on black cover.

Keywords

Kaaba, Mecca, Kiswah, Textile, Writings

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
1. TEZİN KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
2. TEZİN AMACI	1
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
4. TEZİN BÖLÜMLERİ VE LİTERATÜR.....	2
5. KÂBE, TARİHÇESİ VE ÖNEMİ	3
5.1. Kâbe'ye Yapılan Hizmetler.....	11
5.2. Kâbe'nin Yapısı ve Özellikleri	12
5.3. Kâbe İle İlgili Yapılar	12
5.4. Kâbe'nin Önemi	15

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂBE ÖRTÜSÜNÜN TARİHİ

1.1. HZ. İBRAHİM VE HZ. İSMAİL DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ (KİSVE)	18
1.2. KÂBE'NİN HZ. İSMAİL'DEN SONRA ÖRTÜLMESİ	18
1.3. CAHİLİYE DEVRİNDE KÂBE'NİN ÖRTÜLMESİ.....	19
1.4. TUBBA' ES'AD EL-HİMYERİ'NİN KÂBE'YE ÖRTÜ ÖRTMESİ	20
1.6. HZ. ABBAS'IN ANNESİ NETİLE'NİN KÂBE'YE ÖRTÜ YAPTIRMASI	21
1.7. EBÛ RÂBİA ADLI BİR TÛCCAR'IN KÂBE'YE ÖRTÜ YAPTIRMASI.	22
1.8. HZ. PEYGAMBER'İN KÂBE'YE ÖRTÜ YAPTIRMASI.....	22

1.9. HULEFÂ-İ RÂŞİDİN DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	23
1.10. EMEVİLER DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	24
1.11. ABDULLAH B. ZÜBEYR DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	25
1.12. ABBASİLER DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	25
1.13. MEMLÜKLER DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	27
1.14. OSMANLILAR DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	28
1.15. KÂBE ÖRTÜSÜNÜN MİSİR'DAN GÖNDERİLMESİ	30
1.16. KÂBE ÖRTÜSÜNÜN GÖNDERİLME MERASİMLERİ VE SURRE ALAYLARI	30
1.17. MEKKE EMİRİ SUUD B. İMAM ABDULAZİZ DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	34
1.18. HİCAZ EMİRİ EŞ-ŞERİF EL-HÜSEYİN DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	34
1.19. SUUDİ ARABİSTAN KRALLIĞI DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ	35
1.19.1. Kral Abdulaziz b. Suud Döneminde Kâbe Örtüsü	36
1.19.2. Kral Suud Döneminde Kâbe Örtüsü	38
1.19.3. Kral Faysal Döneminde Kâbe Örtüsü	39
1.19.4. Kral Hâlid Döneminde Kâbe Örtüsü	39
1.20. KÂBE'NİN ÖRTÜLMESİNİN ÖNEMİ	40

İKİNCİ BÖLÜM

KÂBE ÖRTÜSÜNÜN KUMAŞI VE DOKUMA SÜRECİ

2.1. KUMAŞIN ÖZELLİKLERİ	41
2.2. KÂBE ÖRTÜSÜNÜN DOKUMA, HAZIRLANMA VE ÖRTÜLME SÜRECİ.....	42
2.2.1. İpliklerin Boyanması Aşaması	42
2.2.2. Otomatik Makinelerde Dokuma Aşaması	43
2.2.3. El Örgüsü ve Bilgisayarlı Dokuma Aşaması	45
2.2.4. Laboratuvarı İpliklerin Test Edilme Aşaması	47
2.2.5. Baskı Aşaması	47
2.2.6. Yazıların ve Süslerin Tasarlandığı Bölüm	48
2.2.7. Örtünün Dikimi	50
2.2.8. Dokuma Fabrikası Kurulmadan Önce Örtünün Dokunması	51

2.2.9. Örtünün Kâbe Üzerine Örtülmesi	53
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂBE ÖRTÜSÜ (KİSVE) ÜZERİNDEKİ AYETLER VE YAZILAR

3.1. SİYAH ÖRTÜ ÜZERİNDEKİ YAZILAR	58
3.1.1.Topkapı Müzesindeki Eski Dönemlere Ait Örtülerin Üzerindeki Yazılar.....	60
3.2. HİZÂM-I ŞERİF (YAZI KUŞAKLARI)	63
3.2.1. Kapı Tarafındaki Yazılar.....	63
3.2.2. Hacerü'l-Esved ile Rükni-i Yemani Arasında Yazılar.....	64
3.2.3. Rükni Yemani İle Rükni Şamî Arasındaki Yazılar.....	65
3.2.4. Hicri İsmâil (Hatim) Tarafındaki Yazılar	66
3.2.5. Yazı Kuşaklarından (Hizam-ı Şerifler) ve Süslemelerden Örnekler.....	67
3.2.6. Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Eski Dönemlere Ait Yazı Kuşaklarından Örnekler.....	73
3.2.7. Kral Abdülaziz Dönemindeki Örtü Kuşakları Üzerindeki Ayetler ve Yazılar	83
3.3. KÂBE KAPI ÖRTÜSÜ ÜZERİNDEKİ AYETLER VE YAZILAR.....	90
3.3.1.Topkapı Sarayında Bulunan Eski Kapı Örtülerinden Örnekler	92
3.3.2. Kral Abdulaziz Döneminde Kapı Örtüsü Üzerindeki Ayetler ve Yazılar	103
3.4. KÂBE'NİN FARKLI YÖNLERDEN ÇEKİLMİŞ FOTOĞRAFLARINDAN ÖRNEKLER.....	104
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	111
KAYNAKÇA	116

KISALTMALAR

b.	bin (oğlu)
bkz.	bakınız
c.	Cilt
cm.	santimetre
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	Editör
H.	Hicri
Hz.	Hazreti
M.	Miladi
M.Ö.	Milattan Önce
m.	metre
s.	sayfa
sad.	sadeleştiren
Ü.	Üniversitesi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkiki yapan
TSM	Topkapı Sarayı Müzesi
trc.	Tercüme eden
yay.	yayın
y.y.y	yayın yılı yok

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU VE ÖNEMİ

Hac, umre ve namaz ibadetlerinin merkez noktası olan Kâbe, çok eski dönemlerden beri geleneksel olarak çeşitli özellikte örtülerle örtülmüş ve halen örtülmeye devam edilmektedir. Kâbe'ye ayrı ayrı iç ve dış örtüler yaptırılmış, hazırlanan bu örtülerle Kâbe belirli vakitlerde örtülmüş ve örtüler yenileriyle değiştirilmiştir.

Belirlediğimiz bu konu ile ilgili olarak Türkçe yazılmış herhangi bir çalışma olmadığını tespit ettik. Hazırladığımız “Kâbe Örtüsünün Tarihsel Gelişimi” adlı çalışmada konu olarak, “kisve” adı verilen Kâbe'nin dış örtüsünü ele aldık. Böylece sadece dış örtüleri inceleyerek tezimizin konusunu sınırlandırmış olduk.

Araştırmamızda; Kâbe örtüsünün tarihsel gelişimi, değişik dönmlerde farklı kişi ve devletlerin örtünün hazırlanması için ortaya koydukları çaba, gösterdikleri özen, bunun yanında günümüzde de halen kisve üzerinde yapılmaya devam edilen yenilikler gibi konular üzerinde durulmaktadır. Böylece ilerleyen yıllarda da kisve ile ilgili olarak başka yeniliklerin yapılabileceği de mümkün görünmektedir.

2. TEZİN AMACI

Tarihi kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre Kâbe çok eski dönemlerden itibaren çeşitli kumaşlarla örtülmüş, bu örtme işine çok önem verilmiş ve bazen çok değerli kumaşlar kullanılmıştır. Ayrıca belirli bir dönemden itibaren Kâbe için özel olarak kumaşlar dokunmaya başlamış ve gün geçtikçe bu dokuma işi gelişim göstermiş, daha sonradan bu kumaşlar üzerine çeşitli yazılar ve süslemeler eklenmiştir.

Çalışmamızın amacı; Kâbe'nin dış örtüsünün geçmişten günümüze nasıl bir gelişim gösterdiğine, örtü örtme geleneğinin nasıl başladığına ve devam ettiğine, farklı dönemlerde dokunan kumaşların yapısına ve özelliklerine, örtünün nerelerde dokunduğuna ve kimler tarafından yaptırıldığına, örtünün üzerindeki yazıların hangi yöntemlerle yazıldığına ve yazıların içeriklerine, örtünün yapımında kullanılan malzeme, yöntem ve tekniklere, örtülerin değiştirilmelerine ve yenilenmelerine, günümüzde de örtü ile ilgili çeşitli yeniliklerin yapıldığına ve böylece kisve ile ilgili bu gelişimin ve değişimin kısmen de olsa devam ettiğine dikkat çekmektir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamızda yararlanacağımız kitap, tez ve makaleleri tespit ettik. Ele alacağımız konu başlıklarını tarihsel gelişime uygun olarak hiyerarşik olarak belirledik. Bu konuyla ilgili olarak çoğunlukla Arapça olarak yazılmış ve yayımlanmış kaynaklar olduğunu gördük ve bu kaynakları inceledik. Bunlardan çeviriler yaptık. Yaptığımız çevirilerde bazı zorluklarla karşılaştık. Farklı kaynakların içeriklerini inceleyerek karşılaştırmalar yaptık. Konu ile ilgili olarak çeşitli internet sitelerindeki fotoğrafları çalışmamızın çeşitli bölümlerinde kullandık. Özellikle örtü üzerinde ve yazı kuşaklarındaki ince detayları gösteren net fotoğraflar kullanmaya özen gösterdik. Ayrıca Topkapı Müzesi'nden konumuzla ilgili fotoğrafları dijital olarak talep ederek tezimizin ilgili yerlerinde kullandık.

4. TEZİN BÖLÜMLERİ VE LİTERATÜR

Giriş bölümü ve üç bölümden oluşan çalışmamızın içeriği şöyle özetlenebilir: “Kâbe'nin İsimleri”, “Kâbe'nin Tarihçesi”, “Kâbe'nin Yapısı ve Özellikleri”, “Kâbe'nin Önemi” konu başlıkları, giriş bölümünde; “Kâbe Örtüsünün Tarihi” başlığı altında geçmişten günümüze gelinceye kadar örtünün tarihi gelişimi ve özellikleri, birinci bölümde, “Kâbe Örtüsünün Kumaşı ve Dokuma Süreci”, “Kumaşın Özellikleri”, “Kumaşın Renklendirme ve Dokunma Aşamaları”, “Laboratuvarda Test Edilme Aşaması”, “Baskı Aşaması”, “Yazıların ve Süslerin Tasarlanması”, “Örtünün Dikimi” ve “Örtünün Örtülmesi” konu başlıkları ikinci bölümde; Kâbe Örtüsü Üzerindeki Yazılar, Siyah Örtü Üzerindeki Yazılar, Yazı

Kuşakları, Süslemeler ve Şekiller, Kapı Örtüsü Üzerindeki Yazılar Üçüncü bölümde ele alınmış, bu konularla ilgili fotoğraflar eklenmiştir.

Bu çalışmamızı; İslâm tarihi ve siyer kitaplarından, konuyla ilgili makalelerden, Arapça kaynaklardan ve internet sitelerinden yararlanarak hazırladık. “Kâbe ve Mekke Tarihi”, (Ebu’l Velid Muhammed Ezraki, çev. Y. Vehbi Yavuz) “el-Kâbe ve’l Kisve” (A. Abdulgafur Attar), “Kisvetu’l Kâ’beti’l-Müşerrefe”(Nasır b.Ali el-Harisi), “Estarü’l Haremeyni’ş-Şerifeyn”(HülyaTezcan), “Mir’at-ı Mekke” (Eyüp Sabri Paşa), “Haremeyn’deki Belli Başlı Mabedlerde Yazılı Ayetlere Dair Mülâhazalar” (Murat Sülün), TDV İslâm Ansiklopedisi çalışmamızda en çok yer verdiğimiz eserler olmuştur.

5. KÂBE, TARİHÇESİ VE ÖNEMİ

Ka’b kökünden gelen Kâbe, sözlükte “dört köşeli, küp şeklinde olmak, küp şeklinde nesne” anlamlarına gelmektedir.¹ Dört köşeli yapı, ev olarak isimlendirilen Kâbe; yüksek bir yer olarak da ifade edilir.² Terim anlamı olarak Kâbe; İslâm inancına göre yeryüzünde yapılan ilk ev, Müslümanların kiblesi,³ Hz. İbrahim tarafından bina edildiği bilinen, küp şekline benzeyen, on sekiz arşın yüksekliğinde Mekke şehrinde bulunan ve ziyaret edilmesi dinen farz kılınan mukaddes yapıdır.⁴

Mekke şehri Arap yarımadasının kuzeyinde, “Bekke” olarak adlandırılan bir vadi üzerinde kurulmuş olan kutsal bir şehir olup doğusunda Ebûkubeyş, batısında Kuaykîân, güneybatısında Sevr, kuzeydoğusunda Nur (Hira) ve Sebir dağları bulunmaktadır. Ayrıca hac ile ilgili ibadetlerin yerine getirildiği mekânlardan Arafat, Müzdelife ve Mina Mekke’nin doğusunda yer almaktadır.⁵ Mekke şehrinin de içinde bulunduğu, Orta Arabistan’da yer alan Hicaz bölgesi, İslâm tarihi bakımından Arabistan’ın en önemli bölgesi olarak kabul edilmektedir. Kâbe’nin Mekke’de bulunması burasının Arabistan’ın dini merkezi olmasını sağlamıştır.⁶

¹ Sadettin Ünal, “Kâbe”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, (DİA), TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c.24, s.14 / Erol Ayyıldız, **Arapça-Türkçe Lügat**, Ensar yay. İstanbul, 1988, s.135

² Ebu’l Velid Muhammed Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, çev. Y. Vehbi Yavuz, İstanbul, 1974, s.22

³ Ünal, “Kâbe”, **DİA**, s.14

⁴ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.22

⁵ Nebi Bozkurt, M. Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, 2003, c. 28, s.555

⁶ Hakkı Dursun Yıldız, “Arabistan”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1991, c.3, s.254

Mekke çevresinin arazisi çöl mahiyetinde olup, dikenli bodur ve çalılıklardan ibaret olan seyrek doğal bitki örtüsüne sahiptir. Kurak ve sıcak bir iklime sahip olan Mekke'nin düzensiz yağışlar ve bulunduğu konumdan dolayı tarih boyunca bir çok defa sel baskınlarına uğradığı bilinmektedir.⁷

“Kur'an-ı Kerim'de adı iki defa geçen Kâbe'ye (el-Maide 5/95, 97) bir kısmı yine Kur'an'da yer alan Beyt (el-Bakara 2/125, 127, 158; Âl-i İmrân 3/96, 97; el-Enfal 8/35; el-Hac 22/26; Kureyş 106/3), Beytullah, el-Beytü'l-atik (el-Hac 22/29, 33), el-Beytü'l-harâm (el-Mâide 5/2, 97), el-Beytü'l-muharrem (İbrahim 14/37), el-Mescidü'l-harâm (el-Bakara 2/144, 149,150; el-Mâide 5/2; et-Tevbe 9/7,19,28), el-Beytü'l-ma'mûr (et-Tür 52/4) denmiştir. Ayrıca Kâbe'ye el-Meş'arü'l-harâm, Beniyye, Devvare, Kâdis, Kible, Hamsâ, Müzheb gibi çeşitli isimler de verilmiştir. Halk arasında daha çok Kabe-i Muazzama tabiri kullanılmaktadır.”⁸ Hasan-ı Basri'ye göre Kâbe'nin “Beyt-i Atık” ismini almasının sebebi, insanoğlunun ziyaretini için tesis edilen ilk bina olduğu düşüncesidir.⁹

Eskiden Mekke'de Kâbe'den daha yüksek bina yapılmasına müsaade edilmemiştir. Buna karşı gelenlerin inşa ettirdikleri evlerin kısa bir zaman sonra yıkıldıkları gidip gelen hacılardan duyulmuştur.¹⁰ Bu yasak, bir gelenek haline gelmiş ve Mekke halkı Kâbe'den daha yüksek bina inşa etmemeye özen göstermiştir. Bu itikada rağmen yüksek bina yapanların inşa ettirdikleri binaların kısa bir sürede yıkılmaları görenlerin itikatlarını kuvvetlendirmiştir. Bu itikada bağlı olarak asırlarca Kâbe-i Mükerreme'den daha yüksek bina yapılmamış ve yüceliğine dayanarak ulemâ tarafından “Kâbe” olarak isimlendirilmiştir.¹¹

İbn-i Ebî Nüceyh'den nakledildiğine göre, eskiden insanlar evlerini, Kâbe'ye duydukları saygı nedeniyle dört köşeli olarak değil de dairevi olarak bina etmişlerdir. Daha sonraları bu adetler kaldırılmış ve evler Kâbe gibi dört köşeli olarak yapılmaya başlanmıştır.¹²

⁷ Bozkurt, Küçükaşçı, “Mekke”, **DİA**, s.555

⁸ Ünal, “Kâbe”, **DİA**, s.14,15

⁹ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.58

¹⁰ Eyüp Sabri Paşa, **Mir'ât-ı Mekke**, sad. Osman Erdem, Osmanlı Yay. İstanbul, y.y.y, s.58

¹¹ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.58

¹² Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s. 23

İlk inşa edildiği günden bu yana defalarca yenilenmiş ve tamir edilmiş olan Kâbe'nin, binlerce yıllık bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Kâbe ile ilgili olarak sahip olduğumuz bilgiler, tamamen dini ve tarihi kaynaklarla, seyyahların tespitlerine dayanarak elde ettiğimiz bilgilerdir. Yapının geçmişiyle ilgili olarak bugüne kadar hiçbir arkeolojik inceleme ve tespit yapılmamıştır.¹³

İslâm tarihi, kültürü ve medeniyetiyle ilgili çoğu kaynakta Kâbe ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Ancak, Kâbe'nin tarihi milattan binlerce yıl öncesine uzandığı halde, Kâbe'den bahseden en eski tarihi kaynaklar M. VIII. asırdan öteye geçmemektedir. Buna bağlı olarak Kâbe ile ilgili tarihi kaynaklarda yer alan bilgilerin önemli bir kısmı yazıldıkları tarihten yüzlerce, binlerce yıl önceki olayları anlatan, nakledilen söylentilerden, inanışlardan ibaret kalmaktadır.¹⁴

Kâbe'nin ilk olarak ne zaman, kimin tarafından, nasıl yapıldığı konusunda çeşitli görüşler vardır. Kâbe, bazı tarihçilere göre yedi defa bazılarına göre ise on bir defa yenilenmiştir. Yedi defa inşa edildiğini iddia edenler; ilk olarak Melâike-i Kirâm'ın, ikinci defa Hz. İbrahim'in, üçüncü defa Amâlîka kavimlerinin, dördüncü defa Cürhümlüler'in, beşinci defa Kureyşliler'in, altıncı defa Abdullah b. Zübeyr'in, yedinci defa Haccac b. Yusuf Es-Sakafî'nin inşa ettiğini vurgulamışlardır.¹⁵

Kâbe'nin on bir defa inşa edildiğini söyleyenler; ilk defa Meleklerin, ikinci defa Hz. Adem'in, üçüncü defa Hz. Şit ile evladının, dördüncü defa Hz. İbrahim'in, beşinci defa Amâlîka taifesinin, altıncı defa Cürhümlüler'in, yedinci defa Kusay b. Kilab b. Mürre'nin, sekizinci defa - Hz. Muhammed'in teşriflerinden önce - Kureyşliler'in, dokuzuncu defa Abdullah b. Zübeyr'in, onuncu defa Haccac b. Yusuf Es-Sekafî'nin, on birinci defa Osmanlı sultanlarından IV. Murad'ın yenilediğini ifade etmişlerdir.¹⁶

¹³ Yılmaz Can, “Kâbe”, *Ondukuz Mayıs Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 7, s. 67

¹⁴ Can, “Kâbe”, *Ondukuz Mayıs Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.67

¹⁵ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s.83

¹⁶ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s.83

Hız. İbrahim'den önce Kâbe'nin inşası ile ilgili rivayetlere göre, Kâbe ilk olarak Allah'ın emri ile yeryüzüne gönderilen melekler tarafından inşa edilmiş ve tamamlandıktan sonra tavaf edilmiştir.¹⁷

İbn-i Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Hz. Âdem yeryüzüne gönderildiğinde Beyt'ul Haram'ın bulunduğu yere indirilmiştir.¹⁸ Allah, yardımcı melekler göndererek Hz. Âdem'e Beytullah'ı inşa ettirmiştir. Beytullah'ı ilk olarak Hz. Âdem inşa etmiş, tavaf edip, içinde namaz kılmış ve dua etmiştir.¹⁹ Hz. Âdem vefat ettikten sonra oğulları Kâbe'yi yeniden bina etmişlerdir. Bu bina Nuh tufanına kadar kalmıştır. Nuh tufanında yıkılarak, yeri, Hz. İbrahim devrine kadar gizli kalmıştır.²⁰

Hız. İbrahim, önceden Mekke'ye birkaç kez gelmiş fakat bu gelişler ziyaret maksadıyla olmuştur. İbn-i Abbas'tan nakledildiğine göre, Hz. İbrahim Kâbe'yi inşa etmek için Şam'dan yola çıkarak Mekke'ye gelmiştir.²¹

Hız. İbrahim ve Hz. İsmail, Kâbe'nin temelini bir adam boyu kadar derinlikte kazarak binanın temelini yüzeye çıkarmışlar, sonra dağa gidip oradan taşlar keserek getirmişler ve Kâbe binasını yapmaya başlamışlardır. Duvar yükselince, Hz. İbrahim'in boyu üste taş koymaya yetmemiş, yere büyük bir taş koyup taşın üstüne çıkarak duvarı örmeye devam etmiştir. O taşta bastığı yerde ayak izleri kalmış ve buna "Makam-ı İbrahim" denmiştir.²²

Hız. İbrahim, ziraatın olmadığı bir vadiye, en faziletli mekânda en şerefli mescidi inşa etmiş, bu vadinin halkı için bereket duası yapmış, suları az olan, ağaç, ekin ve meyvelerin yetişmediği bu beldenin türlü nimetler ile rızıklandırılmasını Allah'tan istemiştir.²³

Kâbe'nin yapıldığını duyanlar kabileler halinde onu ziyarete gelmeye başlamışlar, bilhassa Allahu Teâlâ'nın Hz. İbrahim'e şu talimatı vermesinden sonra

¹⁷ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.30

¹⁸ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.32

¹⁹ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.36

²⁰ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.42

²¹ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.48

²² Ebû Ca'fer Muhammed Bin Cerir'ût-Taberi, **Tarih-i Taberi**, çev. M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yayınevi, İstanbul, y.y.y, c. 1, s.221

²³ İbn-i Kesir, **Peygamberler Tarihi**, Polen Yay. İstanbul, 2011, s.291

ziyaretler artmıştır.²⁴ “İnsanlar içinde hacı ilan et. Gerek yaya gerekse uzak yollardan yorgun develer üzerinde sana gelsinler.”²⁵

Hız. İbrahim ve oğlu Hız. İsmail, Kâbe’yi temelleri üzerine inşa ettikten sonra Hız. İbrahim Filistin’e dönmüş, Hız. İsmail ise Mekke’de Kâbe’nin civarına yerleşmiş, oranın ilk imamlığını yapmış ve zemzemin sahipliğini, koruyuculuğunu üstlenmiştir.²⁶ Hız. İbrahim’in oğlu Hız. İsmail, babasından sonra Kâbe’nin işleriyle uğraşmış, Amâlikâlılara ve Yemen kabilelerine putlara tapmayı yasaklamıştır.²⁷

Rivayet edildiğine göre Hız. İbrahim, oğlu Hız. İsmail’e Kâbe göreviyle ilgili vasiyet etmiş; o da kardeşi İshak’a vasiyet etmişti. Ondan sonra Kâbe’nin yönetimini oğlu Nabıt üstlenmiştir.²⁸

Mekke’de ilk yerleşen Amâlikâlılar²⁹ Kâ’be’yi yeniden inşa etmişlerdir.³⁰ Onlardan sonra Cürhüm kabilesi yerleşmiştir. Hız. İsmail ve annesi Mekke vadisine Cürhümlüler zamanında yerleşmişlerdir. Hız. İsmail’in vefatından sonra Kâbe’nin idaresi büyük oğlu Nabıt’a geçmiş, daha sonra Cürhümlüler devralmışlardır.³¹ Cürhümlüler, bir sel sonucu yıkılan Kâbe’yi Hız.İbrahim’in yaptığı temeller üzerinde tekrar inşa etmişlerdir.³² Uzun süre Cürhüm kabilesinin yönettiği Mekke sonradan Huzâa kabilesinin idaresine geçmiş olduğu halde, kutsal nitelikteki bazı görevler eski idarecilerin elinde kalmaya devam etmiştir.³³

Kusay b. Kilab M. 440 yılında, Cürhümlülerden sonra Mekke’de yerleşen ve uzun yıllar yönetimi elinde bulunduran Huzâalıları Mekke’den çıkararak idareyi ele

²⁴ Hasan İbrahim Hasan, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi**, çev. İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş, Kayhan Yay. İstanbul, 2011, c.1, s.67

²⁵ **Kur’an-ı Kerim**, Hac Suresi, 27.

²⁶ Ahmed Abdulgafur Attar, **el-Ka’be Ve’l-Kisve : Münzü Erba Alafi Sene Hatte’l-Yevm**, Vizaretü’l-Hac ve’l-Evkaf (Hac ve Vakıflar Bakanlığı Yay.), Suudi Arabistan, 1978/1398, s.119

²⁷ Mesudî, **Murûc Ez-Zeheb**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2011, s.65

²⁸ Mesudî, **Murûc Ez-Zeheb**, s.66

²⁹ Hasan, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi**, s.65

³⁰ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.69

³¹ Hasan, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi**, s.65

³² Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.75

³³ Sabri Hizmetli, **İslam Tarihi**, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Yay. Ankara, 1991, s.51

geçirmiştir. Bundan sonra Kusay'ın nüfuzu daha da artmış, Kâbe görevlerini tek başına kendisi üstlenmiştir.³⁴

Kusay b. Kilab, Kureyş'e mensup kabileleri bir araya toplayıp aralarında birliği sağladıktan sonra idareyi ele geçirerek Beytü'l-Haram'ın dini lideri olmuştur.³⁵ Kusay, Mekke'yi ve çevresini kavmine paylaştırarak, herkesin kendi payına düşen yere yerleşmesini sağlamış olup Kureyş kabilesi Kusay'a, kendilerini bir araya topladığı için Mücemmi' (toplayan) lakabını vermişlerdir.³⁶ Bu bakımdan çeşitli kabileleri ortak yararlar ve ilkeler etrafında birleştiren yetenekli kişiler Mekke'nin yönetilmesinde büyük pay sahibi olmuşlardır.³⁷

Kureyşliler döneminde Mekke'de "Sey'ul Arm" adı verilen birçok sel meydana gelmiş, bu sellerden biri Kâbe'nin duvarlarını çatlatmış ve Kureyşlileri endişelendirmiştir. Bu nedenle Kureyşliler, Kâbe'yi yıkmayı düşünmüş fakat kendilerine bir azabın gelmesinden korkmuşlardır.³⁸ Ancak yine de Kureyşliler, Kâbe'yi yenilemeye niyet etmiş ve Kâbe'yi sel sularından korumak için Kâbe'nin kapısını yerden yüksek ve sağlam yapma konusunda fikir alışverişinde bulunmuşlardır.³⁹

Nihayet Kureyş kabilelerindeki ileri gelenler, Kâbe'nin yapımı konusunda fikir birliğine varmışlar, binayı yükseltmek ve bir de tavan yapmak istemişlerdir.⁴⁰ Yardımlaşarak ve nafaka toplayarak Kâbe'yi tekrar inşa etmeye çalışmışlar⁴¹ fakat Kâbe'nin yapımı için toplanan yardım ve nafaka miktarının yeterli olmadığı anlaşılmış, bunun üzerine yapılan istişareler sonucunda Kâbe'nin temellerini kısaltmaya ve daraltmaya, elden geldiğince onu taştan inşa etmeye ve kalan malzeme ile kısaltılan temel üzerinde etrafından tavaf edilebilecek bir duvar yapmaya karar

³⁴ Hasan, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi**, s.66

³⁵ Hasan, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi**, s.68

³⁶ İbn-i Hişam, **es-Siret'ün Nebeviyye (Hz. Muhammed'in Hayatı)**, çev. İzzet Hasan, Neşet Çağatay, Ankara Ü. Yay. Ankara, 1971, s.78; Neşet Çağatay, **İslâm'dan Önce Arap Tarihi**, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi yay. Ankara, 1957, s.78

³⁷ Hizmetli, **İslam Tarihi**, s.51

³⁸ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.156

³⁹ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.215

⁴⁰ Muhammed İbn-i İshak, **Siyer**, çev. Sezai Özel, Akabe Yay., İstanbul, 1988, s.156

⁴¹ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.156

vermişlerdir.⁴² Bunun üzerine Kureyş kabilesi, Kâbe'yi Hz. İbrahim'in inşa ettiği temele kadar yıkıp, yeniden yapmaya başlamış, her kabileye bir bölümü verilerek duvarlar yükseltilmiştir.⁴³ Kâbe'nin duvarlarını, Hacer'ul-Esved'in konulacağı yere kadar bir sıra taş bir sıra ahşap olacak şekilde yükseltmişler, tavan ve kilitlenip açılabilen bir kapı yapmışlardır.⁴⁴

Ebu Cafer'den nakledildiğine göre, Kureyş Kâbe'yi inşa edinceye kadar Kâbe'nin kapısı yer seviyesindeydi. Kureyş, Kâbe'nin kapısını merdivenle çıkılacak şekilde yapmıştır. Sellerin zarar vermemesi için de Kâbe'ye Redm-i Âla adı verilen bir bend yapmışlardır.⁴⁵

Abdullah b. Zübeyr (685-692) döneminde ise Husayn b. Nümeyr, Şam ordusunun başına geçerek Mekke'ye doğru ilerlemiş, Mekke'nin en büyük ve taşı bol olan dağlarından Ahmer Dağı ile Ebû Kubeys Dağı'na mancınıklar diktirerek, İbn-i Zübeyr'in askerlerine karşı taşlar attırarak, bu atılan taşlardan Kâbe'nin duvarları zayıflamış ve örtüsü zarar görmüştür.⁴⁶

Bu olaylar olurken, Safa Tepesi ile Rukn-i Hacer-ul-Esved ve Rükni-i Yemânî arasındaki çadırlardan birinde askerlerden birinin ateş yakması sonucunda çadır yanmaya başlamış, yanan çadırın alevleri rüzgâr sebebiyle Kâbe'nin örtüsünün de tutuşmasına neden olmuş, onunla beraber Kâbe'nin duvarları arasındaki sâc⁴⁷ ağacından yapılmış ahşaplar da yanmıştır.⁴⁸ Kureyşliler, Kâbe'yi temelinden çatısına kadar bir sıra taş, bir sıra ahşap kullanarak yaptıklarından yanmaya daha müsait olmuştur.⁴⁹

⁴² Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.159

⁴³ Ramazan Ayvalli, **İki Cihan Güneşi Hz. Muhammed'in Hayatı**, İhlas Yay. İstanbul, 2013, s.48

⁴⁴ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.160

⁴⁵ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.163

⁴⁶ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.189

⁴⁷ Hindistan'da siyah renkli büyük cins bir ağaç

⁴⁸ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.189

⁴⁹ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.297

Abdullah b. Zübeyr, uzun süren istişareler sonucunda nihayet Kâbe'nin yıkılıp tekrar yapılmasına karar vermiş, Kâbe'yi eskiden olduğu gibi Hz. İbrahim'in yaptığı temeller üzerine inşa etmek istemiştir.⁵⁰

Abdullah b. ez-Zübeyr, Mescid'i mancınıklarla atılan taşlardan temizletmiş, sonra Kâbe'yi yıktırıp temelleri üzerine yeniden inşa ettirmiştir. Hicri, Kâbe'nin içine aldırılmış, biri doğu tarafında diğeri batı tarafında iki kapı yaptırmıştır. Kâbe'nin kapısını altın levhalarla kaplatmış, anahtarlarını da altından yaptırmıştır.⁵¹

Daha sonraki dönemde Abdülmelik b. Mervan tarafından görevlendirilen Haccac b. Yusuf es-Sekafi, Abdullah b. ez-Zübeyr ile savaşıarak onu öldürmüş ve Abdülmelik'in emriyle, mancınıklarla atılan taşlardan zarar gören Kâbe'yi yıktırıp Kureyşlilerin yaptığı gibi Hicr'i Kâbe'nin dışında bırakacak şekilde yeniden inşa ettirmiştir.⁵²

Haccac b. Yusuf es-Sakafî, Kâbe'nin dört duvarını olduğu gibi bıraktırarak, Hicr-i İsmail'i dışarıda tutmak suretiyle, yalnızca Altın Oluk tarafındaki duvarları yeniletip kapısını da yer seviyesinden daha yukarıya çıkarttırarak, batı kapısını kapattırmıştır.⁵³

H.1020/M.1611 senesine kadar Kâbe'nin yenilenmesine ve tamir edilmesine şer'an izin verilmediğinden Kâbe'nin damı ve duvarları yıkılmaya yüz tutmuş ve bu şekilde kalırsa tamamen yıkılacağı bazı belirtilerden anlaşılmıştır. Buna dayanarak çare aranmaya başlanmış ve Mekke Emiri Şerif İdris bu hususu İstanbul'a bildirmiştir.⁵⁴

Mekke'de o dönemlerde şiddetli yağmur yağmış, neticesinde büyük seller olmuş ve sel suları Mescid-i Haram'ın içlerine kadar girerek Kâbe'nin şark ve garp duvarları ile Hacer'ul Esved'in bitişiğindeki duvarda da çatlamalara sebep olmuştur. Sultan Murad'ın babası Sultan Ahmed, Kâbe'nin duvarlarını yeniden inşa etmek ve

⁵⁰ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.190

⁵¹ Ahmed b. Yahyâ el-Belâzuri, **Fütûhu'l Buldân**, çev. Mustafa Fayda, Siyer Yay., İstanbul, 2013, s.52

⁵² el-Belâzuri, **Fütûhu'l Buldân**, s.52

⁵³ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.301

⁵⁴ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.311

duvarlardan birini altından birini de gümüşten yapmak istemiş fakat ilim adamları onu bundan vazgeçirerek, Beytullah'ın duvarlarının yıkılmasını önlemek için bir kuşakla bağlanmasını tavsiye etmişlerdir. Böylece Sultan Ahmed Kâbe'nin duvarlarının yıkılmasını önlemek için altın kaplama bir kuşak yaptırmıştır. Yapılan bu kuşağın yerleştirilmesi de hicri 1020 senesi sonu, 1021(M.1611) senesi başında olmuştur.⁵⁵

5.1. Kâbe'ye Yapılan Hizmetler

Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Kâbe'yi inşa ettikleri tarihten itibaren Kâbe hizmetleri farklı kişiler ve devletler tarafından ehemmiyetle yerine getirilmiştir. Bu hizmetler; Kâbe'nin inşa edilmesi, gerektiğinde onarılması, örtü yapılıp örtülmesi, gibi değişik şekillerde yerine getirilmiştir.

Hulefa-i Raşidin, Emevi ve Abbasi halifeleri Mescid-i Haram'da bazı onarım ve yenileme faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Ancak Kâbe'ye yapılan en önemli inşa ve yenileme faaliyetleri Osmanlı döneminde olmuştur. Zira daha önce yapılan onarım ve yenilemeler çok sınırlı kalmış ve genelde bu çalışmalarda çoğunlukla eski malzemeler kullanılmıştır.⁵⁶

Osmanlılar, Haremeyn-i Şerife'nin ve ahalisine saymakla bitmeyecek büyük hizmetler yapmışlardır. Osmanlıların, Kâbe ve Mescid-i Haram'ın inşa faaliyetlerinden sonra Haremeyn-i Şerife'nin yaptırdıkları en önemli hizmetler; Mekke ve Medine içme suyu şebekelerinin yapılması ve asırlarca devam eden Sürre yardımlarıdır.⁵⁷ Sürre alaylarıyla bu mukaddes beldelelere, rakamlarla ifadesi zor olan önemli yardımların yapılması bunun en açık örneklerindendir. Bu yardımları ilk olarak Abbasiler başlatmakla birlikte, Sürre alaylarıyla yapılan yardımlar düzenli olarak sadece Osmanlı Sultanları eliyle gerçekleştirilmiştir.⁵⁸ Ayrıca, Mekke ve Medine için büyük gelir sağlayan Haremeyn Evkaf Teşkilatı kurulmuş ve Sultan II. Abdulhamid'in en büyük eseri olarak kabul edilen, İstanbul, Şam ve Medine'yi

⁵⁵ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.202

⁵⁶ Sadık Eraslan, "Osmanlıların Haremeyn-i Şerife'nin Hizmetleri", **Diyanet İlmi Dergi**, c.35, sayı:1, s.216

⁵⁷ Eraslan, "Osmanlıların Haremeyn-i Şerife'nin Hizmetleri", s.224

⁵⁸ Eraslan, "Osmanlıların Haremeyn-i Şerife'nin Hizmetleri", s.220

birbirine bağlayan Hicaz Demir Yolu yapılmıştır. Hicaz demir yoluyla varılması istenen en büyük hedef bütün hacılara hizmet vermek olmuştur.⁵⁹

Osmanlılar, Hicaz'ın idaresinin sorumluluğunu üstlendikleri yıllarda, Kâbe-i Muazzama için gerekli olan örtüyü de devletin merkezi olan İstanbul'dan göndermişlerdir.

5.2. Kâbe'nin Yapısı ve Özellikleri

Yüksekliği 13 m olan ve 145 m² alan üzerine taşlardan inşa edilen Kâbe, kuzeydoğu duvarı 12,63 m; kuzeybatı duvarı 11,03 m; güneybatı duvarı 13,10 m; güneydoğu duvarı 11,22 m ölçülerinde olup Mescid-i Haram'da bulunmaktadır.⁶⁰

“Kâbe'nin merkezinden dört köşesine (rükn) çekilecek hatlar yaklaşık olarak dört ana coğrafi yönü gösterir. Bunlardan doğu yönünü gösteren köşeye Rüknu'l hacrûlesved, güneyi gösteren köşeye Rüknu'l-Yemâni, batıyı gösteren köşeye Rüknu'l-garbi, kuzeyi gösteren köşeye de Rüknu'l-İrâki denir. Bazı kaynaklarda kuzey köşesi birçoğunda ise batı köşesi ayrıca Rüknu'ş-Şâmi diye adlandırılmaktadır. Yine Kâbe'nin merkezinden duvarların ortasına çizilecek dikey çizgiler de yaklaşık olarak kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı yönlerini gösterir.”⁶¹ (bkz. Resim 1)

5.3. Kâbe ile İlgili Yapılar

Kâbe'nin İçi: İçi dört köşe bir oda görünümünde olan Kâbe'nin Rüknu'l-İrâki köşesinde dama çıkılan merdiven ve önünde "tövbe kapısı" adı verilen bir kapı bulunur. Tabanı mermer döşeli olup, duvarları 2 m. yüksekliğe kadar mermer kaplamalıdır. Yapılan onarım ve yeniden inşalarla ilgili olarak batı duvarına beş, doğu ve kuzey duvarlarına birer kitabe yerleştirilmiştir. Tabanın ortasında, Abdullah b. Zübeyr zamanından kalma güney-kuzey yönünde dizilmiş üç ağaç direk ve bunlardan kapının karşısındakinin önünde batı duvarına doğru Hz. Peygamber'in namaz kıldığı, seccade şeklinde bir mermerle belirtilen bir yer bulunmaktadır. Tavan

⁵⁹ Eraslan, “Osmanlıların Haremeyn-i Şerifeyn Hizmetleri”, s.224

⁶⁰ Ekrem Keleş, **Umre Rehberi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, s.70

⁶¹ Ünal, “Kâbe”, **DİA**, s.15

ve duvarlar, yukarıdan başlayıp mermer kaplamalara kadar inen çepeçevre yeşil atlastan yapılmış bir perde ile örtülüdür. Tavan ile dam arasında 1,33 m. yüksekliğinde bir açıklık bulunmaktadır.⁶²

Mescid-i Haram: Kâbe’yi çevreleyen mescide “Mescid-i Haram” adı verilmiştir. “Harem-i Şerif” de denmektedir. İlk olarak Hz. Ömer tarafından genişletilmiş ve etrafı duvarla çevrilmiştir. Günümüze gelinceye kadar tarih boyunca çeşitli genişletme faaliyetleri yapılmıştır. Bugün Mescid-i Haram, yüz binlerce insanın içinde ibadet edebileceği genişlikte bir alana sahiptir.⁶³

Makâm-ı İbrahim: Mescid-i Haram’ın içerisinde bulunan, Kâbe’ye uzaklığı 15,40 m. olan, Kâbe’nin inşası sırasında Hz. İbrahim’in duvar örmek ve insanları hacca davet etmek için üzerine çıktığı taşa Makâm-ı İbrâhim denir.⁶⁴ Makâm-ı İbrahim tabiri Kur’an-ı Kerim’de iki yerde geçer.⁶⁵

Kâbe Kapısı: Kâbe’nin kuzeydoğu duvarında Hacerülesved’e 2 m. uzaklıkta ve yerden 1,92 m. yükseklikte kapısı yer almaktadır. İlk olarak kapının Himyeriler veya Cürhümlüler tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir.⁶⁶ Kâbe’nin kapısı ilk kez Halife I.Velid tarafından altın levhalarla kaplattırılmıştır. (H.711-712 / M.1311)⁶⁷

Haceru’l-Esved: Kâbe’nin doğu köşesinde yerden 1,5 m. yükseklikte, gümüşten bir muhafaza içinde bulunan ve tavafın başlangıç ve bitiş noktasına işaret eden, “siyah taş” anlamına gelen Hacerü’l-Esved bulunmaktadır. Hacerü’l-Esved, yaklaşık olarak 30 cm. çapında, yumurta biçiminde ve siyaha yakın koyu kırmızı renktedir. Kâbe’nin inşa edildiği esnada, tavafın başlangıç yerini belirlemek için Hz. İbrahim tarafından yerleştirilmiştir.⁶⁸

⁶² Ünal, “Kâbe”, **DİA**, s.15

⁶³ Keleş, **Umre Rehberi**, s.76

⁶⁴ Ahmet Özel (Ed.), **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar Hicaz Albümü**, DİB yay. Ankara, 2013, s.28

⁶⁵ Bkz. Kur’an-ı Kerim, Bakara 125, Ali İmran 97.

⁶⁶ Özel (Ed.), **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar**, s.25

⁶⁷ Özel (Ed.), **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar**, s.25

⁶⁸ Özel (Ed.), **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar**, s.25

Mültezem: Haceru'l-Esved ile Kâbe kapısı arasında kalan, duaların kabul edildiği mübarek bir yer olarak bilinen 2 metrelik kısma, “mültezem” denir.⁶⁹

Müstecar: Rüknu'l-Yemânî ile batı duvarı üzerinde Abdullah b. Zübeyr'in açtığı ve daha sonradan kapatılan kapı arasında kalan kısma “müstecar” adı verilir. Bazı kaynaklarda buraya, duaların kabul edildiği yer anlamında “müstecâb” da denilir.⁷⁰

Hicr: Kâbe'nin kuzeybatı duvarının önünde de iki ucu Rüknu's-Şâmî ile Rüknu'l-İrâkî'den 2 m. kadar mesafede olan ve yarım daire şeklinde "hatîm" denilen 1,31 m. yüksekliğindeki duvarla çevrili “hicr” denilen bölüm bulunmaktadır. Kâbe'den ayrılmış olmakla birlikte onun bir parçası olarak kabul edilen kısımdır.⁷¹

Altın Oluk: Kâbe'nin 'Hatim'e bakan taraftaki duvarının üst ortasında altından yapılmış olan bir oluk bulunmaktadır. Buna “Mizab-ı Kâbe” denir. 605 yılında Kureyşliler tarafından Kâbe'yi inşa ederken tavanda biriken yağmur sularının Hicr'e akması için yapılmıştır. İlk defa Emevi Halifesi I. Velîd'in emriyle Mekke valisi Hâlid b. Abdullah tarafından altınla kaplatılmış ve bundan sonra altın oluk adıyla bilinmeye başlamıştır. Altın oluk birçok defa yenilenmiştir.⁷²

Şâzervân: Kâbe duvarlarının zeminle birleştiği yere meyilli olarak konmuş mermerlerden meydana gelen ve Rukni Irakî ile Ruknî Şami arasında kalan duvar hariç diğer üç duvara bitişik olan kısma Şazervan denmektedir. Şazervan üzerinde, Kâbe örtüsünün aşağıdan bağlanması için yapılmış pirinçten halkalar vardır. Kâbe örtüsü bu halkalara bağlanarak tutturulur.⁷³

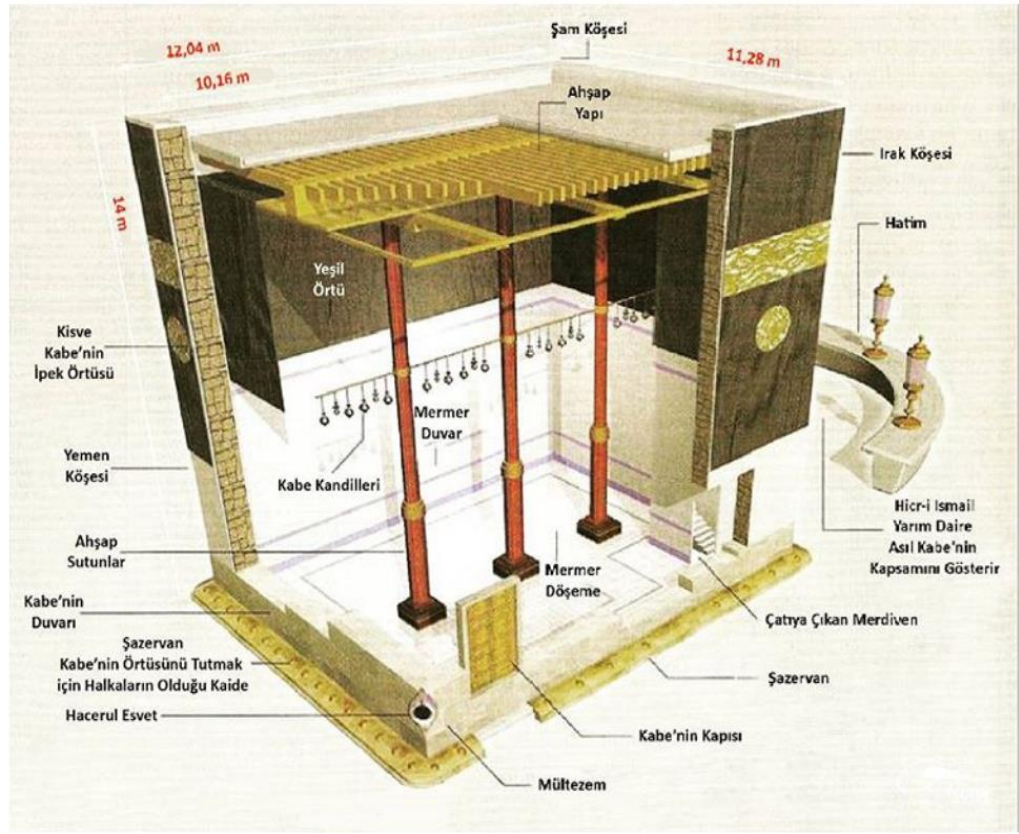
⁶⁹ Özel (Ed.), **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar**, s.32

⁷⁰ Özel (Ed.), **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar**, s.32

⁷¹ Özel (Ed.), **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar**, s.33

⁷² Özel (Ed.), **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar**, s.30

⁷³ Keleş, **Umre Rehberi**, s.73

Kâbe'nin yapısı. (www.instagram.com) (@haremeyn_serifeyn)

09.07.2017

5.4. Kâbe'nin Önemi

Kâbe, Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği gibi yeryüzündeki ilk ibadet yeri olmasının yanında hususiyetle namaz ve hac ibadetleri ile ilgili belirli şartların, vazifelerin yerine getirilmesi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Kâbe'ye yönelmek yani kibleye doğru durmak namaz ibadetinin uyulması gereken bir şarttır. Ayrıca Bakara suresi 144. Ayet ile Kâbe'nin kible yapıldığı bilinmektedir.⁷⁴

Sözlükte “yönelmek” anlamına gelen “hac” kelimesi, Fıkıh terimi olarak “Mekke şehrinde bulunan Kâbe'yi ve civarındaki kutsal sayılan özel yerleri, belirli

⁷⁴ Ünal, “Kâbe”, **DİA**, s.21

bir vakitte, usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken ibadetleri yerine getirmek” demektir.⁷⁵

İslâmiyet’in esaslarından biri olan hac, hicretin 9. yılında farz kılınmıştır.⁷⁶ Kur’an-ı Kerim’de: “Yoluna gücü yetenlerin evi (Kâbe’yi) hac ve ziyaret etmeleri, insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır.”⁷⁷ buyurulmuştur. Hz. Peygamber de haccı Müslümanlığın esaslarından birisi olarak saymış, haccın önemini ve faydalarını ifade etmiş ve hac ibadetinin nasıl yapılacağını fiilen göstermiştir.⁷⁸

Sağlığı yerinde olan ve maddi imkânları yeterli olan Müslümanların ömürlerinde bir defa haccetmeleri farzdır. Hayatında bir defa hac ibadetini yapan her bir Müslüman bu farzı yerine getirmiş olur.⁷⁹

Kâbe’yi ziyaretle ilgili diğer bir ibadet de “umre” dir. Belirli bir zamanda ve Arafat vakfesiyle⁸⁰ birlikte yapılan ibadete “hac”; belirli bir zamana bağlı olmadan vakfesiz yapılan ibadete de “umre” denir.⁸¹

Hac ve umre ibadetinin rükünlerinden olan tavaf da Kâbe’nin etrafında dönmek suretiyle yapılır. Kâbe sol tarafta olacak şekilde Hacerü’l-Esved’in bulunduğu köşeden ya da hizasından başlayarak Kâbe’nin etrafında dönüp aynı noktaya gelindiğinde bir şavt yapılmış olur. Tavaf yedi şavttan⁸² meydana gelir.⁸³

Müslümanların manevi yönlerini güçlendiren, morallerini yükselten, sorumluluk bilinçlerini geliştiren hac, kolektif bilincin oluşmasını sağlayan evrensel bir olaydır. Bu nedenle hac, Müslümanlar arası etkileşim ve iletişimin gerçekleşmesi için bulunmaz bir fırsattır.⁸⁴

⁷⁵ İrfan Yücel, “Hac ve Umre”, **İlmihal**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010, c.1, s.514

⁷⁶ Yücel, “Hac ve Umre”, **İlmihal**, s.514

⁷⁷ **Kuran-ı Kerim**, Ali İmran, 3/97

⁷⁸ Yücel, “Hac ve Umre”, **İlmihal**, s.515

⁷⁹ Yücel, “Hac ve Umre”, **İlmihal**, s.515

⁸⁰ Arafat, Mekke’nin yaklaşık 25 km güneydoğusunda bulunan bir bölgedir. Arafat vakfesi, burada bir süre bekleyerek yerine getirilen bir ibadet demektir.

⁸¹ Yücel, “Hac ve Umre”, **İlmihal**, s.515

⁸² Kâbe’nin etrafında yedi tur dönerek yapılan ibadete Tavaf denir. Tavaf ibadetindeki her dönüşten birine “şavt” denir.

⁸³ Ünal, “Kâbe”, **DİA**, s.21

⁸⁴ Bünyamin Erkul, Ekrem Keleş, **Haccı Anlamak**, Diyanet İşleri Başkanlığı yay. Ankara, 2011, s. 13

Hac, umre ve namaz ibadetlerinin merkezi olan Kâbe; bütün Müslümanları bir noktada toplayan, birleştirici ve bütünleştirici özelliklere sahip olan mukaddes bir yapıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂBE ÖRTÜSÜNÜN TARİHİ

1.1. HZ. İBRAHİM VE HZ. İSMAIL DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ (KİSVE)

Hiz. İbrahim'in Kâbe'ye örtü (kisve) örttüğü ile ilgili bize sahih bir haber ulaşmamıştır. Hatta O'nun Kâbe'ye örtü örtmediğı varsayılır. Çünkü O, Kâbe binasını yaptıktan sonra Mekke'den ayrılarak Filistin'e gitmiş, oğlu Hz. İsmail ise orada kalarak, hem Kâbe ile ilgili görevleri yerine getirmiş hem de insanları hak dine davet etmiştir.⁸⁵

Daha sonraları ise Hz. İsmail'in Kâbe'ye örtü örttüğü rivayetle nakledilir. Bazı siyer ve tarih kitapları Hz. İsmail'in mukaddes Kâbe'ye ilk örtü örten kişi olduğunu anlatırlar.⁸⁶ İmam Vakîdî, Tubba' Es'ad'ın Kâbe'ye ilk örtü asan kişi olduğunu Ebû Hüreyre'den naklen rivayet etmişse de, Abdurrezzak ise İbni Cerih'ten rivayet ederek Kâbe'ye ilk örtü örten kişinin Hz. İsmail olduğunu söylemiştir.⁸⁷

Çeşitli kaynaklardan nakledilen bu rivayetler dikkate alındığında, Hz. İsmail'in Kâbe'ye ilk örtü örten kişi olması mümkündür dolayısıyla bu görüş tümüyle reddedilemez.

1.2. KÂBE'NİN HZ. İSMAIL'DEN SONRA ÖRTÜLMESİ

Kâbe'nin örtülmesi ile ilgili tarih kitaplarında bu dönem ile ilgili herhangi bir rivayet ulaşmamıştır. Hz. Peygamber'in dedelerinden Adnan b. Ad'a gelinceye kadar hiç kimse bu konuda bir şey zikretmemiştir. Adnan b. Ad hakkında da Hz. İsmail hakkındaki rivayetlere benzer haberler nakledilmiştir. Ancak Adnan b. Ad'ın

⁸⁵ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.119

⁸⁶ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.119

⁸⁷ Eyüp Sabri, *Mîrat-ı Mekke*, s.527

Kâbe'yi ilk örten kişi olduğu ile ilgili rivayetler, O'nun zamanından bize aktarılan kesintisiz rivayetler değildir. Bilakis bu rivayetler, daha geç dönemlerde, sonradan ortaya atılmış rivayetlerdir. Bu rivayetlerin doğru olduğu kabul edilirse, Hz. İsmail'den sonra Kâbe'nin bir dönem örtüsüz kalmış olabileceği düşünülebilir.⁸⁸

Kâbe'nin mukaddes bir yapı olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, Hz. İbrahim'den sonraki bütün dönemlerde örtüldüğü fikrini yadırgayamayız. Çünkü asırlar boyu Kâbe'nin örtülmesi en güzel işlerden sayılmıştır.⁸⁹

1.3. CAHİLİYE DEVRİNDE KÂBE'NİN ÖRTÜLMESİ

Mekke, Yesrib, Taif şehirleri gibi Arap Yarımadası'nın Hicaz bölgesinde bulunan şehirler ve yerleşik hayata elverişli küçük kasabalar dışındaki diğer yerlerde halk, çadırlarda yaşayıp göçebe bir hayat sürdürmüştür. Yaşadıkları bu çöl hayatında; deve ve koyun yününden, keçi kılından yapılan giyim eşyaları, çadır, çuval vb. ürünlerin dışında neredeyse hiçbir el sanatı gelişmemiştir.⁹⁰

Yemen ürünleri, dokumacılık ve kumaş işçiliğinde en başta yer almıştır. “Burd-u Yemânî” olarak bilinen Yemen kumaşları, aranan en kıymetli ihraç ürünleri arasında kabul edilmiştir. Ayrıca Yemen'de Sehul ismiyle bilinen şehir de pamuklu dokumalarıyla ün yapmıştır.⁹¹ Hindistan'dan getirilen dokuma ham maddeleri Yemen'de işlenmiştir.⁹²

Hicaz'ın önemli merkezlerinden biri olan Taif şehri deri işçiliği alanında bütün Arabistan'da ün yapmıştır. Şehrin esas sakinlerini teşkil eden Benî Sakîf'in imal ettiği deriler, özellikle Mekkeli tüccarlar tarafından satın alınarak Arabistan'ın diğer bölgelerine taşınmıştır.⁹³

İbn-i Ebi Melik'den nakledildiğine göre Kâbe, cahiliye döneminde çeşitli kumaşlarla örtülmüştür. Bu kumaşlar kurbanlık develere giydirilir ve Kâbe'ye kurbanlık olarak hediye edilen bu develerin üzerinde bulunan değerli kumaşlar da

⁸⁸ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.121

⁸⁹ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.122

⁹⁰ Adem Apak, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar yay. İstanbul, 2012, s.212

⁹¹ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s.212

⁹² Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi*, s.28

⁹³ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s.213

Kâbe'ye hediye edilirdi. Kâbe'nin üzerine asılan bu kumaşlar sonradan Kâbe'ye örtü yapılmış, geriye kalan kumaşlar Kâbe'nin kasasına konulmuştur. Kâbe'nin üzerindeki örtüler eskidiğinde kasadaki yedek kumaşlar bunların yerine kullanılmıştır.⁹⁴ Ayrıca Dünya'nın değişik ülkelerinden gönderilen örtülerin bir kısmı asılmış, bir kısmı da Kâbe'nin hazinesinde muhafaza edilerek ara sıra yenilenmiştir. Fakat eski örtüler çıkarılmamış, yeni örtüler eski örtüler üzerine asılmıştır.⁹⁵ Bu örtülerin üzerine, hediye edilmiş güzel kokular sürülmüştür. Bu gelenek günümüze kadar devam etmiştir.⁹⁶

1.4. TUBBA' ES'AD EL-HİMYERİ'NİN KÂBE'YE ÖRTÜ ÖRTMESİ

Muhammed b. İshak'tan rivayet edildiğine göre; Kâbe'nin tamamını ilk olarak esas adı Kerb b. Es'ad el-Himyeri olan “Tubba” örtmüştür.⁹⁷

Bir rivayete göre rüyasında Kâbe'yi örttüğünü görmüş, bunun üzerine lif ile örülen bir kumaştan yapılan bir örtüyle Kâbe'yi örtmüştür. Sonra tekrar rüyasında Kâbe'yi daha güzel bir örtüyle örttüğünü görmüş ve bu kez bir çeşit Yemen kumaşıyla örtmüştür. Daha sonra gördüğü bir başka rüya üzerine de Kâbe'yi “vesâil” kumaşı denilen kırmızı çizgili Yemen kumaşıyla örtmüştür.⁹⁸

Tubba' Es'ad, aynı zamanda Kâbe'ye ilk kapıyı ve anahtarı yaptıran kişi olup, krallığı dönemi boyunca kesintisiz olarak Kâbe'ye örtü örtmeye devam etmiştir. Kendisinden sonra gelen Himyeri⁹⁹ kralları da Kâbe'yi deriyle ve “kabati” kumaşıyla¹⁰⁰ örtmüşlerdir.¹⁰¹

Ebu Hilâl el-Askârî'nin “Evail” adlı kitabında “Kâbe'yi İlk Giydiren” başlığı altında şöyle der: “Vakîdi der ki: “Huzam b. Hişam babasından rivayet eder ki; Hz. Peygamber, Tubba' Es'ad el-Himyeri'ye sövülmesini yasaklamıştır. Ve buyurdu ki; O Kâbe'yi ilk örten kişidir.” Başkaları bu rivayete şunu da ekledi: Hz. Peygamber'in

⁹⁴ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.234

⁹⁵ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.527

⁹⁶ Attar, **el-Ka'be Ve'l-Kisve**, s.129

⁹⁷ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.233, Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.523

⁹⁸ Attar, **el-Ka'be Ve'l-Kisve**, s.128

⁹⁹ Güney Arabistan'da kurulan bir devlet (M.Ö. 115). (Sabri Hizmetli, **İslam Tarihi**, s.59)

¹⁰⁰ Kabati kumaş, beyaz ve ince örülmüş Mısır kumaşdır.

¹⁰¹ Attar, **el-Ka'be Ve'l-Kisve**, s.128

sövlmesini yasakladığı kişi Ebu Kerb adlı şahıstır ki, O Kâbe’ye ilk anahtar yaptıran kişidir.¹⁰²

Tubba’ Es’ad b. Himyeri’nin Kâbe’ye ilk örtü yaptıran kişi olduğu konusunda, siyer yazarları ve tarihçiler ittifak etmişlerdir.

1.5. KUSAY VE KÂBE PERDEDARLIğI

Hız. Peygamber’in dördüncü cedit ve Arap büyüklerinden olan Kusay b. Kilab; Kâbe perdeciliği, hacılara su verme, toplantı yeri, bayrak görevi gibi görevleri ve Kâbe ile ilgili diğer işleri yürütme sorumluluğunu üstlenmiştir. Hız. İsmail’in soyundan gelen Kusay, kavminin bütün kabilelerini Mekke’de tek bir bayrak altında toplayan kişidir.¹⁰³

İbni Kesir, el-Bidaye Ve’n-Nihaye adlı tarih kitabında şöyle der: “Kusay zamanında Kâbe örtüsü, ne bir kişinin ne de bir kabilenin sorumluluğundaydı. Örtüyle ilgili herhangi bir görev yoktu. Ancak perdedarlık görevi vardı ki, bu çok önemli bir görevdi. Kâbe’ye gelen bütün hediyeler, perdedarlık görevini yapan kişiye teslim edilirdi. Fakat bu perdedarlıkta Kâbe’ye has bir örtü yapma işi yoktur.”¹⁰⁴

1.6. Hız. ABBAS’IN ANNESİ NETİLE’NİN KÂBE’YE ÖRTÜ YAPTIRMASI

Hız. Abbas b. Abdulmuttalib’in validesi “Netile” ise Kâbe’ye ilk perde asan kadındır. Oğlunu kaybeden Netile, oğlunu bulması halinde Kâbe’ye bir örtü takdim edeceğini söylemiş yani adak adamıştı. Oğlunu bulduğuında pahalı atlas kumaşlardan bir örtü hazırlatarak adağını yerine getirmiştir.¹⁰⁵ Tek başına Kâbe örtüsünün yapımını üstlenenlerden biri olan Netile’nin, Kâbe’nin örtüsünü ipekten yaptırdığı ve beyaz bir örtüyle örttüğu rivayet edilmiştir. Bu rivayet sahihse Hız. Abbas’ın annesi Netile, Kâbe’ye ipek örtü örten ilk kişidir.¹⁰⁶

¹⁰² Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.123

¹⁰³ Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.130

¹⁰⁴ Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.131

¹⁰⁵ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s.527

¹⁰⁶ Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.132

1.7. EBÛ RÂBİA ADLI BİR TÛCCAR'IN KÂBE'YE ÖRTÜ YAPTIRMASI

Ticaret için Yemen'e gidip gelen, çok zengin, büyük bir tüccar olan Ebû Rabia, Yemen'den Mekke'ye elbise, kumaş gibi mallar getirmiştir. Ebu Rabia'nın, Kâbe örtüsünün yapımına iştirak etmek, her sene tek başına örtünün yapımını üstlenmek gibi bir düşüncesi olmuş, bu düşüncesi destek görmüş ve böylece bir sene Kureyşliler, bir sene kendisi yapımını üstlenecek şekilde, dönüşümlü olarak Kâbe örtüsünün yapılmasına karar verilmiştir. Bu durum Mekke halkının beğenisini kazanmış ve Ebu Rabia'ya kıymet verilmiştir.¹⁰⁷

Bunlardan anlaşıldığı üzere; Kâbe'yi örtmek, örtü yaptırmak Allah'a yaklaştıran, iftihar vesilesi olan görevlerden kabul edilmektedir. Kâbe'nin örtülmesi mübah sayılmış, hangi çeşit örtü, hangi çeşit kumaş olursa olsun örtülebilmıştır. O dönemlerde Kâbe örtüsünün belli bir tarzı, özel bir nakış şekli olmamış fakat çeşit çeşit renkleri olmuştur. Cahiliye döneminde bile Araplar, örtü örtme ve koku sürme işine çok önem vermişler, bunu bir farz olarak görmüşler ve Allah'a yaklaşmak için bir yol olarak bilmişlerdir.¹⁰⁸

1.8. HZ. PEYGAMBER'İN KÂBE'YE ÖRTÜ YAPTIRMASI

Mekke'nin fethinden önce müşriklerin baskılarından dolayı Müslümanlar Kâbe'ye örtü yaptırmaya fırsat bulamamışlardır. Mekke'nin fethine kadar bu böyle devam etmiştir. Fetih senesinde, bir kadın elinde içinde ateş olan bir kapla Kâbe'ye buhur vermek için gelmiş, o sırada Kâbe'nin örtüsüne bu kaptan bir kıvılcım isabet ederek örtünün yanmasına neden olmuştur. Böylece Kâbe örtüsüz kalmış ve bundan sonra Müslümanlar örtü yaptırmaya ve örtmeye başlamışlardır.¹⁰⁹

Hiz. Peygamber döneminde Kâbe; “kâlây-ı Yemâniye” (Yemen kumaşları) ile¹¹⁰, Aşura günü kırmızı, Ramazan 27'de beyaz olmak üzere iki çeşit örtü ile örtülmüştür.¹¹¹

¹⁰⁷ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.131-132

¹⁰⁸ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.132

¹⁰⁹ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.134

¹¹⁰ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s. 528

¹¹¹ Ünal, “Kâbe”, *DİA*, s.18

Mekke’li ünlü edebiyatçı Abdullah İbrahim Receb, bir araştırmasında, Peygamberimiz Hz. Muhammed’in, hicretin onuncu yılında, veda haccında Kâbe’yi örttüğünü ifade etmiştir.¹¹²

İbn-i Muhacir’den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber: “Bugün Aşure günü, senenin tamamlandığı ve Kâbe örtüsünün değiştirildiği, amellerin kabul edildiği bir gündür. Bu günde oruç tutmak farz kılınmamıştır, fakat ben oruçluyum. Sizden kim oruç tutmak isterse tutsun.” diye buyurmuştur. İbn-i Cüreyc’den nakledildiğine göre, eskiden Kâbe sadece Aşure günlerinde örtülmüştür. Haşimoğulları, tüm hacılar Mekke’den ayrıldığında ve yalnız kendileri kaldığı zaman, Kâbe’nin üzerine atlastan örtü asmışlar, Aşure günü gelince de bu örtünün üzerinden asıl örtü olan bir örtü daha asmışlardır.¹¹³ Kâbe’ye yılda bir defa örtü örtüldüğü bilinmektedir. Tabiatıyla Hz. Peygamber döneminde de Kâbe örtülmüş ve Hz. Peygamberin hayatı boyunca bu devam etmiştir.¹¹⁴

1.9. HULEFÂ-İ RÂŞİDİN DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

Hz. Ebubekir’in halifeliği döneminde Kâbe, kabati kumaşıyla örtülmüştür. Hz. Ömer halife olunca yine aynı şekilde kabati kumaşıyla örtülmüştür. Hz. Ömer’in yaptığı en önemli işlerden biri Kâbe örtüsünün beytülmalden ayrılan parayla yaptırılmış olmasıdır. Bu dönemden sonra kisve, birkaç sene dışında devamlı devletin bütçesinden yaptırılmıştır. Bazı senelerde de durumu iyi olan, yüksek makamlarda bulunan kişi ve Müslüman devletlerin hükümdarları tarafından da yaptırılmıştır.¹¹⁵

Hz. Ömer’in ilk icraatlarından biri de O’nun döneminde Mısır’ın fethinden sonra, kabati kumaştan kisvenin orada dokunup gönderilmesinin sağlanmasıdır. Ayrıca Hz. Ömer döneminde değiştirilen eski kisveler de hacılara dağıtılmıştır.¹¹⁶

¹¹² Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.134

¹¹³ Ezraki, *Kâbe ve Mekke Tarihi*, s.235

¹¹⁴ Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.136

¹¹⁵ Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.137

¹¹⁶ Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.137

İbn-i Ebi Nüceyh, babasından rivayet ettiğine göre; “Ömer b. Hattâb her yıl Beytullah’ın örtüsünü çıkarıp, parçalara ayırarak hacılara dağıtmış, hacılar da semur denilen dikenli ağaçlara asarak bu örtülerle gölgelenmişlerdir.”¹¹⁷

Hiz. Osman döneminde de Kâbe örtüsü Mısır’da dokunmuş ve masrafları beytûlmalden ödenmiştir.¹¹⁸ Hiz. Osman, Kâbe’ye iki örtü yaptıran ilk halifedir. Örtülerden biri ipekten olup, terviye günü¹¹⁹ (Zilhicce ayının sekizinci günü), diğeri ise kabati kumaştan olup Ramazan’ın 27. gününde örtülmüştür.¹²⁰ Kâbe’ye asılan örtülerin “yevm-i terviye” ve yevm-i aşûrâ” da senede iki defa yenilenmesi âdet haline gelmiştir.¹²¹

Hiz. Ali’nin Kâbe’ye örtü yaptırdığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durumun, ihmalinden değil, savaşlarla meşgul olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.¹²²

Ebu Arûbe’nin rivayetine göre “kabati” adı verilen kumaştan ilk olarak Hiz. Peygamber örtü astırmıştır.¹²³ İsmail b. İbrahim b. Ebi Halûbe’den rivayet edildiğine göre; cahiliye devrinde Kâbe’ye deriden yapılmış örtü örtülmüş sonra Hiz. Peygamber Kâbe’yi Yemen kumaşı ile örttürmüştür. Hiz. Peygamber’den sonra Hiz. Ömer ve Hiz. Osman Kâbe’ye “Kabati” adı verilen Mısır örtüsü örtmüşlerdir.¹²⁴

1.10. EMEVİLER DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

Muaviye b. Ebu Sufyan’ın halifeliği döneminde Kâbe’ye örtü örtülmesi devletin önemli işlerinden sayılarak, masrafları Hiz. Ömer döneminde olduğu gibi beytûlmalden karşılanmıştır. Emeviler dönemi boyunca bu şekilde yapılmaya devam edilmiştir. Muaviye de bu işe önem vermiş ve Hiz. Osman döneminde olduğu gibi Kâbe’ye iki örtü yaptırmış ancak örtü örtme tarihlerini değiştirerek; ipekten yapılmış

¹¹⁷ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.239

¹¹⁸ Attar, **el-Ka’be Ve’l-Kisve**, s.138

¹¹⁹ Kurban bayramı arefesinden bir önceki güne “terviye” günü denir. Bu günde Beytullah’ın damına birtakım kıymetli kumaşlar asılırdı. Aşûre gününün girmesiyle terviye günü asılmış olan kumaşlar birbirlerine dikilerek kisve şekline konulup, Ramazan’ın 27. gününe kadar bırakılır ve bu kisvenin üzerine kaba kabatîden diğeri bir kisve asılırdı.”

¹²⁰ Attar, **el-Ka’be Ve’l-Kisve**, s.138

¹²¹ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.528

¹²² Attar, **el-Ka’be Ve’l-Kisve**, s.138

¹²³ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.528

¹²⁴ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.235

olan kisveyi Aşure günü, kabati kumaştan yapılan kisveyi ise Ramazan ayının sonunda örtmüştür.¹²⁵

İpekten kisvenin ilk olarak örtülmesiyle ilgili olarak çok çeşitli rivayetler mevcuttur. Bazıları ipekten ilk örtüyü Hz. Osman'ın, bazıları Abdullah b. Zübeyr'in, bazıları Haccac'ın, bir kısmı da Abdumelik b. Mervan'ın yaptırdığını söylemişlerdir. Başka bir görüşe göre, Abdulmuttalib'in oğlu Hz. Abbas'ın annesi Kâbe'yi ipekle örten ilk kişidir. Fakat diğer bir görüşe göre ilk olarak ipekten kisveyi Hz. Zübeyr'in oğlu örtmüştür.¹²⁶

Muhammed b. Yahya'dan, Vakıdî'den, hocalarından rivayet edildiğine göre; Abd'ul Melik b. Mervan'ın halifeliği sırasında Kâbe'ye her sene atlastan örtü gönderilir, bu atlas önce Medine-i Münevvere'de bulunan Mescid-i Nebvî'ye serdirilir ve bir gün bekletildikten sonra katlanıp Mekke'ye gönderilirdi.¹²⁷ Abdumelik b. Mervan, H. 65- H. 73 (M.685-693) yılları arasındaki dönemde Kâbe'yi Horasan ipeğiyle örtmüştür.¹²⁸

1.11. ABDULLAH B. ZÜBEYR DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

Hz. Aişe'nin kız kardeşinin oğlu olan Abdullah b. Zübeyr, Hz. Aişe'den Kâbe ile ilgili birçok şey öğrenmiştir. Kâbe'nin inşasına H. 64/M. 684 senesinde başlayıp, H. 65'te bitirmiştir. Kâbe'nin inşası bittikten sonra, Kâbe'yi ipek örtüyle örtmüştür. H.73/ M.693 yılında şehit edilinceye kadar her sene Kâbe'ye kendisi örtü yaptırmıştır.¹²⁹ İbn-i Zübeyr, Kâbe'nin iç kısmını ilk olarak kumaşla örten kişidir.¹³⁰

1.12. ABBASİLER DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

H.132/M.750 senesinde Emevi saltanatına son veren Abbasiler, yönetimleri boyunca Kâbe'nin örtülmesine çok önem vermişlerdir. Onlardan önce de Kâbe'nin örtülmesine önem verilmişti, ancak Abbasiler döneminde kumaş dokuma sanatı çok

¹²⁵ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.139

¹²⁶ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.159

¹²⁷ Ezraki, *Kâbe ve Mekke Tarihi*, s.236

¹²⁸ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.140

¹²⁹ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.144

¹³⁰ Ezraki, *Kâbe ve Mekke Tarihi*, s.235

ilerlemiş, renklendirme, nakışlama, altınla ve gümüşle süsleme bakımından öncekilerin ulaşamadığı bir seviyeye ulaşılmıştır.¹³¹

Abbasiler, Kâbe örtüsünün yaptırılması için dokumada çok ileride olan Mısır'ın Tenis şehrini seçmişler ve orada çok kıymetli siyah ipekten örtüler dokutmuşlardır. Tenis şehrinin meşhur Tune köyü en iyi dokuma yeri olduğu için orayı seçmişlerdir.¹³² Tarihçi Fakîhi de, Ahbaru Mekke adlı kitabında, Kâbe örtüsünün Tenis şehrinin Tune köyünde yapıldığına şahit olduğunu yazmıştır.¹³³

Me'mun halife olduğunda kendisine, Kâbe'nin örtüsünün Ramazan'a kadar dayanmayıp yırtıldığı ve yama yapıldığı söylenmiş, bunun üzerine Me'mun, Kâbe'nin hangi örtü ile daha güzel görüldüğünü sormuş, beyaz örtü ile daha güzel görüldüğü cevabını aldıktan sonra, Kâbe'ye beyaz atlastan bir örtü yaptırıp H.206/M.822 yılında Kâbe'nin üzerine astırmıştır.¹³⁴

Me'mun döneminde örtünün yılda üç kez yenilenmesine karar verilmiş; terviye günlerinde beyaz ipekten yapılmış perdeler asılmasına başlanmış, aşure gününde örtülen örtünün uzun süre dayanmamasından dolayı Ramazan bayramında beyaz atlas kumaştan örtü ile yenilenmiştir.¹³⁵ Böylece her sene Kâbe'ye üç adet örtü örtülmeye başlanmıştır. Terviye günü kırmızı atlastan, Recep ayının başında kabatî kumaşından, Ramazan Bayramı'ndan önce -Ramazan'ın yirmi yedisinde- beyaz atlastan örtü ile örtülmüştür.¹³⁶

Abbasi halifelerinden en-Nâsırlidinillah'ın (1180-1225) hilafeti döneminde Kâbe, önce yeşil bir örtü ile sonra siyah bir örtü ile örtülmüştür. Bu günümüze kadar devam edegelmiştir.¹³⁷ Abbasi halifelerinden Me'mun devrinden, en-Nasır Lidînillâh dönemine kadar, tahminen üç yüz yetmiş senelik sürede Kâbe'ye asılan örtüler ak

¹³¹ Attar, **el-Ka'be Ve'l-Kisve**, s.145

¹³² Attar, **el-Ka'be Ve'l-Kisve**, s.145

¹³³ Attar, **el-Ka'be Ve'l-Kisve**, s.149

¹³⁴ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.237

¹³⁵ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.528-529

¹³⁶ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

¹³⁷ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

ipekten dokunmuştur. en-Nasır Lidînillâh devrinden itibaren günümüze kadar Kâbe örtüsünün siyah kumaştan yapılması âdet haline gelmiştir.¹³⁸

Kâbe örtüsünün renginin siyaha değiştirilmesine kimse anlam verememiş ve bu durum çeşitli söylentilere neden olmuştur. Bazılarına göre bunun nedeni Abbasilerin siyah cübbe giyme, siyah sarık sarma gibi âdetlerinin olmasıdır. Buna sebep olarak da Abbasi ailesinden İbrahim b. Muhammed'in, Emevi halifesi Mervan tarafından öldürülmesi üzerine hüznlerini açığa çıkaranların siyah giysiler giyerek matem tutmaları gösterilmiştir.¹³⁹

Mütevekkil döneminde (H.232-237 / M. 847-861) Kâbe'nin örtüsü "kamis ve izar" denilen iki parça kumaştan hazırlanmıştır. Üst taraftaki parçaya gömleğe teşbihen "kamis", alt taraftaki parçaya, bedenin belden aşağısını örten elbiseye teşbihen "izar" denilmiştir.¹⁴⁰

Abbasiler durumları zayıflayınca kadar Kâbe'ye örtü örtülmesini çok önemsemişlerdir. Kâbe örtüsü bazen Mısır'dan bazen de Memlûk'ten gönderilmiştir. Abbasilerden sonra Kâbe'ye ilk örtü yaptıran, Resûlilerden Yemen kralı el-Melikü'l-Muzaffer Yusuf'tur. (H.659 / M.1260) Bu durum Mısır melikiyle beraber birkaç yıl böyle devam etmiştir.¹⁴¹

1.13. MEMLÜKLER DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

Memlûk sultanları da Hz. Ömer'le başlayan Kâbe örtüsünün yapım masraflarının beytûlmalden karşılanması geleneğini bir müddet sürdürmüşlerdir. Daha sonra Ebü'l-Fidâ el-Melikü's-Salih İsmail, Kalyûbiye kasabasına bağlı üç köyü satın alarak Kâbe örtüsünün yapımına vakfetmiştir. Her yıl vakfin parasıyla hazırlanan Kâbe örtüsü devlet erkânı ve halkın katıldığı görkemli törenlerle, yoksullara dağıtılmak için yollanan para keselerinin ve çeşitli hediyelerin de

¹³⁸ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.530, Hüseyin Abdullah Ba Selame, **Tarihü'l-Ka'beti'l-Muazzama : İmaretuha ve Kisvetuha ve Sedanetuha**, Cidde : Tihame, 1982/1402, s.260

¹³⁹ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.531

¹⁴⁰ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.529

¹⁴¹ Muhammed Dakn, **Kisvetü'l-Ka'beti'l-Muazzam Abre't-Tarih**, Suudi Arabistan, 1986, s.43

konulduğu "mahmil" adı verilen bir mahfe veya sandık içerisinde hac emirinin sorumluluğunda Mekke'ye gönderilmiştir.”¹⁴²

Mısır hükümdarı Melik İsmail b. Nâsır Muhammed b. Kalavun Mısırî, H.750/M.1350 yılında, Mısır'ın bazı köylerinin mîrî vergilerini Kâbe'nin örtüsünün yapımına vakıf ve tahsis etmiş, Mısır sultanları da bu köylerin halklarına her yıl siyah bir örtü yaptırmışlardır.¹⁴³ Rivayetlere göre, kapının "burku" adı verilen örtüsü ilk defa Memlükler'in kadın hükümdarı Şecerüddür (ö. 656/1258) tarafından gönderilmiştir.¹⁴⁴

1.14. OSMANLILAR DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

Osmanlılar, Mısır ve Hicaz'ın idaresini üstlendikten sonra Kâbe'nin dâhili örtüsünün sorumluluğunu üzerine almış, Kâbe-i Muazzama için gerekli olan örtüyü İstanbul'dan göndermişlerdir.¹⁴⁵ Yavuz Sultan Selim (1470-1520), Mısır ülkesini Memlükler'in elinden alıp, Haremeyn-i Şerîfe'nin şerefli hizmetini devraldıktan sonra Kâbe'nin ve Ravza-i Mutahhara'nın örtülerini renkli bir şekilde yaptırıp göndermiş ve Kâbe-i Muazzama'nın örtüsünü önceden yapıldığı gibi siyah olarak imal ettirmiştir.¹⁴⁶

Kanuni Sultan Süleyman döneminden (1494-1566) itibaren Kâbe'nin dış örtüsü Mısır'da, iç örtüsü İstanbul'da hazırlanmaya başlanmıştır.¹⁴⁷ Kanuni Sultan Süleyman, örtünün, Mısır'da Kâbe'nin ihtiyaçları için vakfedilen köylerin ahalisi tarafından yapılıp gönderilmesini tercih etmiştir. Sultan Süleyman, Memlük hükümdarı Melik Salih'in vakıflarına yedi köy daha ilave etmiş ve Kâbe örtüsünün masraflarının bu köylerden karşılanmasını ve örtünün bu şekilde imal edilmesini sağlamıştır.¹⁴⁸ III. Ahmed (1673-1736) döneminden itibaren kumaşların tümünün İstanbul'da dokunması sürekli hale gelmiştir. Son olarak 1861 yılında, iç örtü, tahta çıkışı sebebiyle Sultan Abdülaziz tarafından gönderilmiş ve 1943 yılına kadar kullanılmıştır. 1. Dünya Savaşı esnasında Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in Osmanlı

¹⁴² Ünal, “Kâbe”, *DİA*, s.18

¹⁴³ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s.535, Hüseyin Basalame, *Tarihü'l-Ka'beti'l-Muazzama*, s.258

¹⁴⁴ Ünal, “Kâbe”, *DİA*, s.19

¹⁴⁵ Hülya Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, trc. T. Ömer Tahaoğlu, IRCICA yay. 1996, s.17

¹⁴⁶ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s.536

¹⁴⁷ Ünal, “Kâbe”, *DİA*, s.18

¹⁴⁸ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s.536

Devleti'ne karşı ayaklanmasıyla örtüler tekrar Mısır'dan gönderilmeye başlanmıştır.¹⁴⁹

Osmanlı Sultanları “Hâdimu'l-Haremeyn” ünvanını aldıkları günden itibaren, Sultan Ahmed Han devrine kadar, her biri Hilâfet kürsüsüne geldikçe, Kâbe-i Muazzama ile Ravza-i Mutahhara'nın iç örtülerinin Mısır'ın köylerinde dokunup, yenilenip gönderilmesi kanun gereği olmuştur.¹⁵⁰

Sultan Ahmed Han, Mısır'ın köylerinde dokunan örtülerdeki ince sanatta bazı yanlışlıklar meydana gelmesi üzerine, örtülerin dokunmasında ve yapımında daha çok dikkat ve özen gösterilmesi gerektiği düşüncesiyle, bu örtülerin Dârussaltanat (İstanbul) fabrikalarında yaptırılmasını istemiştir. Böylece Kâbe'nin iç örtüsü Dersaâdet'te özenle, ipekten dokunup dikilerek, H. 1018/M.1610 senesinde Mısır yoluyla Hicaz'a gönderilmiştir.¹⁵¹

Osmanlı devrinde Kâbe yeni örtülerle örtüldükten sonra alınan eski örtüler parçalara ayrılarak hacılara dağıtılmış, kalan parçalar ise payitahta getirilerek bunlardan çeşitli giyim eşyaları yapılmış ya da daha farklı şekillerde değerlendirilmiştir.¹⁵² Kâbe örtüsünün kumaşından teberrüken elbiseler de dikilmiştir. Kırmızı keten kumaşla astarlanan bu elbiselerin üzerine Kelime-i Tevhid, Allah ve Muhammed yazılmıştır.¹⁵³ Ayrıca bu kumaşlardan takkeler, Kur'an-ı Kerim kılıfları vb. eşyalar da yapılmıştır.¹⁵⁴

Bugün Topkapı Sarayı Müzesinde, Osmanlı sultanları tarafından gönderilen, daha sonraları yenileri gönderildiği için geri getirilen, bir kısmı bütün bir kısmı parçalar halinde Kâbe örtüleri, Kâbe kapı örtüleri ve örtü kuşaklarından çeşitli örnekler bulunmaktadır.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Ünal, “Kâbe”, *DİA*, s.18

¹⁵⁰ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s.544

¹⁵¹ Eyüp Sabri, *Mirat-ı Mekke*, s.545

¹⁵² Murat Sülün, “Haremeyn'deki Belli Başlı Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1”, *Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 24, s.113

¹⁵³ Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, s.72

¹⁵⁴ Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, s.76

¹⁵⁵ Sülün, “Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s.113

1.15. KÂBE ÖRTÜSÜNÜN MISIR'DAN GÖNDERİLMESİ

Osmanlı Devleti, Hicaz bölgesinin idaresini tekrar ele geçirdiğinde, Mısır, eskiden olduğu gibi Kâbe'nin harici örtüsünü göndermeye başlamıştır. Birinci Dünya savaşında İngiliz hükümeti, Mısır yardımının Hicaz'a gönderilmesine engel olmuş ancak Kâbe'nin örtüsünün gönderilmesine izin vermiştir. Mısır hükümdarının taht-ı revân¹⁵⁶ memurları ve taht-ı revan'ın başkanı, Kâbe'nin örtüsünü Cidde limanına götürüp Mekke emirinin vekiline teslim etmişlerdir.¹⁵⁷

1916 yılında Şerif Hüseyin b. Ali, Osmanlı devletine karşı isyan ederek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bundan sonra Mısır hükümeti eski usule göre taht-ı revânla Kâbe'nin örtüsünü göndermeye başlamıştır.¹⁵⁸ Saltanat değişimlerinde gönderilmesi gelenek haline gelen siyah örtünün yanında, Kâbe'nin iç duvarına asılmak üzere bir de kırmızı örtü gönderilmiştir.¹⁵⁹

1.16. KÂBE ÖRTÜSÜNÜN GÖNDERİLME MERASİMLERİ VE SURRE ALAYLARI

Surre terim olarak, genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak için her yıl hac döneminden önce gönderilen altın, para vb. değerli eşyaları ifade eder. Abbasi Halifesi Muktedir-Billah döneminden (908-932) itibaren Haremeyn'e her yıl düzenli biçimde surre gönderilmesine başlanmıştır. Surrenin konulduğu ve develere yüklenen bir çeşit araç olan mahmil de ilk olarak Abbasiler döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Abbasilerden sonra Fatimiler, Eyyubiler ve Memlükler de Haremeyn'e surre ve mahmil gönderme geleneğini sürdürmüşlerdir.¹⁶⁰

Abbasiler'den sonra Hicaz'ın yönetimine talip olan Yemen emiri el-Melikü'I-Muzaffer Yusuf b. el-Melikü'I-Mansur, Haremeyn'de kendi adına hutbe okutmuş, surre ve Kâbe örtüsü göndererek gücünü göstermeye çalışmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁶ Omuzda veya deve, fil, at vb. hayvanlara yüklenerek götürülen, üstü örtülü taşınan araç (www.tdk.gov.tr)

¹⁵⁷ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.239

¹⁵⁸ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.240

¹⁵⁹ Eyüp Sabri Paşa, **Mîrat-ı Mekke**, s.535

¹⁶⁰ Ş.Tufan Buzpınar, "Surre", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, c.37, s.567

¹⁶¹ Buzpınar, "Surre", **DİA**, s.567

Meml k Sultanı Baybars'ın 1269 yılında hacca gitmesine ve surre ile Kâbe örtüsünü gönderme hakkının Meml kler'de olduğunda ısrar etmesine kadar Yemenli Res liler ile Meml kler arasındaki surre gönderme rekabeti devam etmiştir. Haremeyn'e mahmil içinde surre ve Kâbe  rt s  yollayan Meml kler bu tarihten itibaren bununla ilgili merasimlere de önem vermişlerdir.¹⁶²

H. 923'te (M.1517) Haremeyn'in Osmanlı yönetimine geçmesinden itibaren Osmanlı padişahları, surreyi düzenli biçimde göndermişlerdir. Buna göre ilk surrenin daha Yavuz Sultan Selim Kahire'de iken yollandığı bilinmektedir. Osmanlılar döneminde genellikle İstanbul ve Kahire'den gönderilen sürre, bazen de Yemen ve Halep'ten de sevk edilmiştir. Osmanlılara ait en eski Kâbe kapı perdesi ve kuşağının H.950 (M.1543) tarihli olduğu bilgisine dayanarak, eski bir gelenek olan surre ile birlikte Kâbe'ye örtü göndermenin Osmanlılarda Kanuni Sultan Süleyman döneminde başladığı konusunda ittifak edilmiştir. Yeni Kâbe  rt s  genellikle Kahire'de dokunmuş ve surre alayı ile yollanmıştır. Eski  rt  de surre alayının dönüşünde İstanbul'a getirilmiştir.¹⁶³

Osmanlılar döneminde surre ve mahmillerle ilgili olarak yapılan merasimlerin önemi artmış ve bu merasimlerin bütün ayrıntıları belirlenerek teşrifat defterlerine kaydedilmiştir.¹⁶⁴ Padişah, Sadrazam ve diğer devlet büyüklerinin katıldığı bu merasimler 1864 yılına kadar Topkapı Sarayı'nın bahçesinde ve o tarihten sonra da Dolmabahçe Sarayı önünde yapılmış, halktan da izleyenler ve hatta katılanlar olmuştur. Alay, İstanbul'un Üsküdar yakasında tekrar edilen bu törenlerden sonra yola çıkmıştır.¹⁶⁵

Surrelerin en önemli kaynakları Mısır hazinesi ve Haremeyn vakıfları olmuştur. Hanedan  yeleri ve devlet büyüklerine ait olan vakıfların gelirlerinin bir kısmı Haremeyn için ayrılmıştır. Bunun dışında devlet hazinesinden ve diğer

¹⁶² Buzpınar, "Surre", **D A**, s.567

¹⁶³ Buzpınar, "Surre", **D A**, s.568

¹⁶⁴ Buzpınar, "Surre", **D A**, s.568

¹⁶⁵ Münir Atalar, "Türklerin Kâbe'ye Yaptıkları Ekonomik Yardımlar", Ankara  . İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.267

bağışlardan da önemli gelirler de elde edilmiştir. Ayrıca sultanların Mısır'da bulunan vakıflarından edinilen gelirler de bunlara ilave edilmiştir.¹⁶⁶

“Mahmiller surrelerin ayrılmaz bir unsuru olmuştur. “İstanbul'dan gönderilene mahmil-i hümayun, Kahire'den gönderilene mahmil-i Mısri denmiştir. Dörtgen bir ahşap çerçeve üzerinde dört yüzlü bir piramit şeklinde olan mahmil, üzeri altın ve gümüşle bezenmiş yazılar, ipek püsküller, çeşitli nakışlar ve kıymetli taşlarla süslenmiş bir atlasla kaplanmıştır. İstanbul'dan gönderilen mahmillerin erken örnekleri siyah, son asırlardaki örnekleri ise yeşil renk atlastan yapılmıştır. İstanbul'da saraylarda yapılan törenlere benzer bir şekilde Mısır mahmili Hidiv Kasrı önünde yapılan törenin ardından Kahire sokaklarında gezdirilmiştir. Mısır surre ve mahmili tamamı karayoluyla veya Süveyş üzerinden Cidde'ye ve bazen de İskenderiye'den Hayfa'ya denizyoluyla, oradan demiryoluyla Medine'ye olmak üzere farklı güzergâhlardan gönderilmiştir. Mısır ve Şam'dan gelen surre ve mahmiller Medine ve Mekke'de törenlerle karşılanmış ve Arafat'ta birleşmiştir.”¹⁶⁷

Bunun dışında Mekke emirinin cülûs merasimi¹⁶⁸ nedeniyle tebrik için gönderdiği, içinde değiştirilmiş olan eski Kâbe örtüsünün bulunduğu hediyelere de mahmil veya mahmil-i şerif denmiştir.¹⁶⁹

Kâbe'nin sekiz parçadan ibaret olan mübarek örtüsü, altın sırmalı kuşakları ve kapısının altın yaldızlı iki parça örtüsü ile Hz. İbrahim'in mübarek makamının örtüsü ve Kâbe'nin kapısına ait anahtar kesesinin dokuma işlemleri tamamlandıktan sonra merasimle, ileri gelenler, memurlar, askerler ve orada hazır bulunanlar tarafından dokundukları yerlerden alınıp hürmetle, dualarla, daha önceden hazırlanıp tezyin edilen dîvanhâneye götürülüp konurdu.¹⁷⁰

Kâbe'nin örtüsü ve anahtar kesesi bir sonraki gün düzenlenen muhteşem ve hususi merâsimle Muhafâza Dîvanı dairesinden kaldırılıp, Mehmed Ali Meydanı'nda bulunan cemiyet mahalline getirilip, Beyt-i Muazzam'ın lâtif kisvesiyle mahmil-i

¹⁶⁶ Buzpınar, “Surre”, **DİA**, s.568; Atalar, “Türklerin Kâbe'ye Yaptıkları Ekonomik Yard.”, s.268

¹⁶⁷ Buzpınar, “Surre”, **DİA**, s.569

¹⁶⁸ Sultanların tahta oturma merasimi

¹⁶⁹ Buzpınar, “Surre”, **DİA**, s.569

¹⁷⁰ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.547

şerifin örtüsü herkesin seyretmesi için açılırdı. Sonra devir teslim kuralı yerine getirilerek toprak atılır, düzenli bir şekilde tertiplenen alay ile Hz. Hüseyin adına yaptırılmış olan camiye¹⁷¹ gelinirdi.¹⁷²

Her sene Osmanlı Devleti tarafından yenilenmesi gelenek haline gelen Kâbe örtüsü, Kahire’de dokunup hazırlanarak merasimle Mısır hacılarıyla gönderilmiş ise de, H.1213/M.1798 yılında Kahire’nin Fransızların elinde olmasından dolayı, Mısır’da yenilenmesi gereken Kâbe örtüsü Dersaâdet’te ve Sultanahmed Câmii’nin şadırvan avlusunda yaptırılarak H.1213/1798 yılı Receb ayının on birinci günü özel bir merasimle Saray-ı Hûmâyûn’a nakledilip ertesi gün surre-i hûmâyûn¹⁷³ ile geçirilmiş, böylece Kâbe örtüsüne mahsus olan merasim, o yıl Dersaâdet’te yapılmıştır.¹⁷⁴

İslam’da kutsal sayılan beldelere maddi destek sağlayan surreler, özellikle hilafeti elinde bulunduran Abbasiler, Memlükler ve Osmanlılar için dini ve siyasi yönden büyük önem taşımıştır. Hicaz üzerindeki nüfuzu anımsatmanın önemli bir aracı olarak görülen surre alayları ile Bağdat, Kahire, İstanbul ve Dımaşk gibi çıkış noktalarında yılın en önemli dini ve kısmen de siyasi merasimleri oluşturulmuş, bunun yanında güzergah boyunca sürreyi yollayan iktidarın dini kimliğinin önemli sembolü olarak görülmüştür. Osmanlı sultanlarının sadece Haremeyn’deki seyyid ve şerifleri değil aynı zamanda ulema ve meşayih de özel hediyelerle donatmaları bu düşünceyle değerlendirilebilir.¹⁷⁵

Müslümanlardan isteyenlerin hediyelerini Haremeyn’e iletmesi bakımından surrenin ayrı bir önemi vardı. XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mısır hidivlerinin¹⁷⁶ surre merasimlerini giderek daha gösterişli hale getirmeleri, gidiş öncesi iki defa dönüşte de bir defa olmak üzere yılda üç merasim düzenlemeleri ve Kabe örtüsü, Makam-ı İbrahim örtüsü ve mahmili Kahire sokaklarında dolaştırarak halkın heyecanlı katılımını sağlamaları, İstanbul’a karşı yürüttükleri dini ve siyasi

¹⁷¹ Bu cami, “Hasaneyn Camii” diye bilinirdi

¹⁷² Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.547

¹⁷³ Her yıl hac döneminden önce genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak için yollanan para, altın ve diğer eşyaları ifade eder.

¹⁷⁴ Eyüp Sabri, **Mirat-ı Mekke**, s.549

¹⁷⁵ Buzpınar, **“Surre”, DİA**, s.569

¹⁷⁶ Hidiv, Mısır’ın baş vezirlerine verilen lakaptır.

nüfuz mücadelesinin adeta bir göstergesi olmuştur. Surre ve mahmil geleneğinin sona erdirilmesi de aynı şekilde Suudi yönetiminin bu nüfuz simgesini ortadan kaldırma kararlılığıyla ilgilidir.¹⁷⁷

1.17. MEKKE EMİRİ SUUD B. İMAM ABDULAZİZ DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

Suud b. İmam Abdülaziz, H.1221/M.1806 tarihinde Mekke emiri olunca, emirliği süresince (H.1227 tarihine kadar/ M.1812) Mısır hükümeti örtüyü göndermeyi engellemiştir. Hicaz ve Haremeyn-i Şerifeyn'in yönetimi Osmanlıların eline geçinceye kadar bu böyle devam etmiştir.¹⁷⁸

Suud b. İmam Abdülaziz, Kâbe örtüsü örtme merasimlerinde bazı bid'atlerin yapıldığını düşünmüştür. Bunların gelecek yıllarda tekrarlanmaması için Sultan III. Selim'e (1761-1808) yazı yazarak, Mısır ve Şam kervanlarının gelmelerinin yasaklanmasını istemiştir. Bunları yasaklamak istemesinin sebebi, bu kervanların deflerle, zurnalarla gelmeleri olmuştur.¹⁷⁹

Suud b. İmam Abdülaziz, yedi senelik süre boyunca Mısır'dan örtü getirilmesini yasaklamış, Kâbe'yi örtme işini kendisi üstlenmiştir. Kâbe'yi H. 1221/M.1806-1807 senesinde kırmızı kazz (saf ipek) ile, daha sonraları siyah ipek ve kaylan kumaşı¹⁸⁰ ile örtmüştür. Kâbe kapısının perdesini de altın ve gümüşle nakışlı saf kırmızı ipekten yaptırmıştır. Yönetimin Osmanlı'ya geçmesinden sonra örtü yine Mısır'dan getirilmeye çalışılmıştır. Hicaz Kralı Hüseyin hükümdar olunca bu son bulmuştur. Anlaşılmıştır ki, Kâbe'ye örtü örtülmesi hükümdarların siyasetinden etkilenmiştir.¹⁸¹

1.18. HİCAZ EMİRİ EŞ-ŞERİF EL-HÜSEYİN DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

Sultan II. Abdülhamit'in emriyle, eş-Şerif el-Hüseyin b. Ali, Hicaz'a vali olarak atanmış (H.1328/ M.1908), perde örtüsü Mısır'dan kesintisiz gelmeye devam

¹⁷⁷ Buzpınar, "Surre", DİA, s.569

¹⁷⁸ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.162

¹⁷⁹ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.155

¹⁸⁰ Bir tür pamuklu kumaş

¹⁸¹ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.156

etmiştir. H. 1332 / M.1914 yılında 1. Dünya Savaşı başladığında eskiden olduğu gibi Kâbe örtüsü Mısır'dan gelmeye devam etmiştir. H. 1333/ M. 1915 yılında Osmanlı Devleti de savaşa girmek zorunda kalmıştır. Mısır'ın İngiltere idaresinde olmasından dolayı Osmanlı Devleti, Kâbe örtüsünün Mısır'dan gönderilememesinden endişe etmiş ve İstanbul'da gösterişli bir örtü yaptırmıştır. Kâbe'nin, Mescid-i Nebevi'nin ve Ravza-i Mutahhara'nın örtüleri İstanbul'da yaptırılmıştır.¹⁸²

İstanbul'dan gönderilen örtü mühürlenerek Medine-i Münevvere'ye gönderilmiş, Hac'dan önce H.1333/M.1915 senesinde Mescid-i Nebevi'deki emanetler yerinde muhafaza edilmiştir. O sene İngiltere, Mısır'ın örtü göndermesini engellemekten çekinmiştir. Böylece o yıl, Kâbe yine Mısır'dan gelen örtüyle örtülmüştür.¹⁸³

H.1341/M.1923 senesi Hac döneminden önce Mısır'dan gönderilen ve Kâbe örtüsünü taşıyan gemi Cidde'ye ulaşınca Şerif Hüseyin, bazı siyasi nedenlerden dolayı gemide bulunan sağlık grubunun inmesine müsaade etmemiş, Mısırlı yetkililer de örtünün ancak bu sağlık grubunun inmesine müsaade edilmesi durumunda indirileceğini söylemiştir. Hicaz Kralı Hüseyin, gelen sağlık grubunun sağlıkçı olarak değil de hacı olarak inmelerine izin vermişse de Mısırlılar bunu kabul etmemişler ve örtüyle birlikte geri dönmüşlerdir.¹⁸⁴ Bu olay üzerine Şerif Hüseyin Mescid-i Nebevi'deki emanetler yerinde muhafaza edilen, İstanbul'da dokunan gösterişli örtüyü getirtip Kâbe'yi örtmüştür.¹⁸⁵ Mısırlılar ile Hicaz Kralı Hüseyin arasındaki bu siyasi mücadele, H. 1342/M.1924 senesinde Suudilerin dönemi başlayıncaya kadar sürmüştür.¹⁸⁶

1.19. SUUDİ ARABİSTAN KRALLIĞI DÖNEMİNDE KÂBE ÖRTÜSÜ

Önceleri Kâbe-i Müşerrefe'ye örtü gönderme işi sadece Allah rızası için yapılmış, siyasi ihtilaflar dikkate alınmamıştır. Mısır ile Mekke-i Mükerreme ve Hicaz hükümetleri arasındaki siyasi anlaşmazlıklara rağmen örtünün gönderilmesi işi devam etmiştir. Fakat sonraları siyaset etkisini göstermiş ve anlaşmazlık olması

¹⁸² Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.157

¹⁸³ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.157

¹⁸⁴ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.157-158

¹⁸⁵ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.159

¹⁸⁶ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.161

durumunda Mısır hükümeti örtünün gönderilmesini durduracağını öne sürmüştür. Bu durum birkaç defa tekrar etmiştir. H.1341, H.1345/M.1923-1927 yıllarında Kral Abdülaziz b. Suud döneminde ve H. 1384 (M. 1962) senesinde de Mısır yine örtünün gönderilmesini engellemiştir. Mısır hükümetinin bu engellemeleri üzerine Suudi hükümeti, örtü üzerinde siyasetin etkisini kaldırmak için büyük gayret göstermiştir.¹⁸⁷

1.19.1. Kral Abdülaziz b. Suud Döneminde Kâbe Örtüsü

H. 1343/M.1925 senesi Zilkade ayında Kâbe örtüsünün örtülme vakti geldiği halde Mısır örtüyü göndermemiş, bu durumu da Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz'e bildirmemiştir. Bir örtü yaptırmak için yeterli zaman da kalmamış, bunun üzerine Kral Abdülaziz, Şeybe ailesi, Harem'in naibi ve Mekke'nin ileri gelenleriyle bir toplantı yaparak onlara fikirlerini sormuş, onlar da, Mescid-i Haram'ın emanetler odasında Şerif Hüseyin tarafından Irak'ta yaptırılan sağlam ve güzel bir örtü bulunduğunu söylemişlerdir. Böylece Kâbe bu örtüyle örtülmüştür.¹⁸⁸

Siyasetin örtüye etkisinden rahatsız olan Kral Abdülaziz, bu duruma bir çözüm yolu aramış ve Kâbe örtüsünün Mekke'de dokunması fikrine vararak bir örtü dokuma yeri inşa etmeye karar vermiştir. Böylece Mısır'a ya da başka bir yere ihtiyacı olmayacaktı. Ancak Hicaz'da savaşlar bitmemiş. O'da bu savaşlarla meşgul olmuştur.¹⁸⁹

Bu savaşlar bittikten sonra (H.1344/M.1925) Kral Abdülaziz çok büyük bir ciddiyetle örtü konusu üzerinde durmuş, bundan sonra Mısır'ın örtüyü göndermeyeceğini düşündüğü için bir örtü dokuma yeri inşa etme hazırlıklarına başlamıştır. Fakat daha sonra Mısır'ın örtüyü göndereceğini öğrendiği halde her ihtimale karşı oğlu Faysal'ı örtü dokuma makinesi yaptırılması için görevlendirmiştir.¹⁹⁰

H.1344/M.1925 yılı hac mevsiminde Kâbe örtüsünü taşıyan araç Mısır'dan gelmiş fakat gelen bu araçta Mısır'ın silahlı kuvvetleri de yer almıştır. Suudi Kralı

¹⁸⁷ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.162-163

¹⁸⁸ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.164-165

¹⁸⁹ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.166

¹⁹⁰ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.166

Abdülaziz herhangi bir olumsuz durum yaşanmaması için askeri kuvvetlerin inmesine müsaade ettiği halde beklendiği gibi bazı olaylar olmuştur. Kral Faysal tarafından bastırılan bu olaylardan sonra Zilhicce 10'da Kâbe, Mısır'dan gelen bu örtüyle örtülmüştür.¹⁹¹

Bütün bu olaylardan sonra H.1345/M.1926 yılı Zilhicce ayının başlangıcında Mısır'ın, Kral Abdülaziz'i İslam âlemi ve hacılar önünde zor durumda bırakmak için örtüyü göndermeyeceği anlaşılmıştı. Bunun üzerine hemen bir örtü yapılması için çalışmaya başlanmış ve yedi gün gibi çok kısa bir sürede, gümüş ve altın kaplama iplerle yapılan nakışlarıyla güzel, siyah bir örtü hazırlanmıştır. Örtünün üzerine "Bu örtü, Kral Abdülaziz b. Abdurrahman b. Suud'un emriyle Mekke-i Mükەرreme'de dokunmuştur." diye yazılmıştır.¹⁹² Böylece Suudi Arabistan'da ilk defa Kral Abdülaziz döneminde örtü yapılmıştır.¹⁹³

H.1346'da (M.1927) Kral Abdülaziz, Mekke'de Ecyâd mahallesinde, Kâbe örtüsünün dokunması için bir dokuma evi kurdurmuş, Hindistan'dan dokuma ustaları getirmiştir.¹⁹⁴ Bu ustalar hicri 1352 (M.1933) yılına kadar dokuma evinde görev yapmışlardır. 1933'ten itibaren yerli ustalar ve sanatkârlar yetişmiş ve görevi devralmışlardır.¹⁹⁵

O dönemde Kâbe'ye iki tarzda örtü örtülmüş. Birincisi, Şerif Hüseyin döneminde Irak'ta yapılan dokuma evinde Irakî tarzda dokunan örtüdür. Bu örtü, Mısır örtüsünün gönderilmeyeceğinden endişe edilerek ihtiyati olarak yaptırılan örtüdür. Bu örtü Harem-i Şerif emanet yerine bırakılmıştır. Irak'ta yapılan örtünün özellikleriyle ilgili kayda değer bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu örtünün, Mısır'da yapılan örtüden farklı bir tarzda yapıldığı düşünülmektedir.¹⁹⁶

İkinci tarz ise Mısır'da dokunan tarzıdır. Bu örtüler Darulkisve fabrikasında korunmuştur. Ayrıca Kahire'deki Kasru'l Menyel Müzesi'nde de bunların örnekleri

¹⁹¹ Attar, **el-Ka'be Ve'l-Kisve**, s.167

¹⁹² Attar, **el-Ka'be Ve'l-Kisve**, s.168-169

¹⁹³ Nasır b. Ali el-Harisi, **Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe Fi Ahdi'l-Melik Abdülaziz : 1343-1373 / 1924-1953**, Mekke : Dâretü'l-Melik Abdülazîz, 2005/1426. s.27

¹⁹⁴ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.240, Ba Selame, **Tarihü'l-Ka'beti'l-Muazzama**, s.293-294

¹⁹⁵ Ezraki, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, s.240

¹⁹⁶ el-Harisi, **Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe**, s.69

mevcuttur.¹⁹⁷ Kral Abdulaziz, Mekke’de dokunan örtünün Mısır örtüsü tarzında yapılmasına devam edilmesini sağlamış, örtünün tarzıyla ilgili köklü değişiklikler yapılmaması konusunda ısrarcı olmuştur.¹⁹⁸ Kral Abdulaziz dönemindeki dokuma evinde, siyah renklerle boyatılmış doğal ipek kumaş üzerine sülüs hattı ile yazılar yazılmış ve süslemeler yapılmıştır.¹⁹⁹

1.19.2. Kral Suud Döneminde Kâbe Örtüsü

Önceleri Memlûk hükümdarı Melik en-Nasır’ın vakfettiği üç köyün ve buna ek olarak Kanuni Sultan Süleyman’ın yine Mısır topraklarında bu iş için vakfettiği yedi köyden elde edilen gelirler Kâbe örtüsünün yapım masraflarını karşılamak içindi. Fakat sonradan Mısır ile Suudi Arabistan arasında çıkan bazı siyasi ihtilaflar yüzünden Mısır, Kâbe’ye örtü yapmaktan çekinmiştir.²⁰⁰

Hac ve umre ziyaretleri için gelenlere güzel bir şekilde hizmet vermeye çalışan Suudi Arabistan’ın İslâm dünyasında prestijinin artması Mısır hükümetini rahatsız etmiştir. Aralarında çıkan siyasi ihtilaflardan dolayı Mısır, Suudi hükümetini zor durumda bırakmak için bu dönemde Kâbe’ye örtü yapmamıştır.²⁰¹

Suudi hükümeti Hac ve Vakıflar Bakanlığı, Vakıf İdaresi’ne bağlı bazı kişileri Hindistan, Pakistan, Japonya ve Şam’a göndererek birkaç gün içerisinde Kâbe’ye örtü hazırlamalarını istemiştir. Hac ve Evkaf bakanı da belirlenen sürede Kâbe’nin örtülmesi için farklı arayışlara girmiştir. Kral Abdulaziz zamanında kurulmuş olan fabrikanın dokuduğu örtü 1962 yılında yeniden boyatılarak ve kemeri de altın suyuyla kaplanarak yeni bir hale getirilmiş ve herhangi bir sorun yaşanmadan Kâbe örtülmüştür. Bu yıldan itibaren Kâbe yılda iki defa örtülmeye başlanmış çünkü örtünün rengi değişmeye, solmaya başlamıştır. Bütün bu olaylardan sonra, Kâbe örtüsünün siyasetten etkilenmemesi için Suud Krallığı, Hac ve Evkaf Bakanlığı vasıtasıyla bir dokuma fabrikası kurmaya karar vermiştir.²⁰²

¹⁹⁷ el-Harisi, *Kisvetü’l-Kabeti’l-Müşerreffe*, s.70

¹⁹⁸ el-Harisi, *Kisvetü’l-Kabeti’l-Müşerreffe*, s.27

¹⁹⁹ el-Harisi, *Kisvetü’l-Kabeti’l-Müşerreffe*, s.30

²⁰⁰ Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.177

²⁰¹ Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.179

²⁰² Attar, *el-Ka’be Ve’l-Kisve*, s.179-180

1.19.3. Kral Faysal Döneminde Kâbe Örtüsü

Kral Faysal, babasından örtü dokuma fabrikasının kurulması emrini almış ve Maliye Bakanı Şeyh Abdullah Süleyman Hamedan'a yetkiyi vermişti. H.1346 (M.1927) yılından itibaren fabrikanın yapılışıyla birebir ilgilenmiş, Mısır örtü masraflarını karşılayınca fabrikayı kapatmış, Mısır masrafları karşılamaktan çekinince fabrikayı modern aletlerle yeniledikten sonra, farklı bir yerde tekrar açtırmıştır.²⁰³

Hac ve Evkaf Bakanı Hüseyin Arab (ilk Hac ve Evkaf bakanı) modern bir örtü dokuma fabrikasının kurulması için çok büyük çaba harcamıştır. Fakat 1963 yılında istifa etmiştir. 1972 yılında Kral Faysal'ın emriyle Hac ve Evkaf Bakanlığı'na es-Seyyid Hasan Muhammed Kutbi atanmış ve eski bakan Hüseyin Arab'ın projesini devam ettirmiştir. Kâbe örtüsü, yeni fabrika yapılana kadar Hüseyin Arab'ın yaptırmış olduğu fabrikada yapılmaya devam etmiştir. H.1383/M.1963 ten H.1394/1974'e kadar bu fabrika faaliyette olmuştur.²⁰⁴

1.19.4. Kral Hâlid Döneminde Kâbe Örtüsü

Kral Faysal'dan sonra yerine geçen Kral Halid b. Abdulaziz, Seyyid Hasan Muhammed Kutbi bakanlıktan istifa ettikten sonra Hac ve Evkaf Bakanlığı'na Abdulvehhab Ahmed Abdulvasi'i atamıştır. O, bakanlık görevini teslim aldığı anda eski bakanların yapmış olduğu projeleri devam ettirmiş ve başlatılmış olan bu projeleri tamamlamıştır. Yapmış olduğu en önemli işlerden biri de Mekke'de büyük bir örtü fabrikasının açılmasıdır.²⁰⁵

Bu fabrika sadece Kâbe örtüsünün yapıldığı bir yer olmayıp, Suudi Arabistan'daki bütün mescitlerin halılarını üretecek modern bir fabrika haline dönüştürülmüştür. Kâbe'nin içi ve dışı o döneme kadar yapılan en güzel örtüyle örtülmüş, fabrikada 200'e yakın işçi çalışmış, fabrika; plan, fikir, el emeği, modern aletler ve yapılan masraflar bakımından Suudiler için bir iftihar vesilesi olmuştur.²⁰⁶

²⁰³ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.182

²⁰⁴ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.183-184

²⁰⁵ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.185-186

²⁰⁶ Attar, *el-Ka'be Ve'l-Kisve*, s.187-188

1.20. KÂBE’NİN ÖRTÜLMESİNİN ÖNEMİ

Hız. Peygamber Kâbe’ye örtü yaptırdı örttüğü için bu iş sünnet kabul edilmiştir. Peygamberimizden sonra halifeler, sahabeler de Kâbe’ye örtü örtmüşlerdir. Bu geçmişten beri uyulması gerektiğine inanılan bir iş olarak kabul edilmektedir.²⁰⁷

Hız. Peygamber, Kâbe’yi gören bir kişinin şöyle söylemesini istemiştir: “Ya Rabbi, bu evin şerefini, büyüklüğünü, heybetini, ikramını fazlalaştır.” Günümüzde de Kâbe’nin örtülmesi, riayet edilmesi gereken bir gereklilik olarak kabul edilmektedir.²⁰⁸ Ayrıca Kâbe’nin örtülmesi için mal infak etmek önemli görevlerden biri olarak sayılmıştır.²⁰⁹

Kâbe çok eski dönemlerden beri çeşitli renk, biçim ve yapılarıdaki örtülerle örtülmüş ve bu iş bir gelenek haline gelmiştir. Günümüzde de bu gelenek önemini korumaktadır. Gün geçtikçe Kâbe’nin örtülmesi işi daha çok önem kazanmakta ve ilgi görmektedir. Bunun yanında Kâbe’nin örtüsü, gün geçtikçe yapılan çeşitli yeniliklerle daha estetik bir yapıya dönüşmekte, görenlerin ilgisini çekmektedir.

İslâm âleminde çok değer verilen mukaddes yapı Kâbe’ye örtü yaptırılıp örtülmesi işine halen büyük bir özenle devam edilmekte, şu an faaliyette olan Mekke’deki dokuma fabrikasında son teknoloji kullanılarak ve tecrübeli işçilerin ustalıklarıyla her sene muhteşem örtüler yapılmaktadır.

²⁰⁷ Ebü’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, **el-Lemhatü’l-Latife Fi Zikri Ahvâli Kisveti’l-Ka’beti’s-Şerife**, thk. Muhammed Ali Fehim Beyyumi, Kahire, 2007, s.130

²⁰⁸ Askalânî, **el-Lemhatü’l-Latife Fi Zikri Ahvâli Kisveti’l-Ka’beti’s-Şerife**, s.131

²⁰⁹ Askalânî, **el-Lemhatü’l-Latife Fi Zikri Ahvâli Kisveti’l-Ka’beti’s-Şerife**, s.141

İKİNCİ BÖLÜM

KÂBE ÖRTÜSÜNÜN KUMAŞI VE DOKUMA SÜRECİ

2.1. KUMAŞIN ÖZELLİKLERİ

Kâbe örtüsü Mekke’de bulunan dokuma fabrikasında (Darü’l Kisve), saf ipek atlas ve pamuklu kumaştan imal edilmektedir.²¹⁰ Örtünün yapımında 14 m uzunluğunda, 101 cm genişliğinde parçalar halinde 47 top kumaş kullanılmaktadır.²¹¹ Kullanılan saf ipek miktarı yaklaşık olarak 670 kilo kadardır.²¹² Örtünün sağlamlığının ve dayanıklılığının artması için, dikiş makineleri kullanılarak aynı uzunlukta ve genişlikte keten kumaşla birleştirilip dikilerek astarlanır. Örtü, Kâbe’nin her bir tarafına dört parça halinde, her bir duvar tarafına bir parçası gelecek şekilde, üzerlerinde bulunan tasarım muhafaza edilerek enlemesine birleştirilerek bağlanır.²¹³

Kâbe’yi örtmek için kullanılan kumaş miktarı şu kadardır:²¹⁴

İki rükn arasında: 10.29 m (11 top kumaş)

Kâbe Kapısı tarafı: 11.82 m (12.50 top kumaş)

²¹⁰ İbrahim Hilmi, *Kisvetu’l Kâ’beti’l-Müşerrefe ve Fünunu’l-Huccac*, Kahire, Müessesetu Ahbari’l-Yevm, 1991, s.5

²¹¹ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

²¹² www.trthaber.com (08.07.2017)

²¹³ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

²¹⁴ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

Hicr tarafı: 10.30 m (10.50 top kumaş)

Kral Fahd Kapısı: 12.15 m (13 top kumaş)

Kâbe'nin siyah örtüsü üzerine uzunluğu 47 m genişliği 95 cm olan ve on altı parçadan oluşan kemer kuşağı eklenmektedir.²¹⁵ Bu kuşağın altında birbirine eklenmeden aralarına içlerinde ayet ve esmâ-i hüsnâ yazılı daireler konmuş ikinci bir kuşak vardır. Siyah örtünün kendisi de kitabeli olarak dokunmuştur.²¹⁶ Kumaş iklim ve çevre şartlarına uygun olacak şekilde dokunmaktadır.²¹⁷

2.2. KÂBE ÖRTÜSÜNÜN DOKUMA, HAZIRLANMA VE ÖRTÜLME SÜRECİ

2.2.1. İpliklerin Boyanması Aşaması

Kâbe örtüsünün fabrikadaki üretiminin ilk aşamalarındandır. Siyah hammadde olarak dünyadaki en saf ve doğal ipek çeşitlerinden temin edilir. İplikler, tabii bir yapıştırıcı ile kaplanır. İtalya'dan ithal edilen bu yapışkan madde, ipeğin sarımsı renge dönüşmesini sağlar. Bu madde iki farklı aşamada işlenir: İlk olarak, bu iplikler 95 °C 'deki kaynar asitle dolu sıcak bir havuzun içerisine bırakılarak üzerindeki yapışkan maddeden temizlenir. Sonra sıcak suyla ve ardından soğuk suyla yıkanır. Bu işlemler, ipliklere yapışan kimyasal maddelerden arındırmak için yapılır.²¹⁸

²¹⁵ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

²¹⁶ Ünal, "Kâbe", **DİA**, s.19

²¹⁷ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

²¹⁸ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

Fotoğraf 1: İpliklerin kimyasal işlemlerden geçirildiği bölüm.

<http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

İkinci olarak; %10 açık gri s-GL, % 5 sodyum, PH 5,5 – 5 ölçüsünde asetik asit, % 1 avalon kimyasal maddeleri kullanılarak 220 litrelik asitli havuzda boyama işlemi tamamlanır.²¹⁹

2.2.2. Otomatik Makinelerde Dokuma Aşaması

Bu bölümde dış örtüdeki süslemeler, modeller otomatik makinelerle yapılmaktadır. Kumaşın üzerine bazı Kur'an ayetleri, bazı ifadeler ve bazı semboller belirli bir düzende yazılmaktadır. Bu düzene “jaka düzeni” denmektedir. Jaka makinasında²²⁰ desenlendirmeler belirlenerek kendinden desenli olacak şekilde kumaş dokunur.²²¹

²¹⁹ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

²²⁰ Desenli dokuma yapma makinesi

²²¹ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

Fotoğraf 2: Jakar düzeni ile dokuma. (<http://factory.alharamain.gov.sa>)
(15.11.2016)

Kumaşlar, boyandıktan sonra istenen uzunlukta iplikler elde edebilmek için makaralara sarılır. Dış örtünün her bir metresinin dokuması için yaklaşık olarak 9986 adet iplik gerekmektedir. İlmek makinesiyle bu iplikler birbirine bağlanır. Sonra bu ipliklerin uçları dokuma makinesinin dişlerine dolanır. Buradan, daha önce belirlenmiş uzunluktaki iplikleri sarmak için düğüm makinesine ulaştırılır.²²²

²²² <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

Fotoğraf 3: İplik sarma makinesi. (<http://factory.alharamain.gov.sa>)
(15.11.2016)

2.2.3. El Örgüsü ve Bilgisayarlı Dokuma Aşaması

El dokumasının dünyada kabul edilen, bilinen çok önemli bir değeri var. Her ne kadar bilgisayarlı dokuma sistemi büyük aşamalar kaydettiysen de insanların çoğu el dokumasına, işçiliğine rağbet eder.²²³

Kâbe örtüsünün yapımında gelişmiş makinelerin kullanılmasıyla birlikte tecrübeli ustaların maharetli el işçilikleriyle de dokuma ve yazıların işlenmesi gibi işlemler özenle yapılmaktadır. Böylece, görenleri hayrette bırakacak çok ince bir sanat ortaya çıkmakta ve gün geçtikçe üzerinde yapılan çeşitli yenilikler, eklenen farklı desenler, süslemeler ve işlemlerle Kâbe örtüsü sanatsal ve estetik açıdan dikkat çeken bir görünüme kavuşmaya devam etmektedir.

²²³ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

Fotoğraf 4: El örgüsü. (<http://factory.alharamain.gov.sa>) (15.11.2016)

Fotoğraf 5: Bilgisayarlı Dokuma (<http://factory.alharamain.gov.sa>) (15.11.2016)

Kâbe'nin örtüsünün dokunduğu fabrikada büyük bir hassasiyetle, sabırla ve dikkatle; Kâbe'nin iç örtüsüyle dış örtüsü birlikte dokunur. Örtü kumaşlarının dokunmasında gelişmiş bilgisayarlı makineler kullanılır.

2.2.4. Laboratuvarda İpliklerin Test Edilme Aşaması

Bu aşama, ipliklerin sahip oldukları özelliklere göre dayanıklılıklarının test edildiği aşamadır. Boyamaya uygun olmasına ve yıkamaya dayanıklılığına göre, kumaş olarak üretime uygunluğu test edilir. İpliklerin kalınlığı, sürtünmeye karşı dayanıklılığı, sıcak ve soğuk havaya yani iklim koşullarına dayanıklılığı bu aşamada ölçülür. En kaliteli boyalar hazırlanarak boyama aşamasına getirilir.²²⁴

2.2.5. Baskı Aşaması

Bu kısım 1979 yılında oluşturuldu. Daha önceleri gelişmemiş şartlarda, eski yöntemlerle gerçekleştirilen kabartma ve yazıların kumaşa nakşedilmesi durumu artık gelişmiş makinelerle planlanıp daha sanatsal bir çehreye kavuşturulmuştur. Buradaki figürler ve yazılar sabit ve değişmez değildir. Duruma göre Mescid-i Haram'ın bu işlerle ilgili olan başkanlığının izniyle değiştirilmektedir. Bu süslemeler, yazılar ve semboller örtünün ve kemerlerin üzerinde işlenmektedir. Bu aşamada, hazırlanan ahşap kalıpların üzerine kumaşlar yerleştirilir, bunun üzerine de Kâbe'nin üzerine asılacak siyah ipekli kumaş sabitlenir. Nakışsız olarak bulunan bu örtünün üzerine öncelikle kemerler ve ardından Kâbe'nin kapı örtüsü eklenir.²²⁵

Oluşturulan şablonlarla, büyük gayretler ve uğraşlarla işlemler devam eder. Şablonlar dörtlü bir çerçeveden oluşur. Bunların üzerine suni ipekli kumaş bağlanır ve bu hazırlanan kalıplara oturtularak boyanır. Daha sonra hassasiyetini, özelliğini kaybetmemesi için özel fırınlarda karanlıkta kurutulur. Sonraki aşamada; bu tasarlananlar, yapılacak nakışlar özel siyah bir kalemle plastik filmler üzerine çizilir, çizildikten sonra fotoğraflanır ve şablonların içerisinde bulunan ipek kumaş üzerine ışınlama yöntemiyle basılır. Daha sonra plastiklerde suyun geçeceği şekilde boşluklar bırakılır, plastik filmler kumaşın üzerine sabitlenir ve özel bir mürekkeple boyanır. Boya alttaki örtüye geçerek ayetler, yazılar ve şekiller belirgin hale gelir. Son olarak örtü yıkama işlemine tabi tutulur, üzerindeki fazlalıklar böylece giderilir. Şablon daha sonradan tekrar kullanılmak üzere saklanır.²²⁶

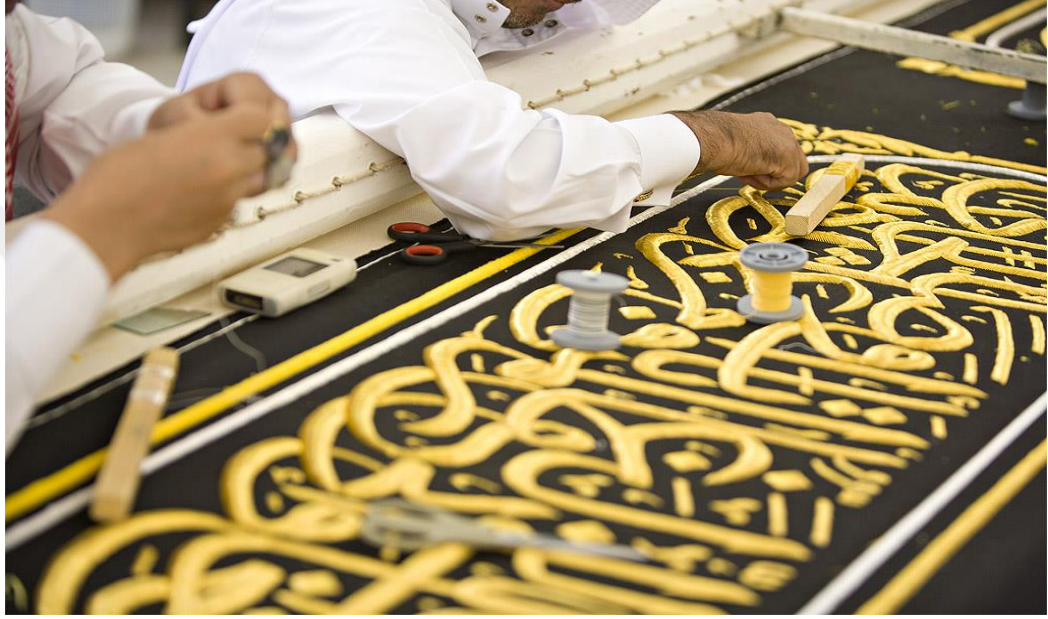
²²⁴ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

²²⁵ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

²²⁶ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

2.2.6. Yazıların ve Süslerin Tasarlandığı Bölüm

Kumaşlar üretilip baskıları yapıldıktan sonra yapılan en önemli işlem altın kaplama ve gümüş ipliklerle üzerindeki tasarımların, modellerin oluşturulmasıdır. Bu tasarımlar, modeller ve nakışlar belirli yöntemlerle ve çeşitli işlemlerle oluşturulur. Bu işlemler de yine büyük bir sabır ve özen gerektiren işlemlerdir. Yazılar, çeşitli iplikler kullanılarak, büyük bir ustalıkla kumaş üzerine nakşedilmektedir.²²⁷

Fotoğraf 6: El işçiliğiyle yazıların yazılması.
(<http://factory.alharamain.gov.sa>) (15.11.2016)

Öncelikle kumaşın yüzeyine bir çerçeve tutturulur ve üzerine sarı renk pamuk ipliklerinden çizimler yapılır. Bunları üzerine de altın suyuna batırılmış ipliklerle işlemler, nakışlar yapılarak son şekli verilir. Gümüş ipliklerin kullanılacağı yere ise önceden beyaz pamuk iplikleri kullanılarak bir yüzey oluşturulur. Daha sonra bu gümüş renkli ipliklerle işlem sonlandırılır. Bu şekilde süslemeler ve harfler görünür hale getirilir. Sonra tekrar bu nakışların üzeri gümüş ipliklerle örtülür ve altın kaplama ipliklerle son şekli verilir. Böylece bu kabartmalar kumaşın üzerinde çok daha bariz ve görünür bir hale gelir.²²⁸

²²⁷ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

²²⁸ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

Fotoğraf 7: Yazıların kabartılması. (<http://factory.alharamain.gov.sa>)
(15.11.2016)

Fotoğraf 8: Altın kaplama ve gümüş ipliklerle kabartma.
(<http://factory.alharamain.gov.sa>) (15.11.2016)

Maharetli eller; hiç sıkılmadan, bıkmadan, büyük bir dikkatle, gayretle ve özenle bu ustalıkları şahane bir sanat eseri meydana getirmekte kullanıyor.

2.2.7. Örtünün Dikimi

2001 yılında bu bölümle ilgili olarak kullanılan aletler, makineler yenilenmiştir. Kumaş, Jakar makineleriyle büyük parçalar halinde dokunur. 14 m uzunluğunda ve 101 cm genişliğindeki kumaş parçaları birbirine ilave edilerek, Kâbe'nin her bir tarafını örtecek olan kısımlar hazırlanır. Ekleme, birleştirme sırasında süslemeler ve yazıların modelleri, şekilleri muhafaza edilir. Sonra içerisine aynı uzunlukta ve genişlikte pamuktan astarlar dikilir. Bütün bunlar büyük hacimli ve son model bilgisayarlı makinelerle yapılır.²²⁹

Fotoğraf 9: Darü'l kisvede dokuma makinesi.
(<http://factory.alharamain.gov.sa>) (15.11.2016)

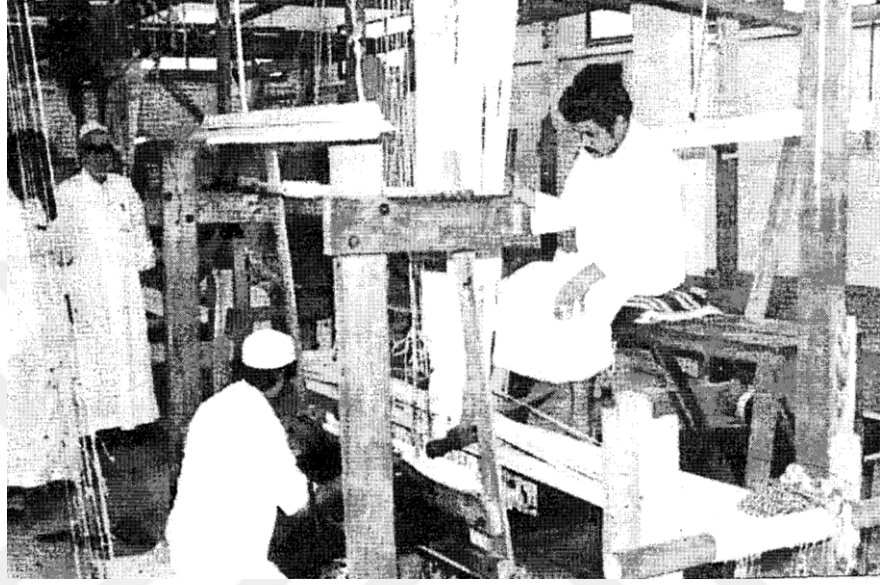
Astarlar, iplerle birlikte Kâbe'ye asılacak örtünün sağlamlığını artırır. Bu astarlara halkalar eklenir. Kemerler ve diğer süslemeler de örtünün üzerine dikilerek örtüye son şekli verilmiş olur.²³⁰

²²⁹ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

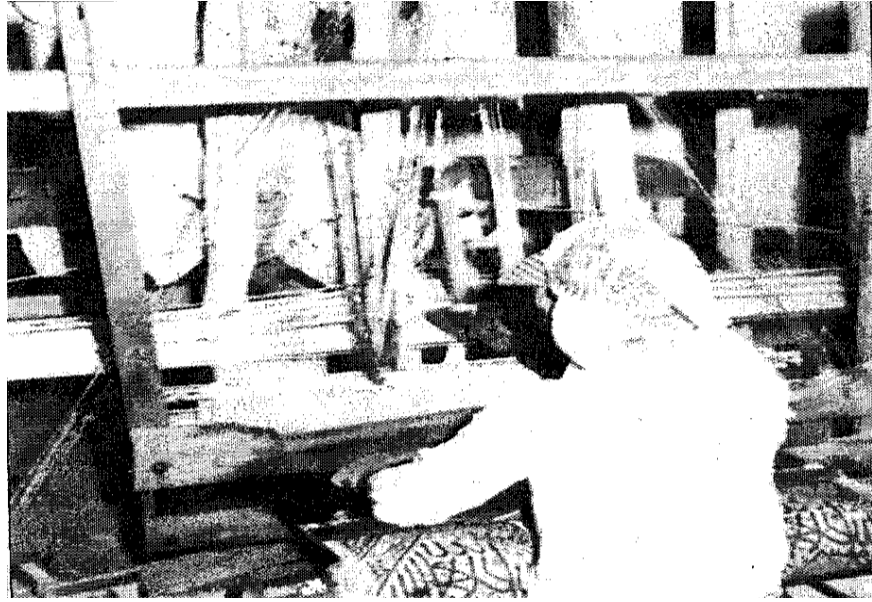
²³⁰ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

2.2.8. Dokuma Fabrikası Kurulmadan Önce Örtünün Dokunması

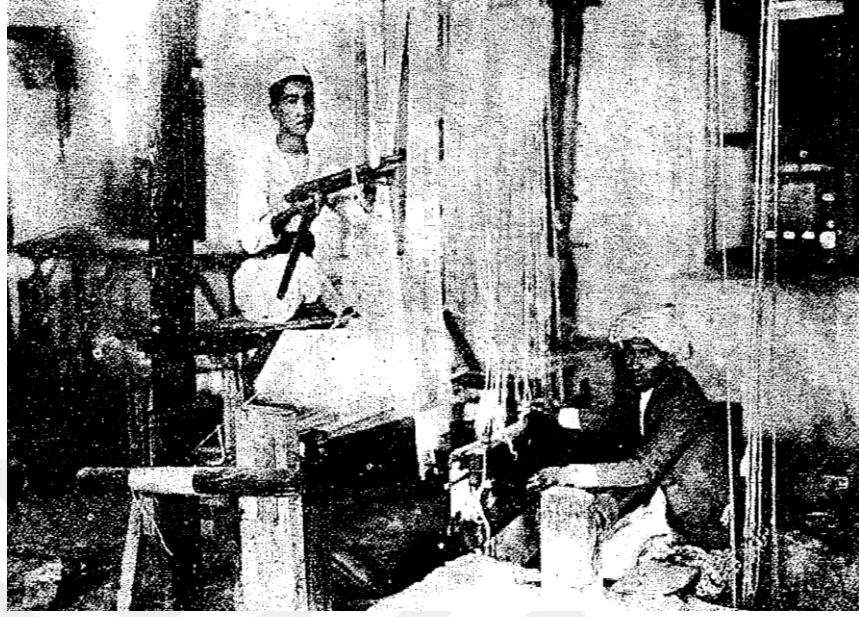
Fabrika kurulmadan önce Kâbe örtüsü dokuma tezgâhlarında, el emeği ile dokunmuştur. Aşağıda yer alan fotoğraflarda örtünün eski yöntemlerle nasıl dokunduğu görülmektedir. Dokuma fabrikasında halen bazı aşamalarda el işçiliği ve elde dokuma yöntemlerinin kullanılmasına devam edilmektedir.

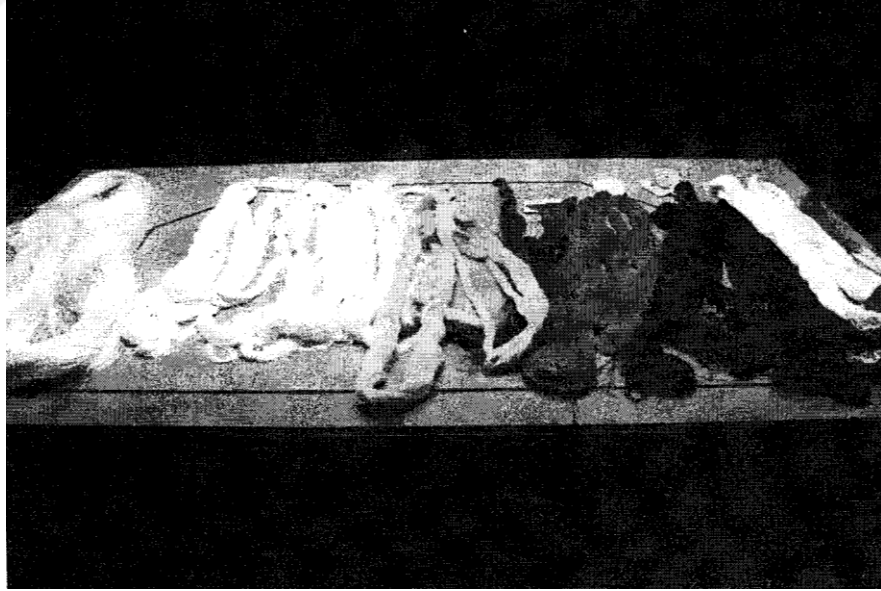
Fotoğraf 10: Örtünün dokuma tezgahlarında dokunması. (el-Harisi, Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe, s. 150)

Fotoğraf 11: Örtünün dokuma tezgahlarında dokunması. (el-Harisi, Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe, s. 159)

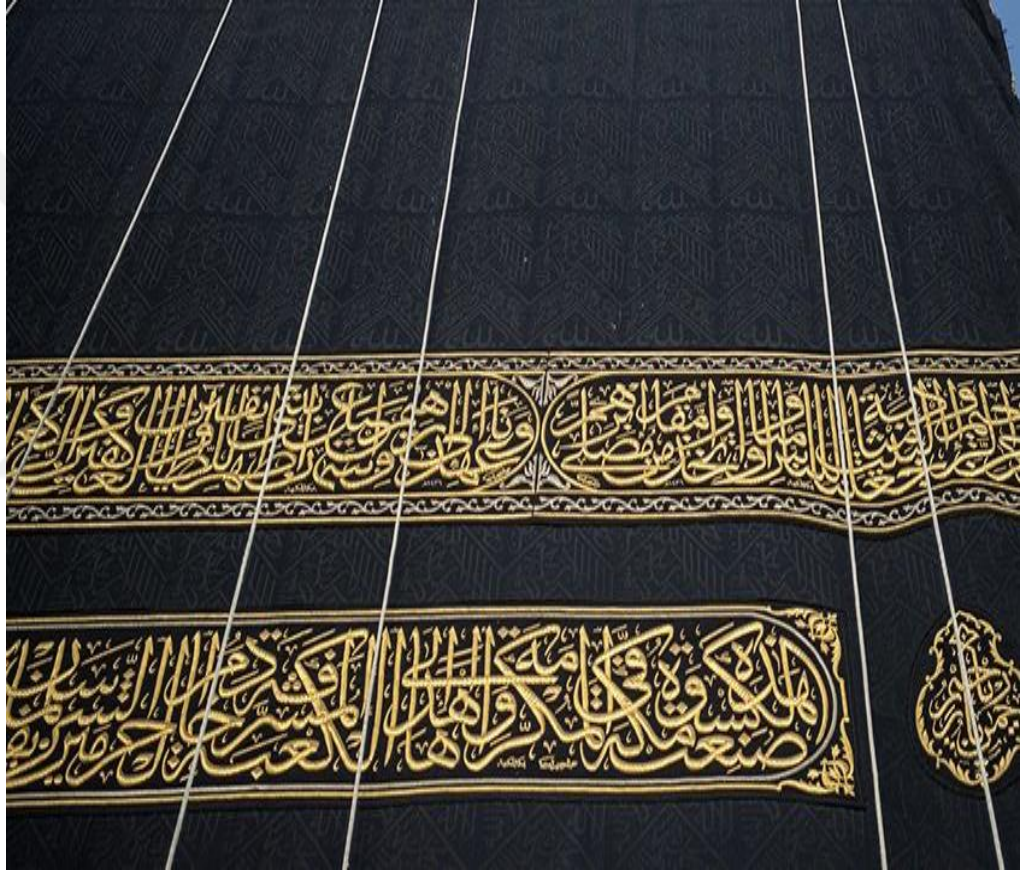
Fotoğraf 12: Ecyad'daki dokuma tezgahlarında örtünün dokunması. (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe*, s. 159)

Fotoğraf 13: Dokumada kullanılan çeşitli renklerde ipek iplikler. (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe*, s. 150)

2.2.9. Örtünün Kâbe Üzerine Örtülmesi

Son şekli verilen örtünün tüm ölçüleri bir heyet tarafından kontrol edilir ve en uygun bir şekilde nasıl asılacağına karar verilir. Son olarak en üstten başlamak üzere halkalardan geçirilen kalın iplerle tavana sabitlenir ve örtü yukarıdan aşağıya bırakılır.²³¹ Bu aşamada Kâbe'nin eski örtüsü çıkarılmadan, yeni örtü eski örtünün üzerine bırakıldıktan sonra eski örtü alınır.

Fotoğraf 14: Yeni örtünün ipler kullanılarak asılması. (www.alarabiya.net)
(20.06.2017)

²³¹ <http://factory.alharamain.gov.sa> (15.11.2016)

Fotoğraf 15: Yeni örtünün eski örtü üzerine yukarıdan bırakılması, eski örtünün alınması. www.alarabiya.net (20.06.2017)

Fotoğraf 16: Eski örtü çıkarılması (www.alarabiya.net) (20.06.2017)

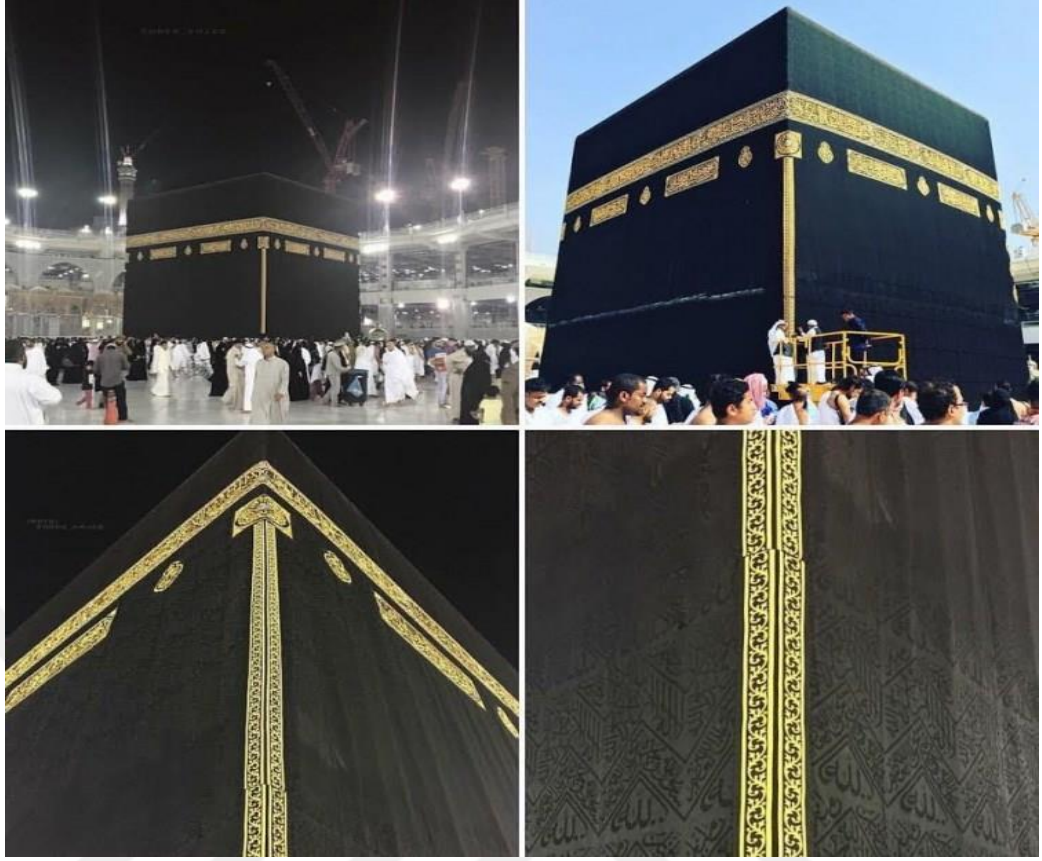
Fotoğraf 17: Kisve, Kâbe'nin dört tarafına dört parça halinde - her bir duvar tarafına bir parça gelecek şekilde örtüldükten sonra parçalar dikilerek birleştiriliyor (www.alarabiya.net) (20.06.2017)

Fotoğraf 18: Her sene geleneksel olarak Kâbe'ye ihram giydirilmektedir.

([@harameyn_serifeyn](http://www.instagram.com)) 08.07.2017

Kâbe'nin Rûkn-i Yemani tarafına bir yenilik olarak nakışlı bir desen eklendi. Böylece tavaf ve selamlamada kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır.

Fotoğraf 19: Rükn-i Yemani tarafına yeni eklenen desen. (www.haber7.com)
(23.06.2017) (Fotoğraflar: Tülin Ataş)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂBE ÖRTÜSÜ (KİSVE) ÜZERİNDEKİ AYETLER VE YAZILAR

3.1. SİYAH ÖRTÜ ÜZERİNDEKİ YAZILAR

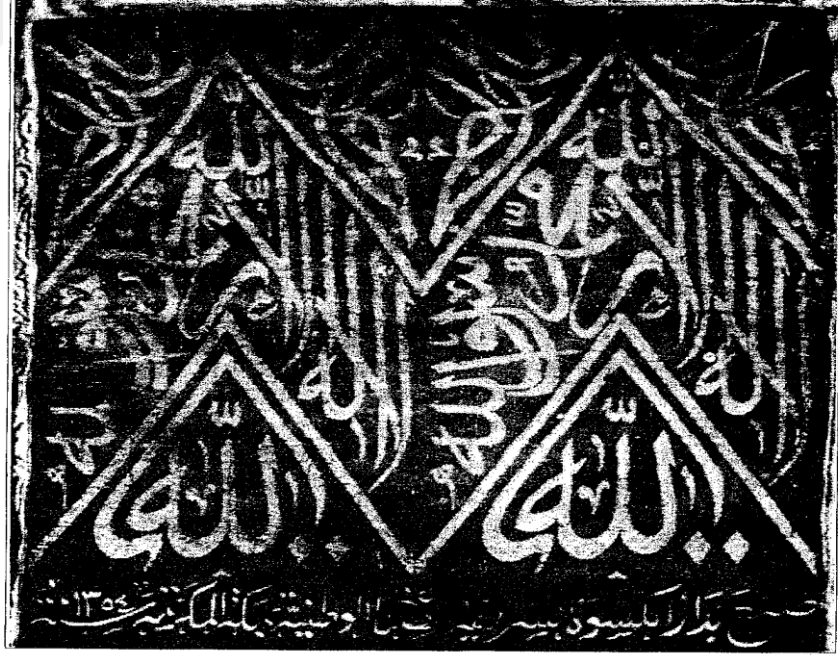
Kâbe'nin siyah örtüsü üzerinde; “Yâ Hânnân” “Yâ Mennân”, “Lâilâheillallah Muhammed Râsûlallah”, “Subhânallahilâzîm”, “Subhânallah ve Bihâmdihi”, “Allah” yazıları yakından bakıldığında görülmektedir. Bu yazılar kumaş üzerine jakar stilinde yani kendinden desenli olarak işlenmiştir. Jakar makinesinde belirlenen desen örülerek kumaş dokunur.

Fotoğraf 20: Yakından bakıldığında görülebilen siyah örtü üzerindeki yazılar. (www.instagram.com) (@haremeyn_serifeyn) 23.06.2017

Fotoğraf 21 : Osmanlı'nın son dönemlerinde Mısır'da dokunan örtü. (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe*, s. 70

Fotoğraf 22 : Suudi'nin ilk döneminden bir örnek. (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe*, s.34)

3.1.1.Topkapı Müzesindeki Eski Dönemlere Ait Örtülerin Üzerindeki Yazılar

Topkapı Saray Müzesi'ndeki XVI. yüzyıla ait, 13/1659 envanter numaralı örtüde, ilk zikzak şeritte İsm-i Celâl, İsm-i Nebî, ikinci şeritte (Ahzâb 33/40), üçüncü şeritte (Saff 61/9) ve celî olarak Kelime-i Tevhîd yazılıdır; fakat bu sürekli aynı sıra hâlinde devam etmez.²³² (Fotoğraf 23)

Fotoğraf 23 : Envanter no: 13/1659 (TSM)

Topkapı Sarayı Müzesi 24/273 envanter numaralı 1191/1777 tarihli Kâbe örtüsünün ilk parçası üzerindeki ilk zikzak şeritte İsm-i Celâl, İsm-i Nebî, Allahu Rabbî, ikinci şeritte (Bakara 2/144), üçüncü şeritte Kelime-i Tevhîd, dördüncü şeritte ise radiyallâhu ‘an Ebî Bekr ve Ömer ve Osmân ve Alî ve anî’s-sahâbe ecma’în : “Allah, Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali ve bütün Ashâb-ı Kirâmdan razı olsun.” ibâresi; ikinci parçası üzerindeki ilk zikzak şeritte (Ahzâb 33/56), ikincide Allahü ve

²³² Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 118

lâ sivâh, üçüncüde Kasas 28/88), dördüncüde Allahumme salli ‘alâ eşrafî’lenbiyâi ve’l-mürselîn, beşincide İhlâs sûresi, 6.da Kelime-i Tevhîd yazıldığı görülmektedir.²³³(fotoğraf 24)

Fotoğraf 24 : Envanter no: 24/273 (TSM)

24/298 envanter numaralı, XII/XVIII. yüzyıla ait üç ayrı parçadan oluşmuş Kâbe örtüsünün üst kısmındaki ilk zikzak şeritte İsm-i Celâl, İsm-i Nebî, ikinci şeritte Kevser sûresi (108/1-3), üçüncüde Kelime-i Tevhîd, dördüncüde İhlâs sûresi; aynı örtüye bir başka örtüden eklendiği anlaşılan kısımdaki zikzak şeritlerin ilkinde yine ism-i Celâl, ism-i Nebî, ikincisinde (Ahzâb 33/40), üçüncüsünde Kelime-i Tevhîd, dördüncüsünde (Saff 61/9), bu iki örtünün üzerine yerleştirildiği zeminin üst kısmında ise yatay celî yazıyla 4 adet Kelime-i Tevhîd yazıldığı görülmektedir.²³⁴

²³³ Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1”s.118-119

²³⁴ Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 119

24/298 envanter numaralı yerine 24/296 envanter numaralı fotoğraf gönderildiğinden fikir vermesi açısından aşağıda bu fotoğraf kullanılmıştır.

Fotoğraf 25 : Envanter no: 24/296 (TSM)

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan 24/446 envanter numaralı H.1208/M.1793-94 tarihli Kâbe örtüsü üzerindeki ilk zikzak şeritte İsm-i Celâl, İsm-i Nebî, Hu, Allâhu Rabbî, ikincisinde (Bakara 2/144), üçüncüsünde Kelime-i Tevhîd, dördüncüsünde Radiyallâhu 'an Ebî Bekr ve 'Ömer ve 'Osmân ve 'Alî ve 'ani's-sahâbe ecma'in yazıldığı görülmektedir.²³⁵ Bu envanter numaralı Kâbe örtüsü fotoğrafına ulaşılamamıştır.

²³⁵ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s. 119

3.2. HİZÂM-I ŞERİF (YAZI KUŞAKLARI)

Kâbe örtüsünün üzerinde dört bir taraftan örtüyü çevreleyen birleştirilmiş olarak 16 parçadan meydana gelen yazı kuşağı (hizâm) bulunmaktadır. Kâbe'yi çevreleyen bu kuşağın uzunluğu 45 m. ve genişliği 95 cm. dir. Ayrıca bunların altında her bir duvar tarafında ayrı ayrı ikişer adet kemer daha bulunmaktadır. Bütün bu kuşaklardaki ayetler ve yazılar altın kaplamalı ve gümüş ipliklerle kabartmalı olarak sülüs hatla yazılmıştır.²³⁶

3.2.1. Kapı Tarafındaki Yazılar

Birinci Parça (289 cm): Hani biz Beyt'i (Kâbe'yi) insanlar için bir toplanma ve güven yeri kılmış, "İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin." demiştik.²³⁷

İkinci Parça (303 cm): İbrahim ve İsmail'e: "Tavaf edenler, ibadetle meşgul olanlar, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) temiz tutun." diye emretmiştik.²³⁸

Üçüncü Parça (314 cm): İbrahim, İsmail ile birlikte Beyt'in (Kâbe)'nin temellerini yükseltiyordu (şöyle dua ettiler): "Ey Rabbimiz! Yaptığımızı kabul et. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen ve işiten sensin."²³⁹

Dördüncü Parça (338 cm): Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olan kimseler yap. Neslimizden de sana teslim olan bir ümmet meydana getir. Bize ibadet şekillerimizi göster, tövbemizi kabul et. Çünkü tövbeleri kabul eden ve merhametli olan ancak sensin.²⁴⁰

Alttaki Kısımda: Bu kisvenin (örtünün) mübarek Mekke'de yapıldığı ve kim tarafından yaptırıldığı ve hediye edildiği ile ilgili bilgiler yazılıdır (490 cm). Ayrıca kare şeklindeki süslemeler içinde daire şeklinde İhlas Suresi yazılıdır. Bunun yanında üç adet, birbirini takip eden, lambaya benzeyen şekillerin içinde "Elhamdulillahirabbilâlemin, Ya Hayy Ya Kayyum, Ya Rahman Ya Rahim

²³⁶ <http://factory.alharamain.gov.sa> (23.05.2017); Hilmi, **Kisvetu'l Kâ'beti'l-Müşerreffe ve Fünunu'l-Huccac**, s.5

²³⁷ **Kur'an-ı Kerim**, Bakara, 2/125

²³⁸ **Kur'an-ı Kerim**, Bakara, 2/125 devamı

²³⁹ **Kur'an-ı Kerim**, Bakara, 2/127

²⁴⁰ **Kur'an-ı Kerim**, Bakara, 2/128

yazılıdır.²⁴¹

3.2.2. Hacerü'l-Esved ile Rûkn-i Yemani Arasında Yazılar

Birinci Parça (254 cm): De ki: "Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise tek Allah'a yönelen İbrahim'in dinine uyun. O müşriklerden değildi."²⁴²

İkinci Parça (267 cm): Şüphesiz insanlar için kurulan ilk ibadet evi, Mekke'de âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe'dir.²⁴³

Üçüncü Parça (203 cm): "Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya giren, güvende olur."²⁴⁴

Dördüncü Parça (303 cm): "Yoluna gücü yeten kimselerin, o evi ziyaret edip haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bulunan bir hakkıdır. Kim bunu inkâr ederse, Şüphesiz ki Allah, âlemlerden müstağnidir, (kimseye muhtaç değildir)."²⁴⁵

Alttaki Kısımlarda:

Birinci Parça (242 cm): İşte böyledir. Kim Allah'ın nişaneleri olan hac ibadetine ve kurbanlara saygı gösterirse şüphesiz ki bu, kalplerin takvasındandır.²⁴⁶

İkinci Parça (237 cm): Şüphe yok ki Ben, tövbe eden, inanıp salih amel işleyen, sonra da doğru yolda devam eden kimse için çok bağışlayıcıyım.²⁴⁷

Ayrıca kare şeklindeki süslemeler içinde daire şeklinde İhlas Suresi yazılıdır. Bunun yanında üç adet, birbirini takip eden lambaya benzeyen şekillerin içinde "Elhamdülillahirabbilâlemin, Ya Hayy Ya Kayyum, Ya Rahman Ya Rahim yazılıdır."²⁴⁸

²⁴¹ <http://factory.alharamain.gov.sa> (23.05.2017)

²⁴² Kur'an-ı Kerim, Ali İmran, 3/95

²⁴³ Kur'an-ı Kerim, Ali İmran, 3/96

²⁴⁴ Kur'an-ı Kerim, Ali İmran, 3/97

²⁴⁵ Kur'an-ı Kerim, Ali İmran, 3/97 devamı

²⁴⁶ Kur'an-ı Kerim, Hac, 22/32

²⁴⁷ Kur'an-ı Kerim, Taha, 20/82

²⁴⁸ <http://factory.alharamain.gov.sa> (23.05.2017)

3.2.3. Rükni Yemani İle Rükni Şami Arasındaki Yazılar

Birinci Parça (328 cm): Hani biz, İbrahim'e Beyt'in (Kâbe'nin) yerini göstermiş ve ona şöyle vahyetmiştik: "Bana hiç bir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, namaz kılanlar, rüku ve secde edenler için evimi temiz tut."²⁴⁹

İkinci Parça (243 cm): İnsanlar arasında haccı ilân et. Gerek yaya olarak ve gerekse bütün uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.²⁵⁰

Üçüncü Parça (337 cm): "Gelsinler de kendilerine ait menfaatleri görsünler. Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları belirli günlerde keserken O'nun adını ansınlar. Kestiğiniz kurbanlardan siz de yiyin, sıkıntı içinde bulunan fakire de yedinin."²⁵¹

Dördüncü Parça (304 cm): "Sonra kirlerini temizlesinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."²⁵²

Alttaki Kısımlarda:

Birinci Parça (244 cm): "Mü'minlere kendileri için Allah'tan büyük bir lütuf olduğunu müjdele!"²⁵³

İkinci Parça: "Kim bir kötülük yapar veya kendi nefesine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanmasını dilerse, Allah'ı bağışlayıcı, çok merhamet edici bulur."²⁵⁴

Bunun yanında yine üç adet, birbirini takip eden lambaya benzeyen şekillerin içinde "Elhamdulillahirabbilâlemin, Ya Hayy Ya Kayyum, Ya Rahman Ya Rahim yazılıdır."²⁵⁵

²⁴⁹ Kur'an-ı Kerim, Hac, 22/26

²⁵⁰ Kur'an-ı Kerim, Hac, 22/27

²⁵¹ Kur'an-ı Kerim, Hac, 22/28

²⁵² Kur'an-ı Kerim, Hac, 22/29

²⁵³ Kur'an-ı Kerim, Ahzab, 33/47

²⁵⁴ Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/110

²⁵⁵ <http://factory.alharamain.gov.sa> (23.05.2017)

3.2.4. Hicri İsmâil (Hatim) Tarafındaki Yazılar

Birinci Parça (323 cm): “Hac, bilinen aylardadır. Kim hacca niyetle o aylarda kendisine farz ederse, artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur.”²⁵⁶

İkinci Parça (238 cm): Siz ne iyilik yaparsanız Allah onu bilir. Kendinize azık edinin. Şüphesiz ki azıkların en hayırlısı takva (Allah’a karşı gelmekten sakınmadır). Ey akıl sahipleri! Bana karşı gelmekten sakının.”²⁵⁷

Üçüncü Parça (252 cm): “Rabbinizin lütfunu istemenizde size bir günah yoktur. Arafat'tan akıp geldiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin.”²⁵⁸

Dördüncü Parça (235 cm): “O'nu size gösterdiği şekilde zikredin. Nitekim siz bundan önce gerçekten yolunu şaşırmışlardan idiniz.”²⁵⁹

Alttaki Kısımlarda:

Birinci Parça: “Ey Muhammed! Kullarıma haber ver ki ben elbette çok bağışlayıcıyım, çok merhamet ediciyim.”²⁶⁰

İkinci Parça: Kullarım sana beni sorarlarsa, şüphesiz ki ben, onlara çok yakınım. Dua edenin duasını, bana dua ettiği zaman kabul ederim. O halde onlar da benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki, doğru yolu bulmuş olsunlar.”²⁶¹

Kâbe yazı kuşakları (hizam-ı şerif) ve diğer süslemeli yazılar sim sırma tekniğiyle, altın kaplama ve gümüş teller kullanılarak büyük bir özenle ve ince bir sanatla kabartmalı olarak yazılmıştır.

²⁵⁶ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/197

²⁵⁷ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/197 devamı

²⁵⁸ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/198

²⁵⁹ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/198 devamı

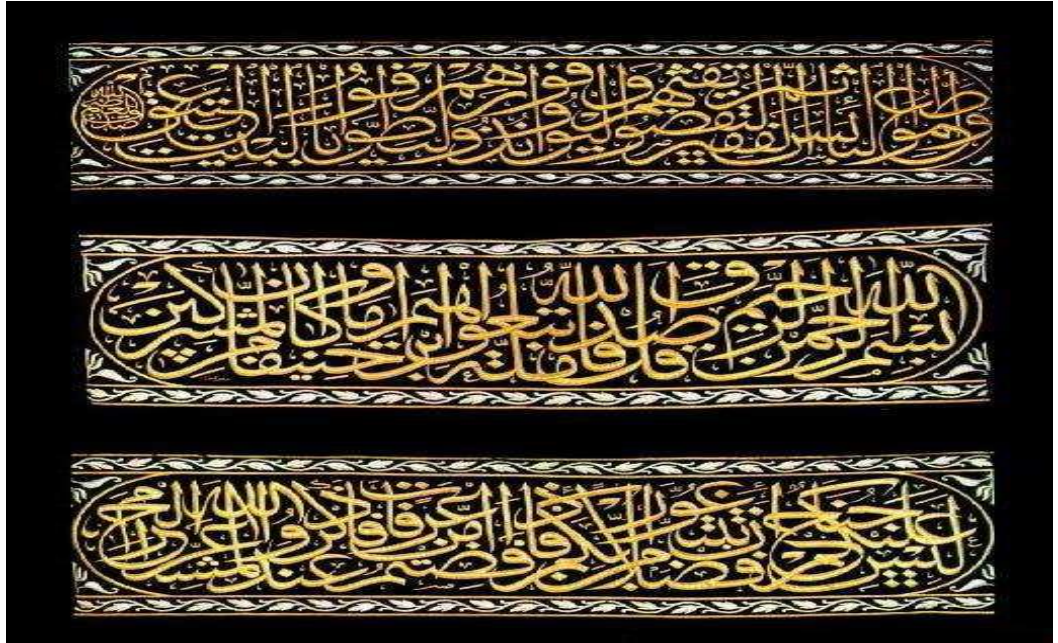
²⁶⁰ Kur'an-ı Kerim, Hicr, 15/49

²⁶¹ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/186

3.2.5. Yazı Kuşaklarından (Hizam-ı Şerifler) ve Süslemelerden Örnekler

Fotoğraf 26: al-masjid-al-haram.blogspot.com 08.07.2017 (Hacer'ül-Esved ile Rükni-i Yemani arasındaki bölümde; üst sırada Ali İmran Suresi 95-96-97. Ayetler, alt sırada Hac Suresi 32. ve Taha Suresi 82. Ayetler yazılıdır)

Fotoğraf 27: Mehmet Bozkurt, *Kâbe Tarihi ve Hac Rehberi*, Özyurt Matbaacılık, Ankara, 2009, s.167 (Hac Suresi 27-28. Ayetler, Ali İmran 95. Ayet ve Bakara Suresi 198. Ayet)

Fotoğraf 28: (www.instagram.com) (@hameyn_serifeyn) 23.06.2017 (Hicri İsmâil (hatem) tarafındaki bölümde alt sırada Bakara 186.Ayet. yazılıdır.)

Fotoğraf 29: (www.instagram.com) (@hameyn_serifeyn) 08.07.2017 ((Hicri İsmâil (hatem) tarafındaki bölümde alt sırada Hicr Suresi 49. Ayet yazılıdır.)

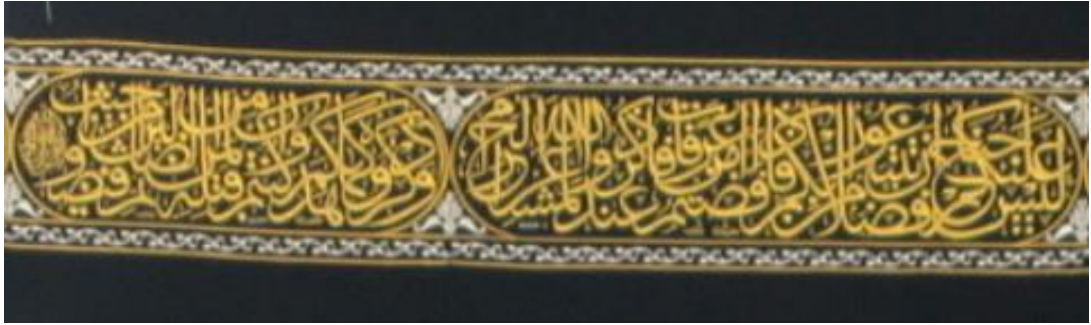
Fotoğraf 30: (www.instagram.com) (@hameyn_serifeyn) 08.07.2017 (Rükn-i Yemani ile Rükn-i Şami arasındaki bölümde alt sırada Ahzab Suresi 47. Ayet yazılıdır.)

Fotoğraf 31: (www.instagram.com) (@hameyn_serifeyn) 08.07.2017 (Haceru'l Esved ile Rukn-i Yemani arasındaki bölümde alt sırada Hac Suresi 32. Ayet yazılıdır.)

Fotoğraf 32: al-masjid-al-haram.blogspot.com (08.07.2017) (Hicri İsmâil (hatim) tarafındaki bölümde üst sırada Bakara Suresi 197. Ayet ve devamı yazılıdır.)

Fotoğraf 33: al-masjid-al-haram.blogspot.com (08.07.2017) Hicri İsmâil (Hatem) tarafındaki bölümde üst sırada Bakara Suresi 198. Ayet ve devamı yazılıdır.)

Fotoğraf 34: (www.instagram.com) (@haremeyn_serifeyn) 08.07.2017 (Hacerü'l Esved ile Rûkn-i Yemani arasındaki bölümde üst sırada; Ali İmran Suresi 96. Ayet, 97. Ayet ve devamı, alt sırada; Hac Suresi 32. Ayet ve Taha Suresi 82. Ayet yazılıdır.)

Bu ayetler ve yazılar dışında, alttaki kemerlerin arasında ve köşelerde bazı süslemeli şekiller bulunmaktadır. Köşelerde bulunan kare biçimindeki süslemeler içinde daire şeklinde İhlas Suresi yazılmıştır. Alttaki nitak-ı şerifler arasında bulunan lambaya benzeyen şekiller içinde de; Elhamdulillahirabbilâlemin, Ya Rahman Ya Rahim, Ya Hayy Ya Kayyum yazılmıştır.²⁶²

Fotoğraf 35: Ortada Besmele ve etrafında İhlas Suresi yazılıdır. Köşelerde yer alır.. (www.instagram.com) (@haremeyn_serifeyn) (23.06.2017)

²⁶² <http://factory.alharamain.gov.sa> (23.05.2017)

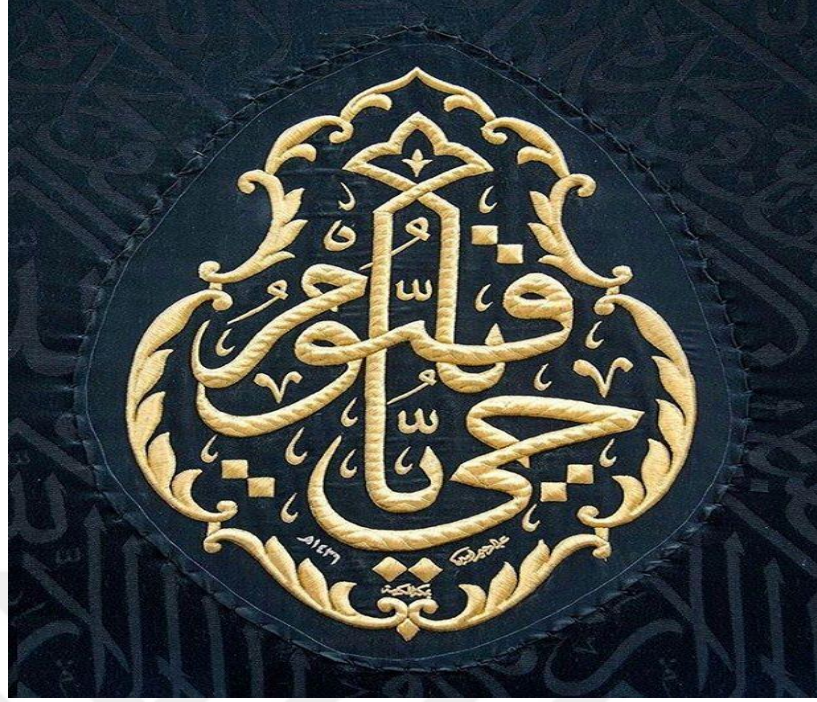
“ Allahu Ekber ”

Fotoğraf 36: Nitak-1 şerifler arasında yer alır. (mecca.net) (08.10.2017)

“ Ya Rahmân Ya Rahîm ”

Fotoğraf 37: Nitak-1 şerifler arasında yer alır. (www.instagram.com)
(@harameyn_serifeyn) (23.06.2017)

“ Ya Hayy Ya Kayyum ”

Fotoğraf 38: Nitak-ı şerifler arasında yer alır. (www.instagram.com) (@hameyn_serifeyn) (23.06.2017)

“ Elhamdulillâhi Rabbi'l Âlemin ”

Fotoğraf 39: (www.instagram.com) (@hameyn_serifeyn) (23.06.2017)

3.2.6. Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Eski Dönemlere Ait Yazı Kuşaklarından Örnekler

Eski ve yeni dönem Kâbe örtü kuşakları karşılaştırıldığında, kapı örtülerinde olduğu gibi, değişik dönemlerde farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir.²⁶³ Bu bölümde Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan eski dönemlere ait hizam-ı şeriflerin özellikleri ve üzerlerindeki yazıların içeriği incelenmiştir.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan 13/1630 ve 13/1631 envanter numaralı, Kanuni dönemine ait, H.950/M.1543-44 tarihli aynı kuşağa âit iki parçada, ortadaki celi yazının altında ve üstünde ikişer satır olup, yazıya yakın kısımlarda (Bakara 2/144) ayeti, kenarlarda ise Besmele ile birlikte İhlâs sûresi yazılıdır.²⁶⁴

II. Selim dönemindeki Kâbe örtü kuşağı beş farklı şeritten oluşmaktadır. Bir şerit yukarıda iki şerit aşağıda, ortalarında kalın bir şerit bulunmaktadır.²⁶⁵ II. Selim'e ait 974-982/1566/1574 tarihli ve Topkapı Sarayı Müzesi 13/1632, 13/1649 envanter numaralı kuşağın ilk parçasında celi yazı ile (Âl-i İmrân 3/96-97), üstündeki ve altındaki ikişer satırda ise kesintisiz Besmele ile birlikte İhlâs sûresi yazılıdır.²⁶⁶ Bunlardan sonra ise üç farklı çerçeve içerisinde üç farklı ibarenin bulunduğu görülür. Birincisinde “Muzaffer Selim Şah Kutlu Padişah”, ikincisinde “Süleyman Şah'ın oğlu Selim Han'ın oğlu”, üçüncüsünde “Allah mülkünü ebedi kılsın” ifadeleri bulunmaktadır.²⁶⁷

²⁶³ Sülün, “Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 120

²⁶⁴ Sülün, “Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 121

²⁶⁵ Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, s.89

²⁶⁶ Sülün, “Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 121

²⁶⁷ Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, s.89

Fotoğraf 40 : Envanter no: 13/1632 (TSM)

Fotoğraf 41 : Envanter no: 13/1649 (TSM)

13/1639 envanter numaralı, X/XVI. yüzyıla âit kuşakta, ortada celî yazı ile (Âl-i İmrân 3/96-97); altındaki ve üstündeki ikişer satırda ise Besmeleli İhlâs sûresi yazılmıştır. Burada görülen tek fark, bu celî yazıyla yazılmış kuşağın başında bulunan dairevi biçimdeki (İsrâ 17/84) ayetidir.²⁶⁸

²⁶⁸ Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 121

Fotoğraf 42 : Envanter no: 13/1639 (TSM)

Topkapı Sarayı Müzesi 24/36 envanter numaralı, Sultan II. Mustafa'ya ait H.1106-1115/M.1693-1703 tarihli tek satırlık kuşakta yazının başında dairevi biçimde (İsrâ 17/84) âyeti, celî yazıda ise Besmele, (Bakara 2/127-129) âyeti yazılıdır.²⁶⁹

Fotoğraf 43: Envanter no: 24/36 (TSM)

XIII/XIX. yüzyıla âit 24/40 ve 24/42 envanter numaralı kuşağın ilk parçasında, başında Besmele olmadan Bakara 2/127-128; ikincisinde ise, yine başında Besmele olmadan Hac 22/28-29 ayetleri yazılıdır. İkinci ayet, yukarıda

²⁶⁹ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1"s.121-122

zikredilen Hac 22/26 ayetinin devamı olduğuna göre, kuşağın Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmayan diğer parçalarında hem bu ayet, hem de devamındaki Ve ezzin fi'n-nâsi bi'l-hacc...ayeti yazılı demektir. Sultan Abdülmecid'e âit H.1277/M.1860-61 tarihli kuşağın ilk iki parçasında Hac sûresinin 26-29. âyetleri, diğer iki parçasında ise atalarıyla birlikte Sultanın isimlerinin yazılı olduğu görülmektedir.²⁷⁰

Fotoğraf 44: 19. Yüzyıla ait Nitak-ı Şerif örneği. Bakara Suresi 127, 128, 129. Ölçüleri: (6,60 m x 0,77 m) (Tezcan, s.97)

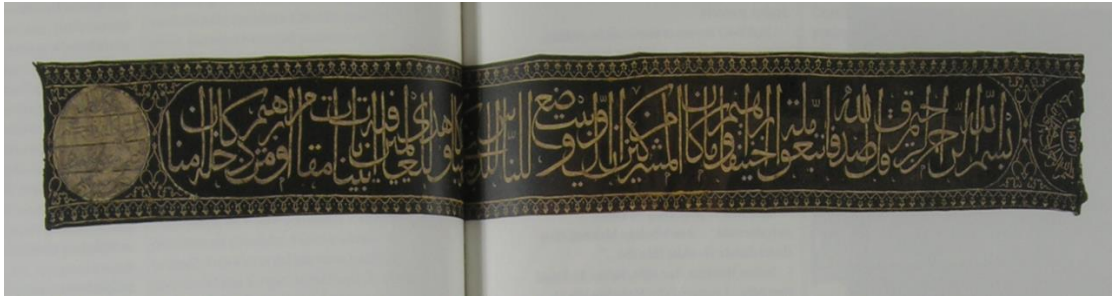
Fotoğraf 45: 19. Yüzyıla ait bir örtü kuşağının iki parçası. Üstteki, Bakara Suresi 127, 128,129; alttaki Hac Suresi 28-29. Ölçüleri: Üstteki (5,56 m x 0,75 m), Alttaki:(6,51 m x 0,73 m); (Tezcan, s.98)

²⁷⁰ Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s.122

Fotoğraf 46: 19. Yüzyıla ait bir örtü kuşağının iki parçası. Üstteki Hac Suresi 26-27; alttaki, Hac Suresi 28-29. Ölçüleri: Üstteki, (7,25 m x 0,77 m), Alttaki:(6,65 m x 0,77 m); (Tezcan, s.99)

Topkapı Sarayı Müzesi 24/1-4 envanter numaralı, H.1256/M.1840-41 tarihli, Sultan Abdülmecid dönemine âit kuşağın dört parçası da mevcut olup ilk parçada Besmele, Âl-i İmrân 3/95-97; ikinci parçada Âl-i İmrân 3/97-98; üçüncü ve dördüncü parçada ise örtüyü gönderen Sultan Abdülmecid ve atalarının isimleri yer almakta; ara dairelerde ise İhlâs ve İsrâ 17/84 ayetleri bulunmaktadır.²⁷¹ (fotoğraf 47-51)

Fotoğraf 47 : Envanter no: 24/1 (TSM)

²⁷¹ Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s.123

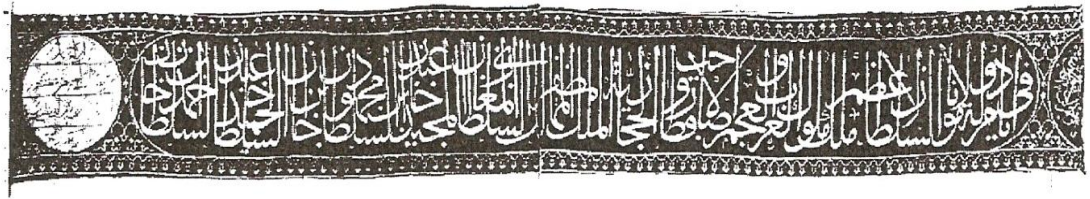
Fotoğraf 48: Sultan Abdülmecid Dönemine ait, H. 1256, M. 1840-1841 tarihli örtü kuşağı, Ali İmran Suresi 95-96-97, Ölçüleri:(5,88 m x 0,77 m). (Tezcan, s.101)

Fotoğraf 49 : Sultan Abdülmecid Dönemine ait, H. 1256, M. 1840-1841 tarihli örtü kuşağı, İsra Suresi 84, Ölçüleri: (5,37 m x 0,77 m), (Tezcan, s.102) Envanter no: 24/2 (TSM)

Fotoğraf 50 : Envanter no: 24/3 (TSM)

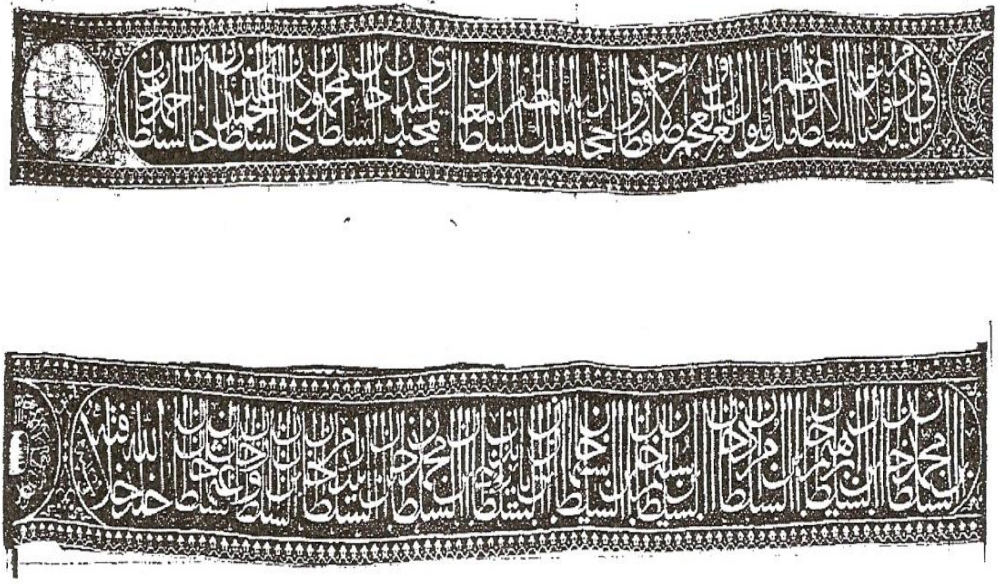

Fotoğraf 51 : Envanter no: 24/4 (TSM) Sultan Abdülmecid dönemine ait, H. 1256, M. 1840-1841 tarihli örtü kuşağı.

Burada Kâbe Örtüsünün Osmanlı Sultanları Tarafından Yaptırıldığı Yazılıdır. Ölçüler: Üstteki (5,73 m x 0,77 m), alttaki (5,30 m x 0,77 m)²⁷²

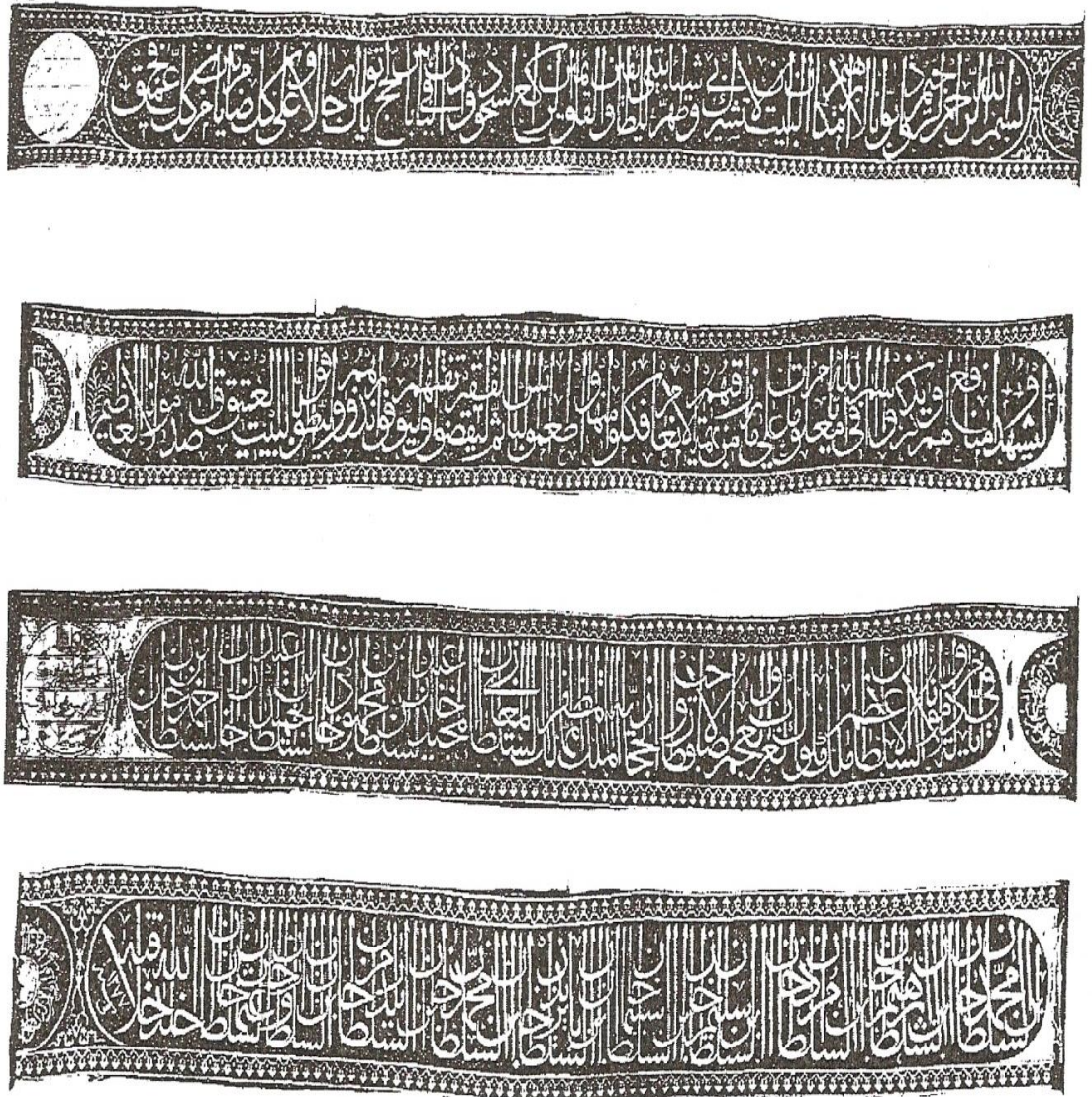
²⁷² Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, s.102

Fotoğraf 52: (Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, s.103-104) Sultan Abdülmecid dönemine ait, H. 1269 (M. 1852-1853) tarihli nitak-ı şerifler.

İlk sıradaki; Sultan Abdülmecid dönemine ait, H. 1269, M. 1852-1853 tarihli nitak-ı şerif. Ali İmran Suresi 95-96-97. Ölçüleri: (6,00 m x 0,75 m). İkinci sıradaki, Sultan Abdülmecid dönemine ait. H. 1269, M. 1852-1853 tarihli nitak-ı şerif. İsra Suresi 84. Ölçüleri: (5,44 m x 0,75 m). Üçüncü ve dördüncü sıradakiler, Sultan Abdülmecid dönemine ait, H. 1269, M. 1852-1853 tarihli nitak-ı şerif. Burada Kâbe örtüsünün Osmanlı Sultanları Tarafından Yaptırıldığı Yazılıdır. Ölçüleri: Üstteki (5,35 m x 0,75 m), alttaki (5,40 m x 0,75 m).²⁷³

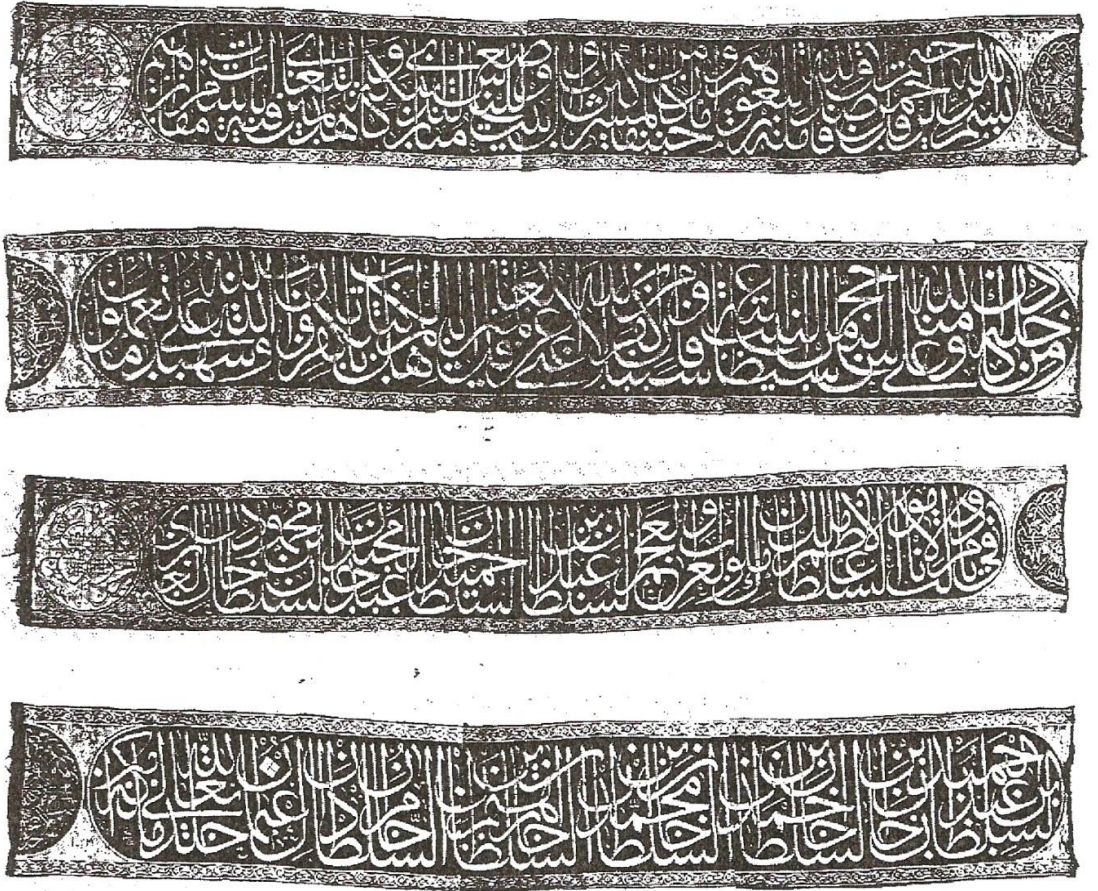
²⁷³ Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, s.103-104

Fotoğraf 53: Sultan Abdülmecid dönemine ait, H. 1277, M. 1860-1861 tarihli örtü kuşağının dört parçası. (Tezcan, **Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn**, s.105)

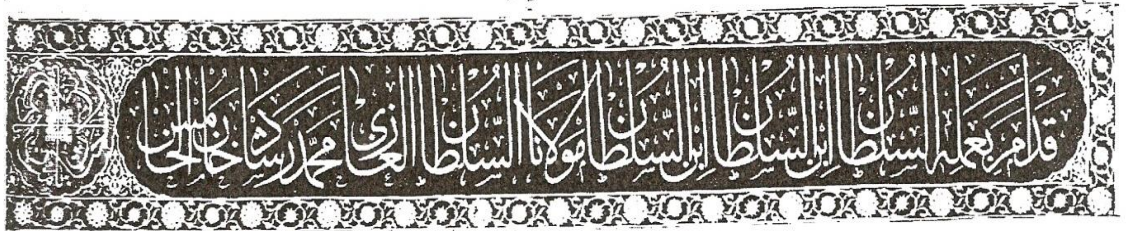
En üst ilk sırada; Hac Suresi 26-27, ikinci sırada Hac Suresi 28-29, üçüncü ve dördüncü sıradaki nitak-ı şeriflerde Kâbe örtüsünün Osmanlı sultanları tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Sırasıyla ölçüleri: 1. (7,20 m x 0,73 m), 2. (6,57 m x 0,73 m), 3. (6,00 m x 0,73 m), 4. (5,40 m x 0,73 m).²⁷⁴

²⁷⁴ Tezcan, **Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn**, s.105

Fotoğraf 54:II. Abdülhamid dönemine ait, H.1307, M.1889-1890 tarihli nitak-ı şerifler. (Tezcan, **Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn**, s.107-108)

En üst ilk sırada Ali İmran 96, ikinci sırada Ali İmran 97, üçüncü ve dördüncü sırada Kâbe örtüsünün Osmanlı sultanları tarafından yaptırıldığı (Sultan Murad Han) yazılıdır. Ölçüleri: En üst ilk sıradaki, (6,12 m x 0,83 m), ikincisi (5,51 m x 0,83 m), üçüncüsü (6,07m x 0,83 m), dördüncüsü (5,50 m x 0,83 m).²⁷⁵

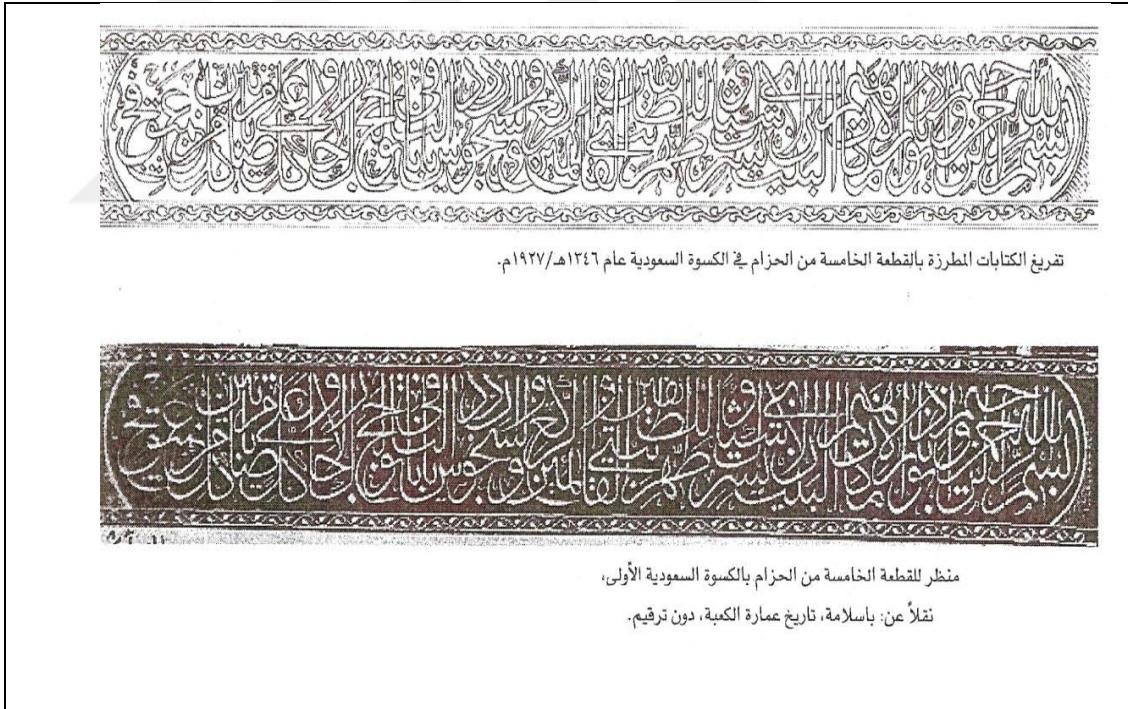
Fotoğraf 55: Sultan V. Mehmed Reşad Han dönemine ait, H. 1327-1336, M. 1909-

²⁷⁵ Tezcan, **Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn**, s.107-108

1918 tarihli nitak-ı şerif. Burada örtünün V. Mehmed Reşad Han tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Ölçüleri: (5,90 m x 0, 92 m).²⁷⁶

3.2.7. Kral Abdülaziz Dönemindeki Örtü Kuşakları Üzerindeki Ayetler ve Yazılar

Kâbe'nin doğu duvarı tarafındaki bölümde; ilk kısım: Bakara Suresi 125. Ayet, ikinci parça: Bakara Suresi 127-128, Kuzey duvarı tarafındaki bölümde; üçüncü parça: Ali İmran 95-96, dördüncü parça: Ali İmran 97-98, Batı duvarı tarafındaki bölümde; beşinci parça: Hac Suresi 26-27, altıncı parça: Hac 28-29, Güney duvarı tarafındaki bölümde; yedinci parçada, Kâbe örtüsünün Melik İmam Abdülaziz b. Abdurrahman Faysal es-Suud'un emriyle Mekke şehrinde yapıldığı yazılıdır. Sekizinci parçada; örtünün, Hicaz ve Necid ve çevrelerinin Kralı tarafından karşılanıp selamlanarak H. 1349 (M.1930) senesinde teslim edildiği yazılıdır.²⁷⁷

Fotoğraf 56: H.1346/M. 1937 yılına ait örtü kuşaklarından.(üstteki şablondur) Batı tarafındaki bölümde beşinci parça. (Hac Suresi 26). (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l Müşerreffe* s.39)

²⁷⁶ Tezcan, *Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn*, s. 110

²⁷⁷ el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe*, s.40

القطعة الأولى من حزام الكعبة المشرفة المؤرخ عام ١٣٤٤هـ/ ١٩٢٥م، نقلاً عن: أحمد، المحمل، ص: ٢٦٦.

القطعة الثانية من حزام الكعبة المشرفة المؤرخ عام ١٣٤٤هـ/ ١٩٢٥م، نقلاً عن: أحمد، المحمل، ص: ٢٦٦.

القطعة الثالثة من حزام الكعبة المشرفة المؤرخ عام ١٣٤٤هـ/ ١٩٢٥م، نقلاً عن: أحمد، المحمل، ص: ١٦٧.

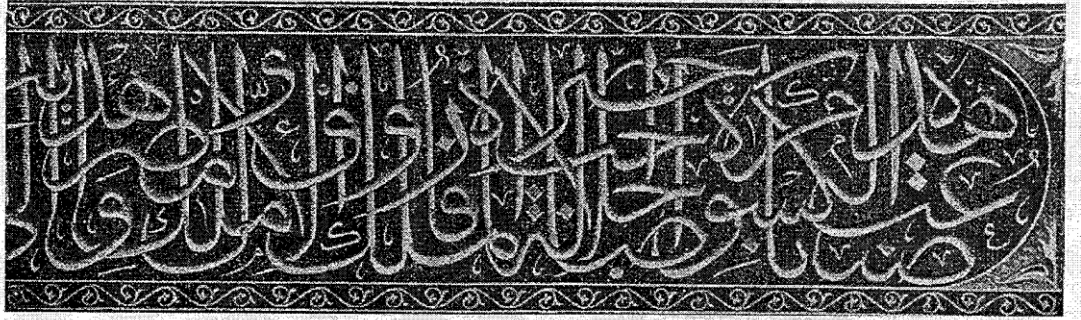
القطعة الرابعة من حزام الكعبة المشرفة المؤرخ عام ١٣٤٤هـ/ ١٩٢٥م، نقلاً عن: أحمد، المحمل، ص: ٢٦٧.

Fotoğraf 57: H. 1344/ M. 1925 yılına ait örtü kuşaklarından örnek. (el-Harisi, Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe, s.73)

İlk sıradaki parça: Hac 26, İkinci sıradaki parça: Bakara 127-128, Üçüncü sıradaki parça: Ali İmran 95-96, Dördüncü sıradaki parça: Ali İmran 97.²⁷⁸

القطعة الثامنة (الإهداء) من حزام الكعبة المشرفة المورخ عام ١٢٥٦هـ/١٩٣٧م. نقلاً عن: أحمد، المحمل، ص ٢٧٢.

منظر تفصيلي من القطعة السابقة، نقلاً عن: أحمد، المحمل، ص ٢٧٢.

منظر للقطعة الأولى من الكسوة المصرية عام ١٢٥٦هـ/١٩٣٧م. نقلاً عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبد العزيز.

منظر للقطعة الثانية من الكسوة المصرية عام ١٢٥٦هـ/١٩٣٧م. نقلاً عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبد العزيز.

منظر للقطعة الثالثة من الكسوة المصرية عام ١٢٥٦هـ/١٩٣٧م. نقلاً عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبد العزيز.

Fotoğraf 58: H.1356/M.1937 yılına ait örtü kuşaklarından. (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe Fi Ahdi'l-Melik Abdülaziz*, s. 77)

²⁷⁸ el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe*, s.73

İlk sıradaki parçada: Kral Abdülaziz tarafından yapılan örtü olduğu yazılı, İkinci sırada: Mısır Kralı tarafından hediye edilen örtü olduğu yazılı, üçüncü sırada: Bakara 125-126, dördüncü. sırada: Bakara 127-128, beşinci sırada: Ali İmran: 95-96.²⁷⁹

²⁷⁹ el-Harisi, **Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe Fi Ahdi'l-Melik Abdülaziz**, s. 77

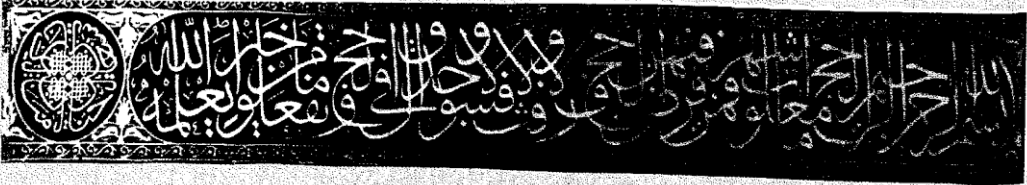
منظر للقطعة الرابعة من الكسوة المصرية عام ١٢٥٦هـ/ ١٩٣٧م، نقلًا عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبدالعزيز.

منظر للقطعة الخامسة من الكسوة المصرية عام ١٢٥٦هـ/ ١٩٣٧م، نقلًا عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبدالعزيز.

منظر للقطعة السادسة من الكسوة المصرية عام ١٢٥٦هـ/ ١٩٣٧م، نقلًا عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبدالعزيز.

منظر للقطعة السابعة من الكسوة المصرية عام ١٢٥٦هـ/ ١٩٣٧م، نقلًا عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبدالعزيز.

منظر للقطعة الثامنة من الكسوة المصرية عام ١٢٥٦هـ/ ١٩٣٧م، نقلًا عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبدالعزيز.

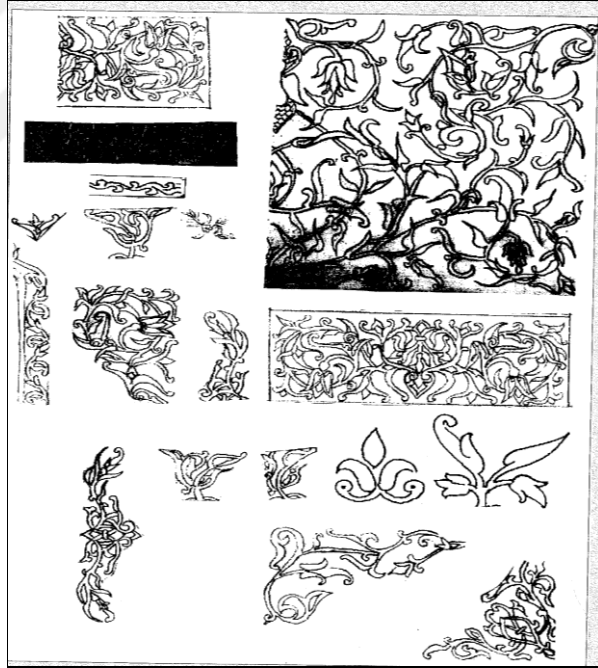
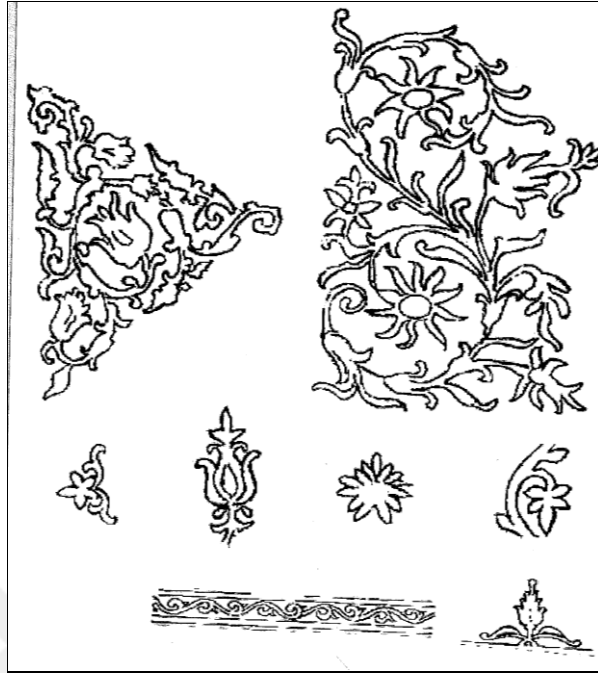
Fotoğraf 59: H. 1356/ M. 1937 yılına ait Mısır örtü kuşaklarından. (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe Fi Ahdi'l-Melik Abdülaziz*, s. 81

Nitak-ı Şerifler Arasındaki Süslemeli Yazılar

Fotoğraf 60: Üstteki H.1344/ M. 1925, diğeri H.1356/M.1937 yılına ait nitak-ı şerifler arasındaki süslemeli yazılardan örnekler. (İhlas Suresi yazılıdır) (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerrefe*, s. 102)

Nitak-ı Şeriflerde Kullanılan Süsleme Tarzları

Birinci resim Suudi tarzı, diğeri Mısır tarzı süsleme şekilleri. (el-Harisi, **Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe**, s.68- s.103

İslâm sanatında kullanılan bitkisel bezemelerin genel olarak stilize bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bitkisel motiflerin stilize edilerek kullanılmasının büyük ölçüde İslâm inancıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla tasvire karşı takınılan olumsuz tavır bitkisel bezemede soyuta giden bir eğilimin ortaya çıkmasına sebep olmuş, bitkisel süslemelerin tevhid inancına uygun olmasına özen gösterilmiştir.²⁸⁰

3.3. KÂBE KAPI ÖRTÜSÜ ÜZERİNDEKİ AYETLER VE YAZILAR

En üstte köşelerde daire içinde “Allah Rabbi”, yine en üstte ortadaki dairede “Allah Hasbi”

Kenarlarda oval şekiller içinde Fatıha Suresi,

En üstte iki oval şekil içinde Bakara suresi 144. ayet,

Altta dikdörtgen içinde Ali İmrân 133. ayet,

Sonra lambaya benzer şekillerin içinde Nur Suresi 35. ayet

Sonrasında iki oval şekil içinde Ayet’el-Kürsi (Bakara Suresi 255. ayet),

Bir altta büyük dikdörtgen içinde Fetih Suresi 27. ayet,

Tekrar Ayet’el-Kürsi devamı (Bakara Suresi 255. ayet devamı),

Alttaki iki kare içinde daire şeklinde yazılmış İhlas Suresi ve Fetih Suresi 29. ayet,

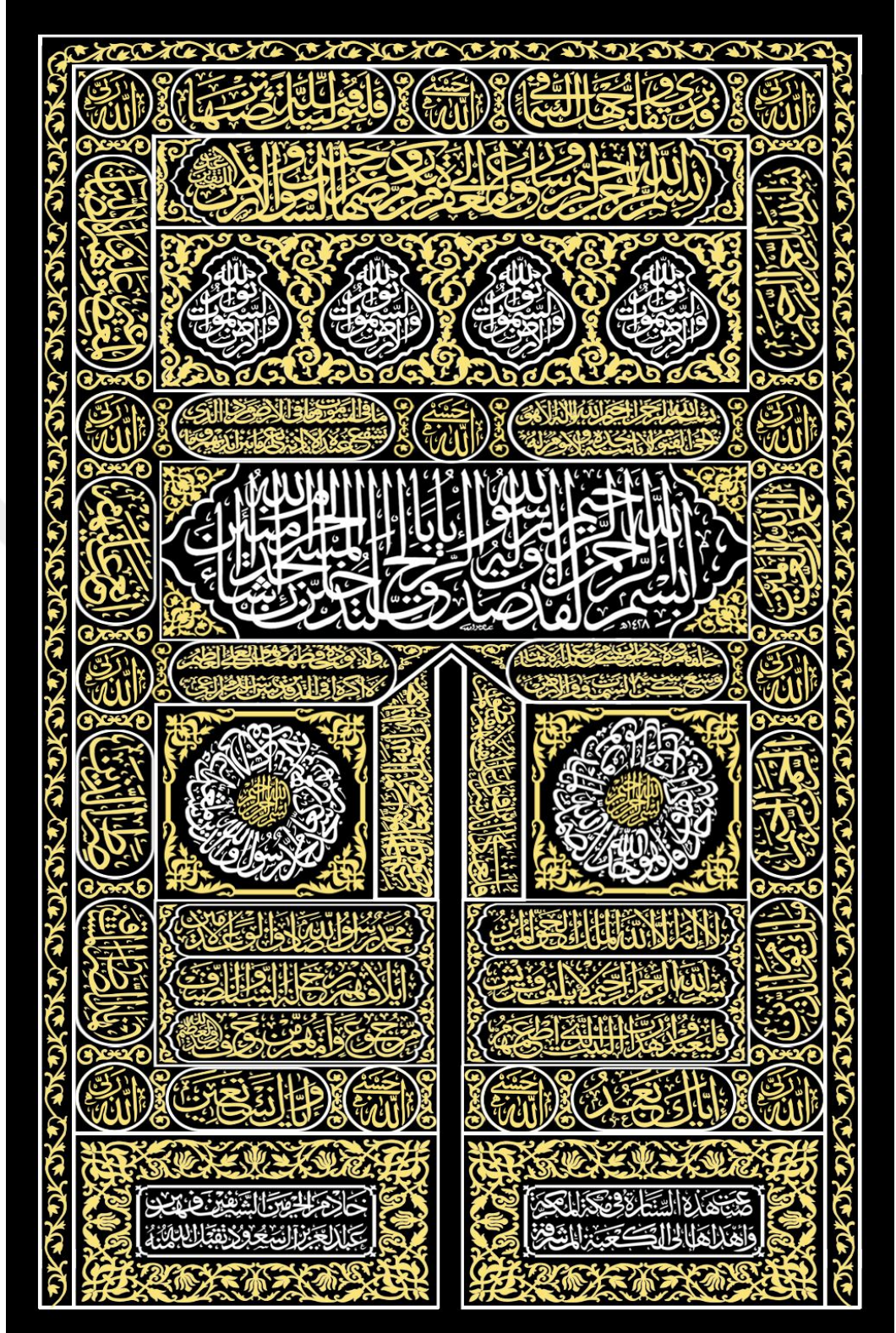
Aralarında yukarı doğru dikey yazılmış Zümer Süresi 53. ayet,

Sonra Lailahe İllallahul Melikul Hakkul Mubiyn, Muhammedun Rasulullahi Sadikul Va’dil Emiyn,

Ondan sonra Kureyş Suresi,

Son olarak en altta örtünün Mekke’de kim tarafından yaptırıldığı yazılıdır.

²⁸⁰ Yılmaz Can, Recep Gün, **İslâm Sanatına Giriş**, Ensar Yay., İstanbul, 2015, s.117

Fotoğraf 61: Kâbe kapı örtüsü üzerindeki yazılar. (www.archive.org)

(10.06.2017)

3.3.1.Topkapı Sarayında Bulunan Eski Kapı Örtülerinden Örnekler

Kanuni Sultan Süleyman tarafından gönderilen ve şimdiki örtülerden farklı şerit ve çerçeveleri bulunan, H.950/M.1543 tarihli kapı örtüsü üzerinde şu âyetlerin yazılı olduğu görülmektedir: Besmele, İhlâs, Neml 27/30, İsrâ 17/80-81, Besmele, Hicr 15/46, Âyete'l-kürsî (Bakara 2/255), Besmele, Feth 48/27, Kelime-i Tevhîd ve Saff 61/9.²⁸¹

Sultan II. Selim'in gönderdiği H.981/M.1573-74 tarihli kapı örtüsünde yukarıdaki âyet ve sûrelere ek olarak: Kureyş sûresi, Feth 48/1, Nûr24/35 ve Allâhu Rabbî, Allâhu Hasbî ibârelerinin yanı sıra, İsm-i Celâl (Allah), İsm-i Nebî (Muhammed) ve (Ebu Bekr, Ömer, Osman ve Ali) isimleri yazılıdır.²⁸²

Sultan I. Abdülhamid'in gönderdiği H.1190/M.1776-77 tarihli kapı örtüsünde Besmele, Âyete'l-kürsî, Kureyş sûresi, Kelime-i Tevhîd, Saff 61/9, A'râf 7/89, İhlâs sûresi, Allâhu Rabbî, Allâhu hasbî ibârelerinin yanı sıra, İsm-i Celâl, İsm-i Nebî ve dört halifenin isimleri yazılıdır.²⁸³

Sultan III. Selim'in gönderdiği H.1204/M.1789-90 tarihli Kâbe kapı örtüsünde Neml 27/30, İsrâ 17/80, Hicr 15/46, A'râf 7/89, Saff 61/9, Âyete'lkürsî, İhlâs sûresi, Allâhu Rabbî, Allâhu hasbî ibâreleri, İsm-i Celâl, İsm-i Nebî ve dört halifenin isimleri ve Saff 61/13 yazılıdır.²⁸⁴ Ölçüleri; (5,27 m x 2,71 m)²⁸⁵

²⁸¹ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1"s.113-114

²⁸² Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s.114

²⁸³ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s.114

²⁸⁴ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s.114

²⁸⁵ Tezcan, Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn, s.35

Fotoğraf 62: H.1204/M.1789-90 tarihli Kâbe kapı örtüsü, (Tezcan s. 35)

Sultan II. Mahmud'un gönderdiği, şerit ve çerçeveleri ile günümüz örtülerine çok benzeyen, H.1248/M.1833 tarihli kapı örtüsünde Besmele, İhlâs, Fâtiha, Allâhu Rabbî, Allâhu hasbî ibâreleri, en-Neml 27/30, el-İsrâ 17/80, el-Feth 48/27, Kelime-i Tevhîd, bir normal bir de ilâveli olmak üzere iki adet el-Melikü'l-hakku'l-mübîn (gerçek âşikâr padişah) ve Sâdiku'l-va'di'l-emîn (vaadi gerçek, vaadine sâdık, güvenilir) ibâreleri yazılıdır.²⁸⁶ Ölçüleri; (5,33 m x 2,77 m).²⁸⁷

²⁸⁶ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s.114

²⁸⁷ Tezcan, Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn, s.37

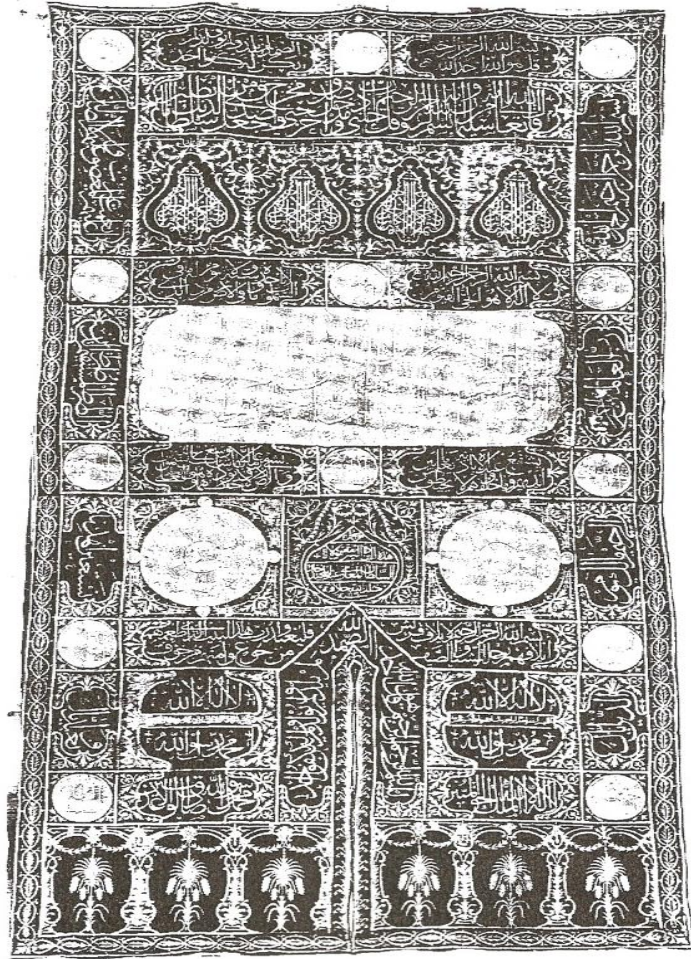

Fotoğraf 63: H.1248/M.1833 tarihli kapı örtüsü, (Tezcan, s.37)

Sultan Abdülmecid tarafından gönderilen, şerit ve çerçeve düzeni bakımından günümüz örtülerine benzeyen H.1256/M.1840-41 tarihli kapı örtüsünde sekiz dikey çerçeve içinde (kartuş) Fâtiha sûresi, bunların arasındaki dâirelerde: Allâhu Rabbî, Allâhu hasbî ibâreleri, en üstte yer alan iki çerçevede Besmele ve İhlâs sûresi, / bunların altında bulunan yatay şeritte Neml 27/30 ve 17/80, bunun altında dört adet armut şekline benzeyen süslemeli şekiller içinde Besmele, bunun altındaki iki çerçevede Âyete'l-Kürsînin ilk kısmı, sonra büyükçe yazılmış el-Feth 48/27 ve hemen altındaki iki çerçevede Âyete'l-Kürsînin 2. kısmı, bunların altındaki üç bölümlü 6. şeritte sağ ve sol bölgede Besmele ve İhlâs, ortada ise örtüyü Sultan

Abdülmecid'in dokutup gönderdiğini bildiren yazı, 7. şeritte iki satır hâlinde Besmele ve Kureyş sûresi, iki büyük dâireden oluşan 8. şeritteki dâirede Kelime-i Tevhîd, 7. ve 8. şeridi dikine kesen U şekilli şeritte ise Besmele ve İhlâs, Fâtiha sûresinin yazılı bulunduğu çerçevelerin devamında sağdan sola dönüşte 8. şeritin altına gelen iki şeritte el-Melikü'l-hakku'l-mübîn ve Sâdiku'l-va'di'l-emîn ilâveli Kelime-i Tevhîd yazılmıştır.²⁸⁸

Sultan Abdülmecid'in gönderdiği, şerit ve çerçevelerinin yapılanması ile tamamen günümüz örtülerine benzeyen, H.1261/M.1845,46 H.1264/M.1847-48,47 H.1269/M.1852-53 tarihli kapı örtülerine işlenmiş âyet ve sûrelerde bir değişiklik görülememiştir.²⁸⁹ Ölçüleri; (5,27 m x 2,85 m).²⁹⁰

Fotoğraf 64: H.1264/M.1847-48 tarihli kapı örtüsü, (Tezcan, s.45)

²⁸⁸ Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s.114-115

²⁸⁹ Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 115

²⁹⁰ Tezcan, Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn, s.45

Bu tarihten sonra, Osmanlı'nın Mısır'a artık söz geçirememesinden dolayı, Kâbe kapı örtüleri üzerinde Osmanlı padişahlarının yanında Kavalalı hanedanına mensup hidivlerin de isimleri görülmektedir.²⁹¹

Sultan Abdülmecid'in isminin yanında, Mehmed Saîd Paşa'nın (Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu) adını gördüğümüz H.1271/M.1854-55 tarihli kapı örtüsüne herhangi bir âyet işlenmemiş fakat, iki yıl sonra, yani H.1273/M.1855-57 ve yine Sultan Abdülmecid ve Mehmed Saîd Paşa'ya âit H.1277/M.1860-61 tarihli örtülerde, tekrar eski düzene geçildiği görülmüş olup, âyet ve sûrelerle ilgili genel görünüm korunmuştur.²⁹² Ölçüleri; (5,75 m x 2,83 m).²⁹³

Fotoğraf 65: H.1273/M.1855-57 tarihli kapı örtüsü, (Tezcan, s.51)

²⁹¹ Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 115

²⁹² Sülün, “Haremeyn’deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1” s. 115

²⁹³ Tezcan, Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn, s.51

Sultan Abdülazîz ve İsmail Paşa dönemine âit, H.1283/M.1866-67 tarihli kapı örtüsü ise, alt alta 4 şerit ve bir madalyondan oluşmakta olup ilk üç şeritte Besmele, Fâtiha sûresi, daha ince olan iki çerçeveli 4. şeritte ise örtünün Sultan Abdülazîz ve İsmail Paşa'nın emriyle dokunduğu belirtilmektedir; fakat alttaki "İsmâîl Paşa Vâlî Mısır" yazılı aynalı madalyonda, şekli ve içeriği tamamen farklılaşan bu örtüyü asıl kimin dokuttuğu anlaşılmakta ve böylece, güç mücadelesinin Kâbe örtüsü üzerinden sergilendiği görülmektedir.²⁹⁴

H.1298/M.1880-81 tarihli, Sultan II. Abdülhamid ve Mehmed Tevfik Paşa dönemine âit kapı örtüsünde, dikey çerçevelerin birbirine bağlandığı kısımdaki el-Melikû'l Hakku'l-Mûbîn ve Sâdiku'l-va'di'l-emîn ilâveli Kelime-i Tevhîdin bu örtüde bulunmaması dışında - eski şekil ve içeriğe dönüldüğü görülmektedir. Ancak, H.1299/M.1881/82 tarihli, yine aynı kişilere ait örtüde ise, en üstteki iki çerçevede bulunan Besmeleli İhlâsın yerini, Bakara 2/144 âyeti almış ve 8. şeritteki normal Kelime-i Tevhîdin yerine 2 satır hâlinde el-Melikû'l Hakku'l-Mûbîn ve Sâdiku'l-va'di'l-emîn ilâveli 2 adet Kelime-i Tevhîd yazılmıştır.²⁹⁵

H.1311/M.1893-94 tarihli, Sultan Abdülhamid ve Abbas Hilmi Paşa dönemine ait kapı örtüsü yine farklılaşmış olup hiçbir âyet içermemektedir. Aynı döneme ait H.1325/M.1907-1908 tarihli örtü biraz daha farklı olup yatay 5 şeritin ilk 4'ünde Besmele, En'âm 6/54 ayeti, 5. şeritte (daha küçük) ise örtünün kim tarafından yaptırıldığı yazılıdır.²⁹⁶

H.1327/M.1909 tarihli, Sultan Mehmed Reşad ile Abbas Hilmi Paşa dönemine ait kapı örtüsünde H.1298/M.1880-81 tarihli kapı örtüsünün şekline dönüldüğü görülmekte ve bu biçim günümüzdeki örtülerde de korunmaktadır.²⁹⁷ Ölçüleri; (5,70 m x 3,06 m) dir.²⁹⁸

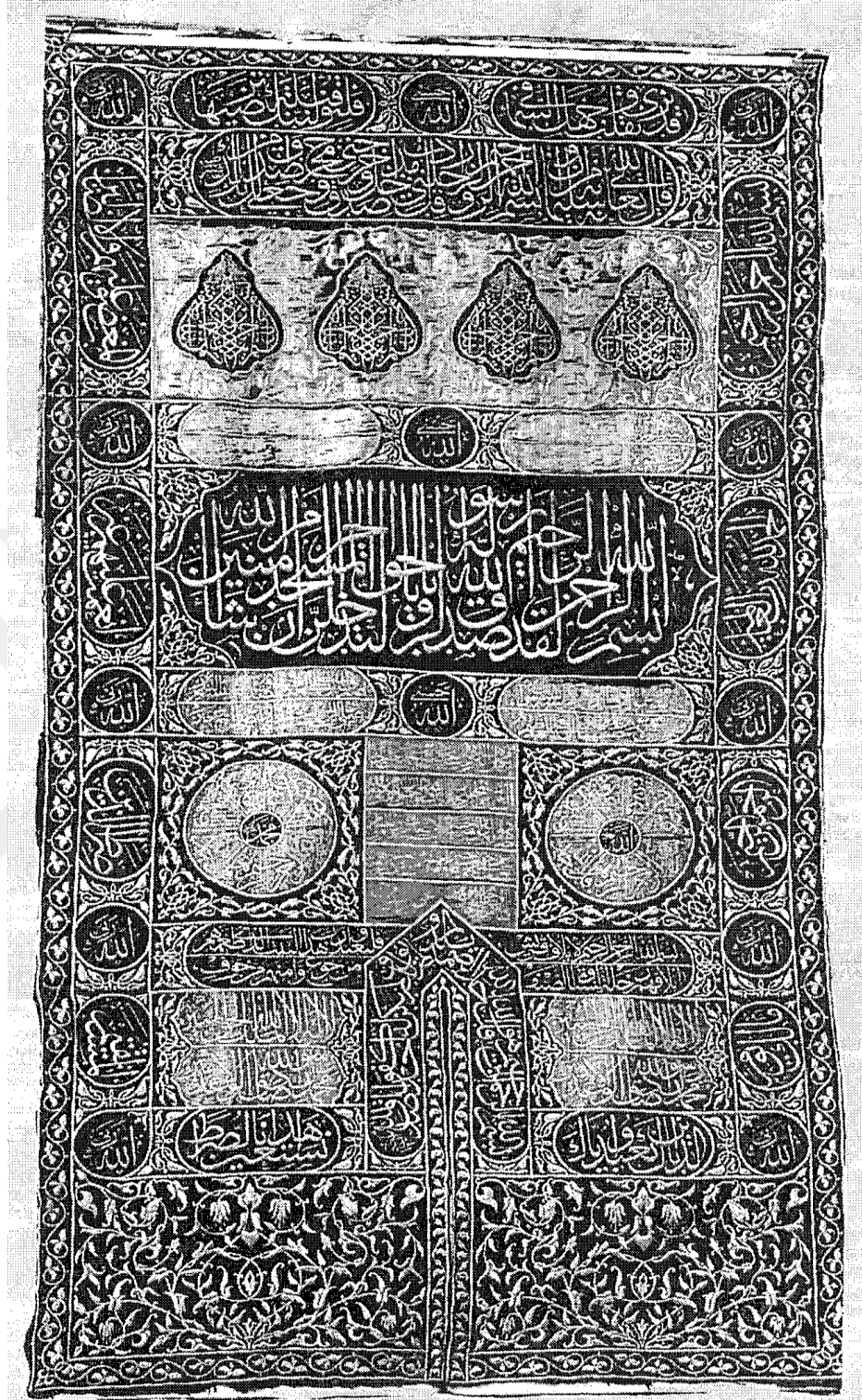
²⁹⁴ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s. 115

²⁹⁵ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s. 116

²⁹⁶ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s. 116

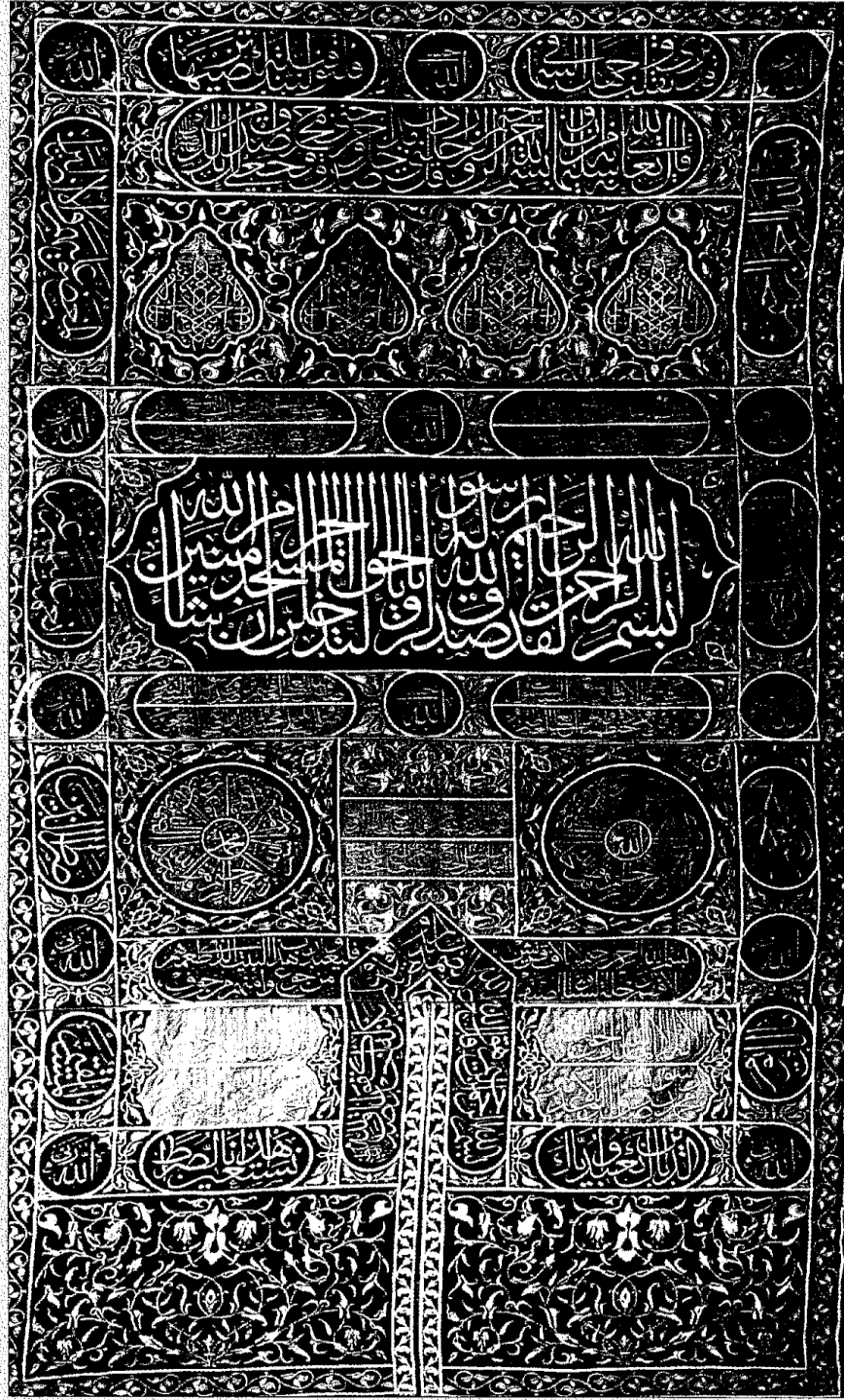
²⁹⁷ Sülün, "Haremeyn'deki Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1" s. 116

²⁹⁸ Tezcan, Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn, s.66

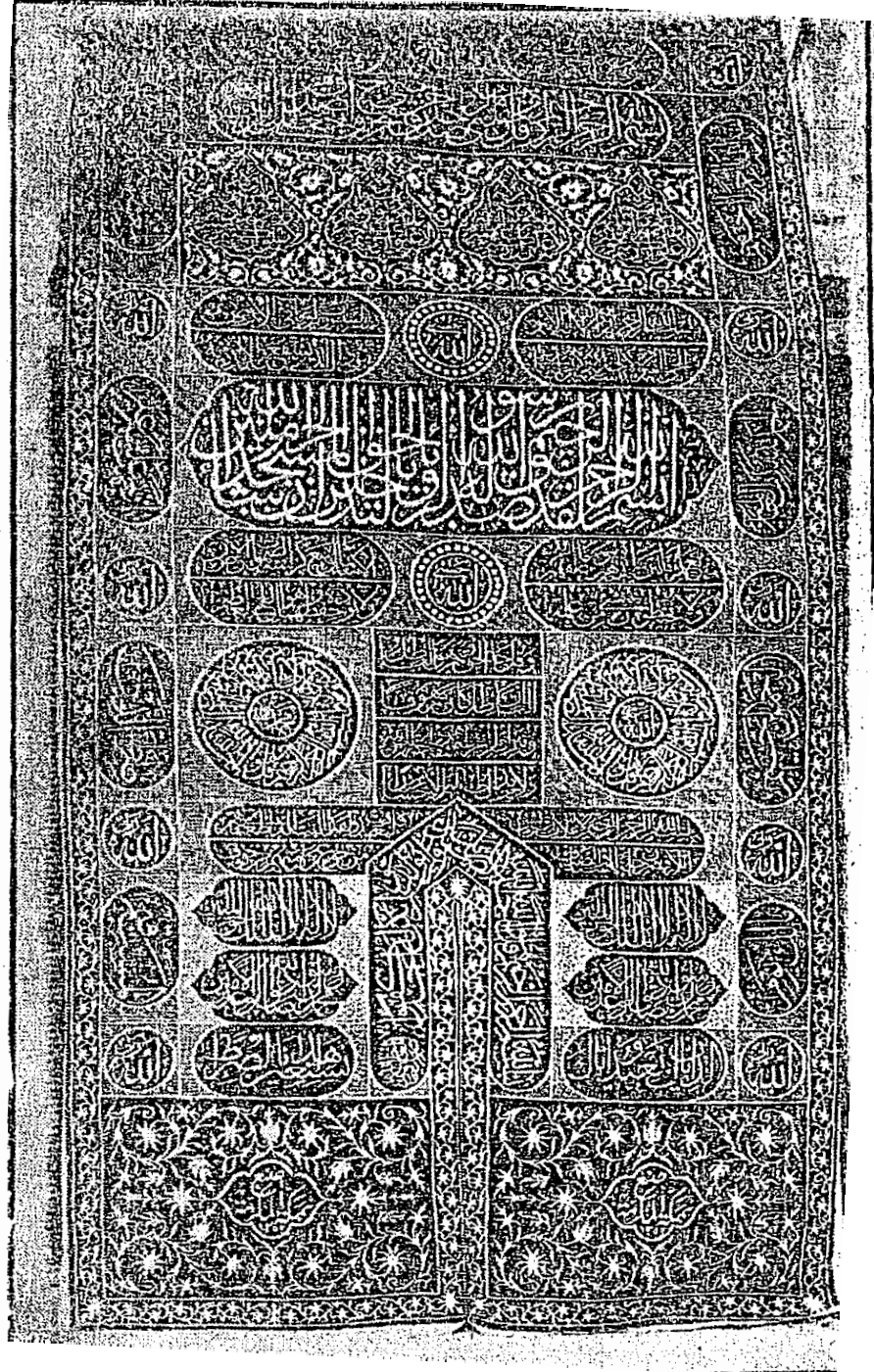
منظر عام لستارة باب الكعبة المشرفة المؤرخة عام ١٢٢٧هـ / ١٩٠٩م، نقلًا عن: تَزْجَان، أَسْتَار، ص ٦٦.

Fotoğraf 66: H.1327/M.1909 tarihli örtü, (Harisi, Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerreffe, s.85)

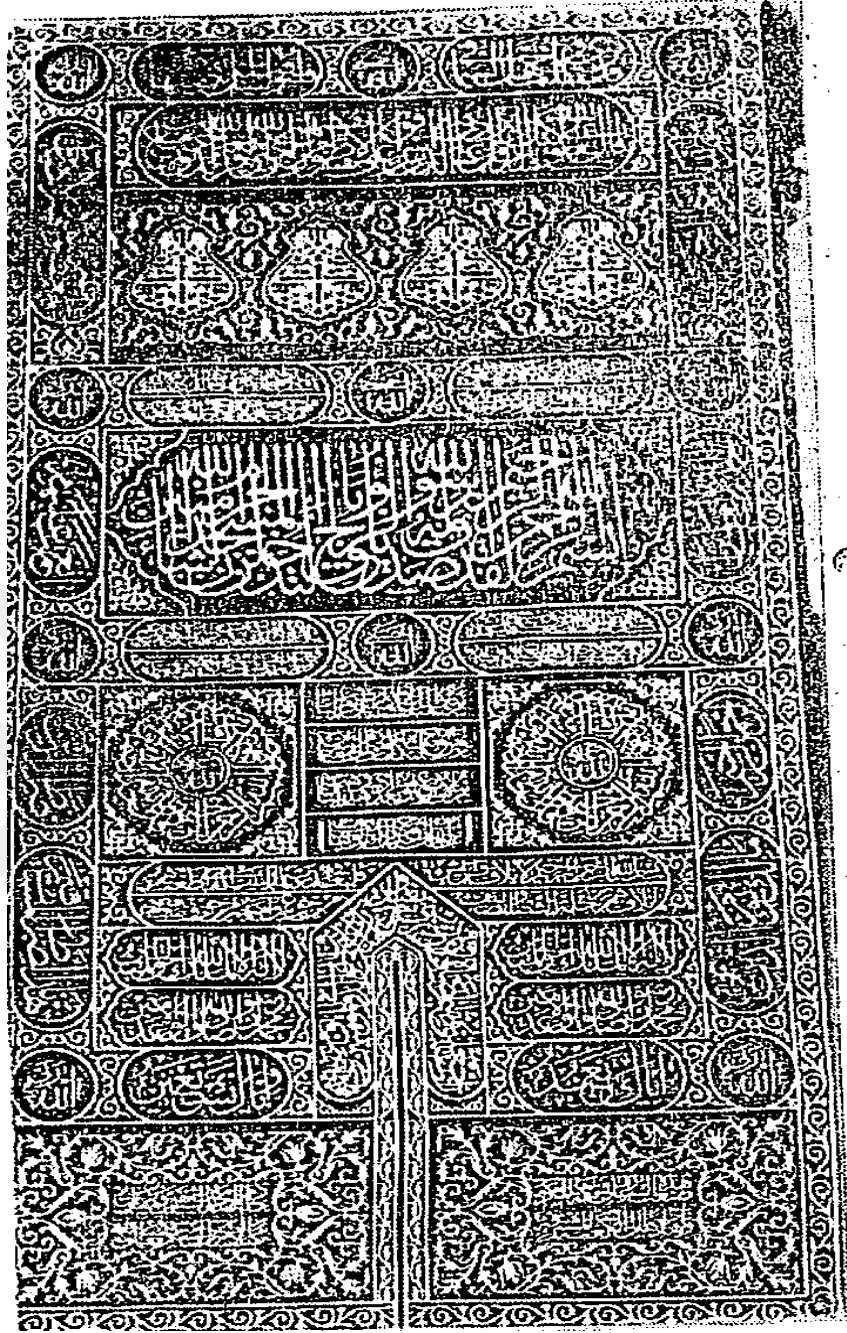

ستارة باب الكعبة المشرفة المصرية، نقلاً عن: صورة نادرة محفوظة في دار الملك عبدالعزيز.

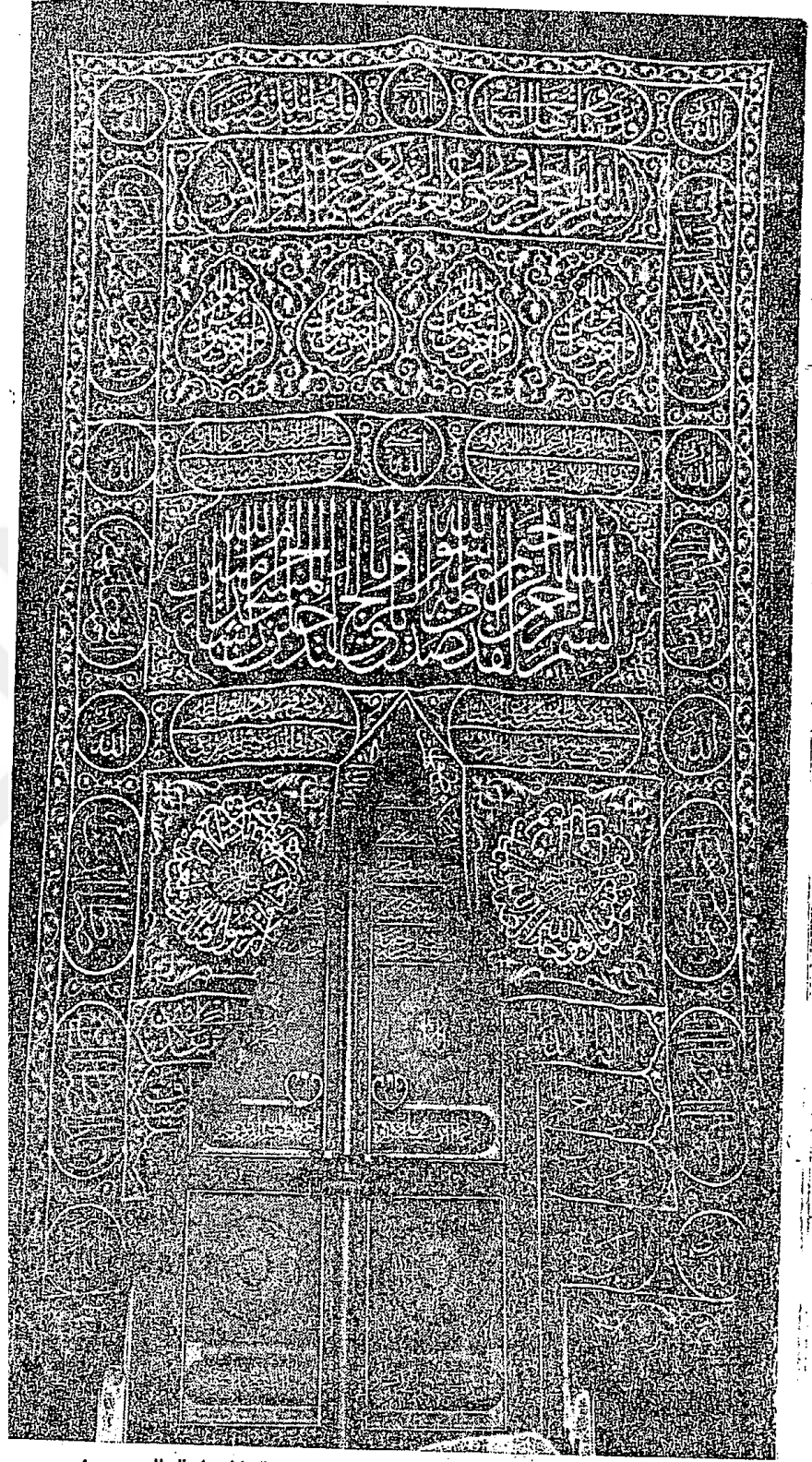
Fotoğraf 67: Kral Abdülaziz evinde bulunan Mısır tarzı kapı örtüsünden bir örnek. (el-Harisi, *Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerrefe*, s.87)

Fotoğraf 68: H.1352/M. 1933 yılına ait bir kapı örtüsü. (Dakn, *Kisvetü'l-Ka'beti'l-Muazzam Abre't-Tarih*, s.210)

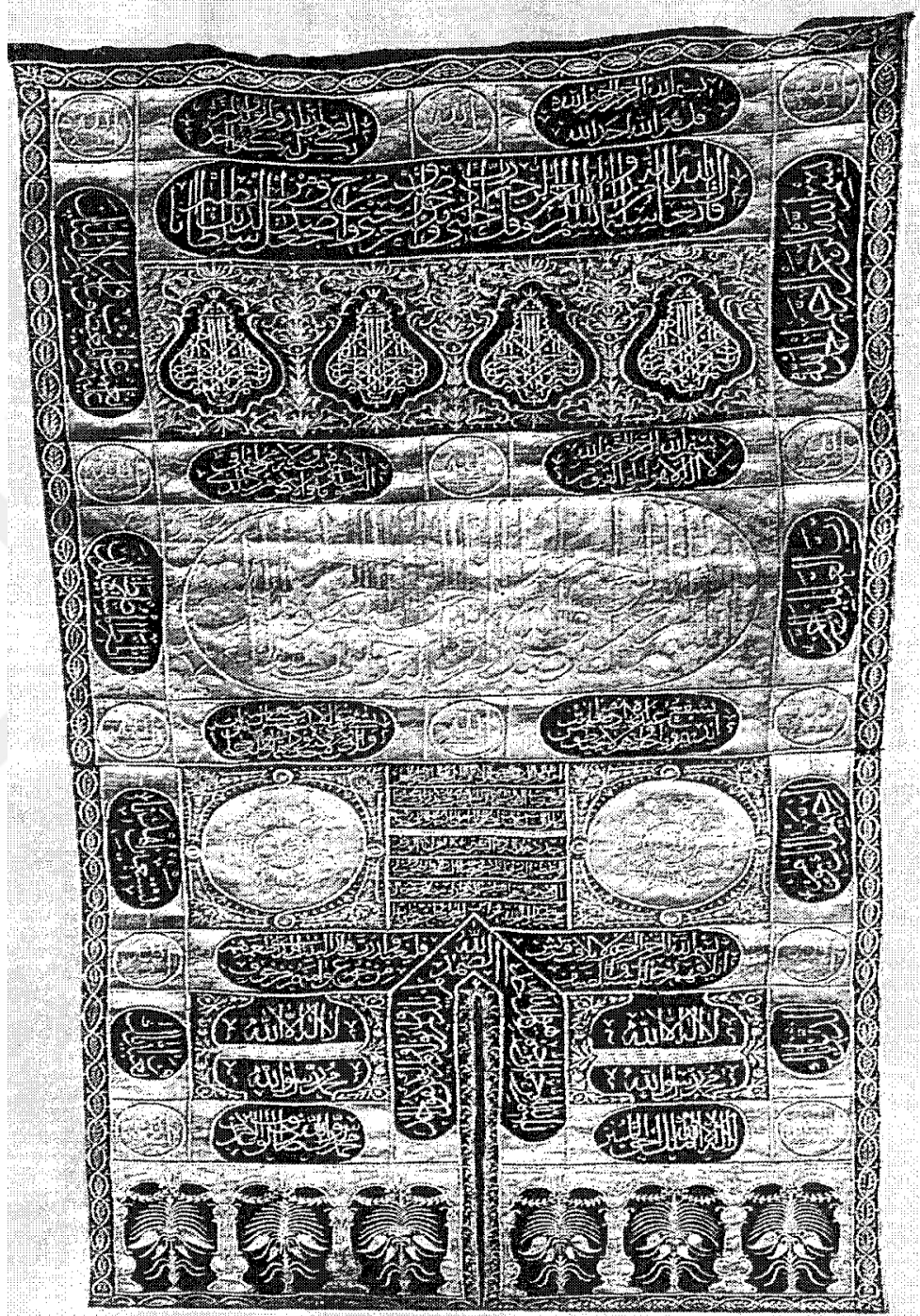
Fotoğraf 69: Faysal b. Abdülaziz dönemine ait bir kapı örtüsü.
(H.1393/M.1973) (Dakn, *Kisvetü'l-Ka'beti'l-Muazzam Abre't-Tarih*, s.238)

Fotoğraf 70: Kral Fahd b. Abdülaziz dönemi kapı örtüsü. (H. 1403/1983).

(Dakn, Kisvetü'l-Ka'beti'l-Muazzam Abre't-Tarih, s.239

3.3.2. Kral Abdulaziz Döneminde Kapı Örtüsü Üzerindeki Ayetler ve Yazılar

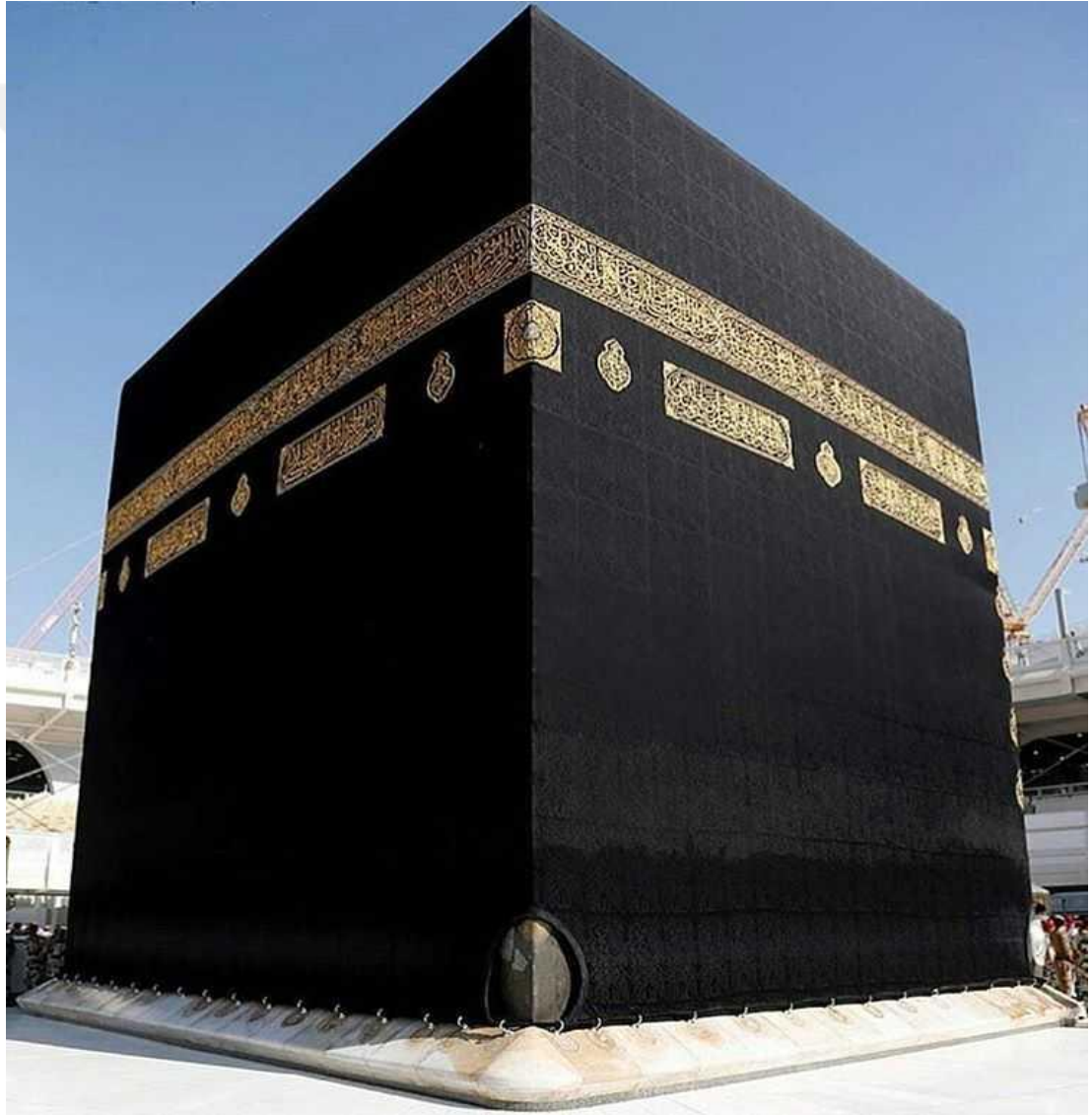

منظر عام لستارة باب الكعبة المشرفة المؤرخة عام ١٢٧٢هـ/١٩٥٣م، نقلًا عن: تزجان، أستاذ، ص ٥٠.

Fotoğraf 71: H. 1373/ M. 1953 yılına ait Kâbe kapı örtüsü. (el-Harisi, Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerrefe, s. 84 (naklen Tezcan)

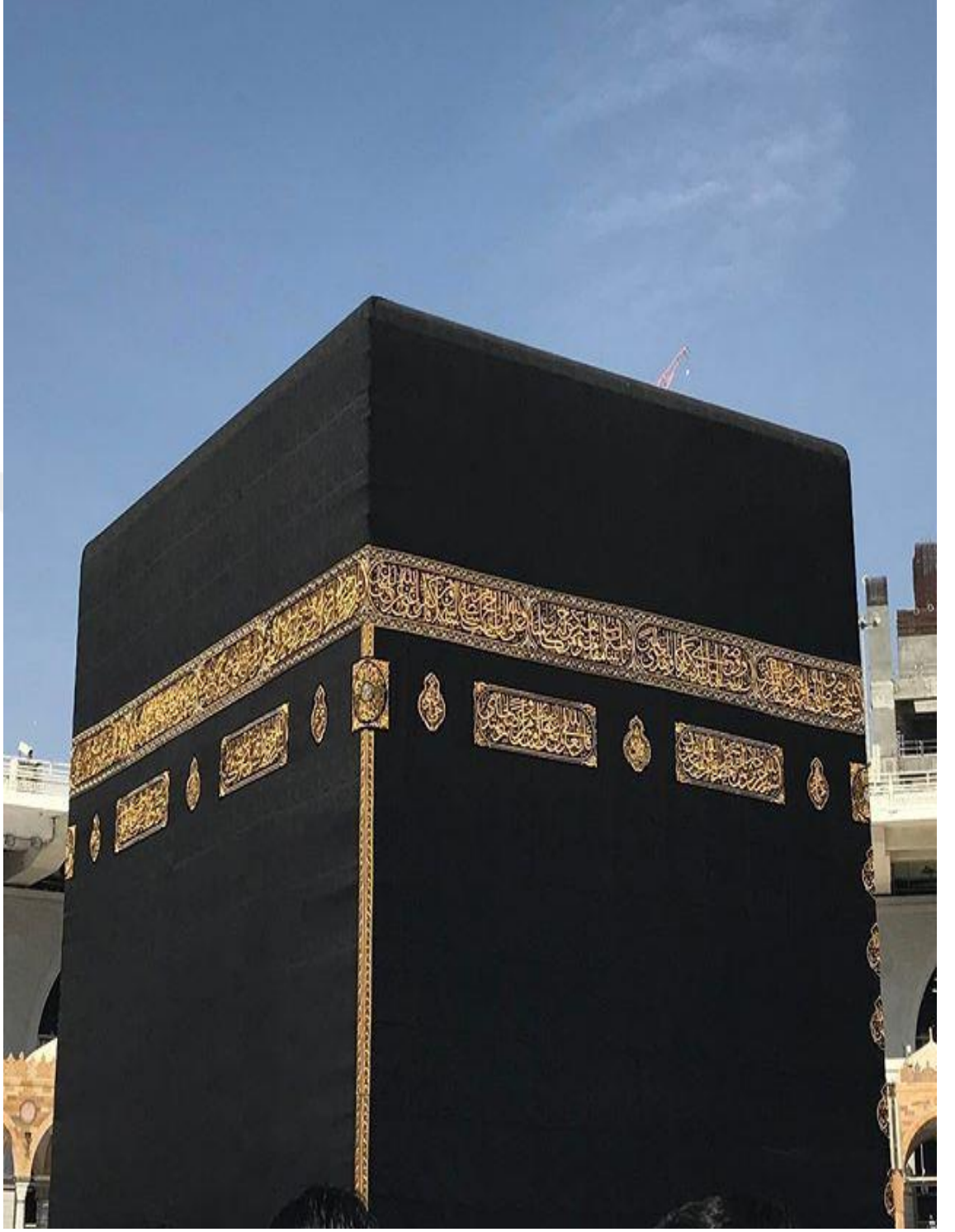
Kral Abdülaziz dönemindeki, H.1373/M.1953 tarihli Kâbe kapı örtüsü üzerinde; Allahu Rabbi, Fatiha Suresi (bölümler halinde), Bakara Suresi 133. Ayet, Ali İmran Suresi 80. ve 139. Ayetler, Fetih Suresi 37. Ayet, İsra Suresi 81. ve 82. Ayetler, Kureyş Suresi, ayrıca lambaya benzeyen şekiller içinde “Lailahe İllallahu’l Meliku’l Hakku’l Mubiyn, Muhammedun Rasulullahi Sadiku’l Va’di’l Emiyn”, kare şeklindeki süslemeler içinde dairevi biçimde besmele ve İhlas suresi yazılıdır.²⁹⁹

3.4. KÂBE’NİN FARKLI YÖNLERDEN ÇEKİLMİŞ FOTOĞRAFLARINDAN ÖRNEKLER

Fotoğraf 72: mecca.net, (08.10.2017)

²⁹⁹ el-Harisi, *Kisvetü’l-Kabeti’l-Müşerreffe*, s.49-56

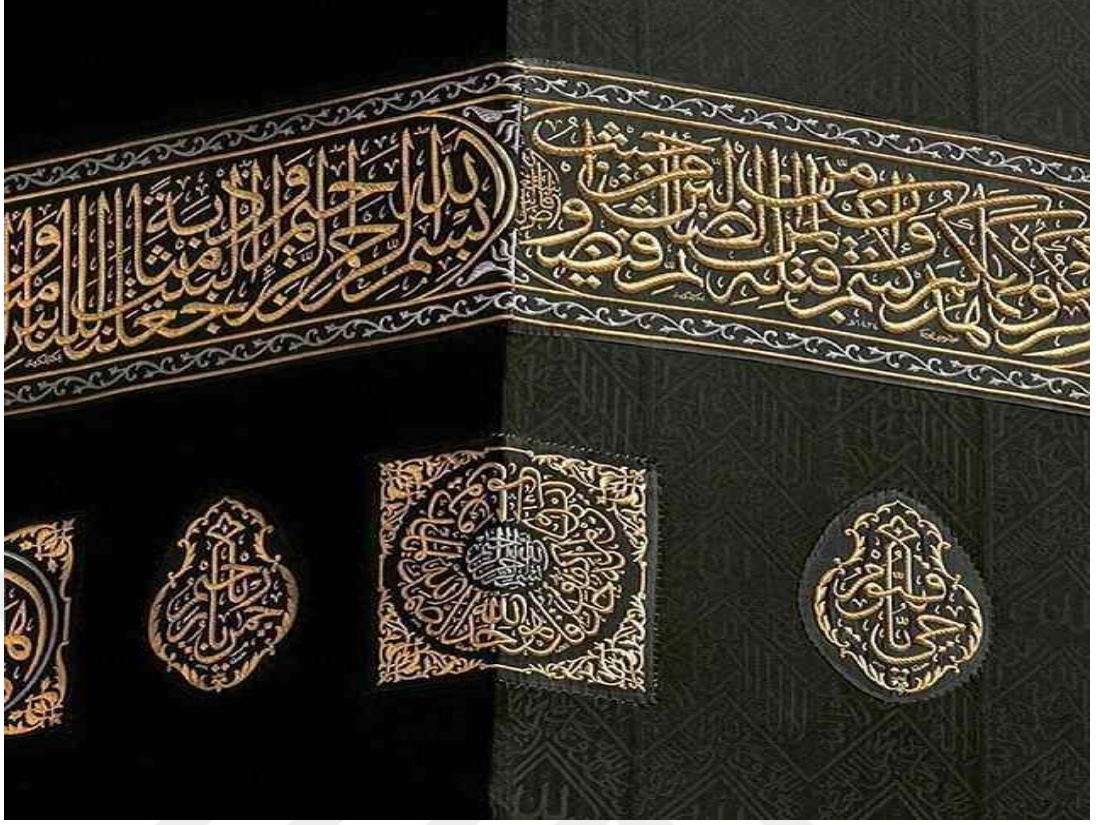
Fotoğraf 73: Rükni Yemani'den Kâbe'nin görünüşü. (mecca.net)
(08.10.2017)

Fotoğraf 74: Yeni dönem; Kâbe örtü kuşakları, Kâbe kapı örtüsü ve süslemelerden genel bir görünüş. (mecca.net) (08.10.2017)

Fotoğraf 75: Kâbe örtü kuşakları ve süslemeler. (mecca.net) (08.10.2017)

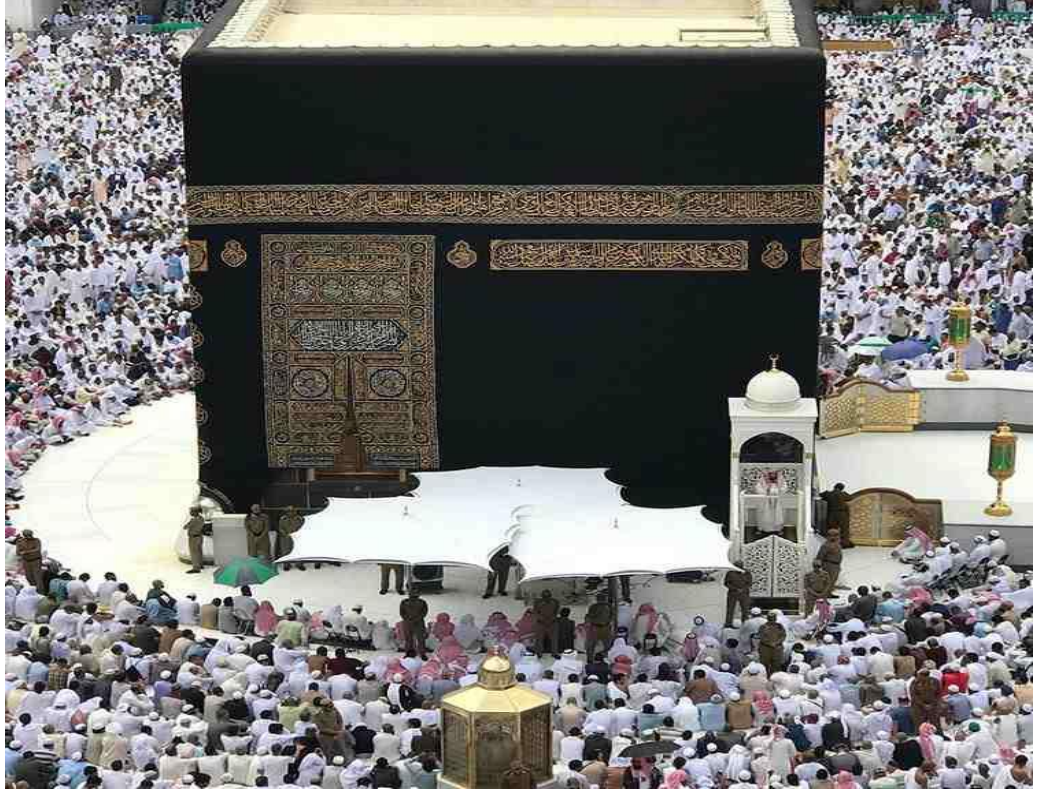
Fotoğraf 76: Kâbe örtüsü üzerindeki yazılar ve süslemeler. (mecca.net) (08.10.2017)

Fotoğraf 77: Kâbe'nin ihramlı bir görüntüsü. (www.aa.com.tr) (23.06.2017)

Fotoğraf 78: Siyah örtü üzerinde yakından bakıldığında görülen yazılar. (mecca.net) (08.10.2017)

Fotoğraf 79: Kâbe'den bir görüntü. (mecca.net) (08.10.2017)

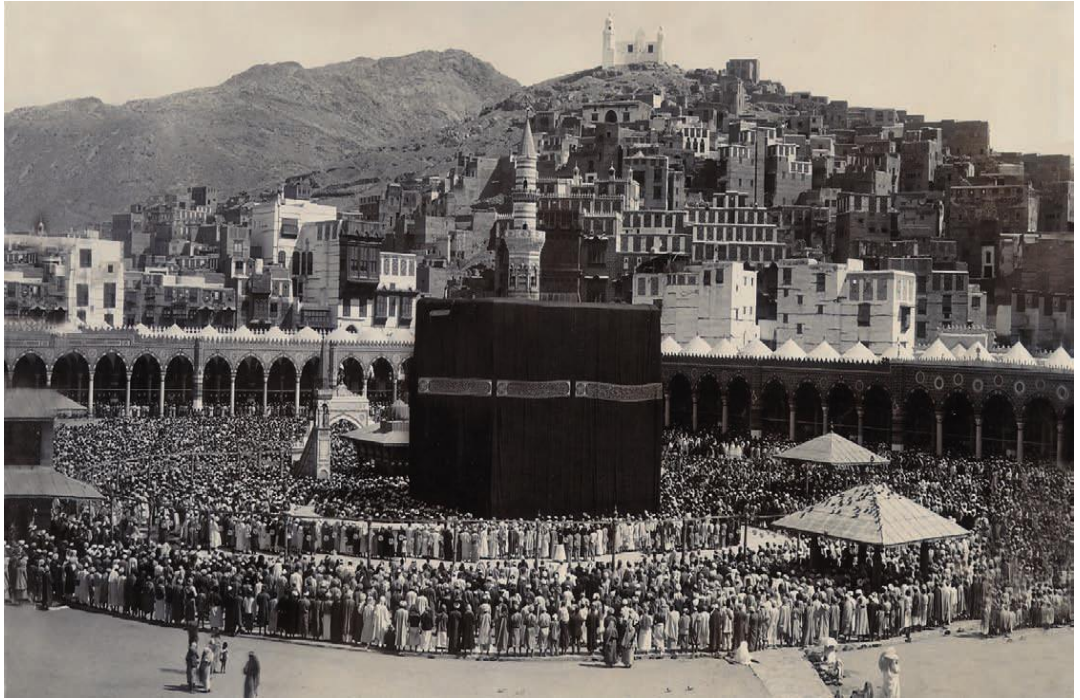
Fotoğraf 80: Kâbe'den bir görüntü. (mecca.net)(08.10.2017)

Fotoğraf 81: Kâbe'den bir görüntü. (mecca.net) (08.10.2017)

Fotoğraf 82: 1947 senesinde Kâbe'nin eski bir fotoğrafı. ([www. kapl-hajj.org](http://www.kapl-hajj.org))
(03.12.2017)

Fotoğraf 83: 1880 senesinde Kâbe'nin eski bir fotoğrafı. ([www. kapl-hajj.org](http://www.kapl-hajj.org))
(03.12.2017)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Müslümanların; namaz ibadetlerinde yöneldikleri, hac ve umre ibadetlerinde tavaf ettikleri, küp şekline benzeyen bir yapıda olan Kâbe binasının ilk olarak ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte, Kur'an-ı Kerim'de Âl-i İmran Suresi 96. ayette “Şüphesiz âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev Mekke'dekidir.” şeklinde ifade edildiğine göre, Kâbe'nin Hz. İbrahim'den önce de var olduğu anlaşılmaktadır.

Var olduğu günden beri Kâbe'ye çok önem verilmiş, defalarca yenilenmiş ve onarılmış, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Kâbe'yi inşa etmeleriyle başlayan Kâbe hizmetleri tarihsel süreç içinde farklı kişi ve devletlerin sorumluluğunda günümüze kadar süregelmiştir. Bu hizmetlerin yerine getirilmesi, görev ve sorumluluk üstlenen kişi ve devletler için bir iftihar vesilesi olmuştur.

Kâbe'ye örtü yaptırılıp örtülmesi de bu iftihar vesilelerinden biri olmuş, farklı dönemlerde farklı kişi ve devletler tarafından çok önem verilen büyük bir vazife olarak üstlenilmiş, tarihsel süreç içerisinde çeşit çeşit, değişik özelliklerde örtüler yaptırılıp örtülmüştür.

İslâm tarihi ve siyer kitaplarının çoğunda belirtildiği üzere, Yemen kralı Tubba' Es'ad el-Himyeri ile başlayan Kâbe'ye örtü örtme işi bir gelenek haline gelmiş; Kureyşliler, İslamiyet'in doğuşu ile birlikte Hz. Peygamber, halifeler dönemi, Emevi, Abbasi, Memlük, Osmanlı gibi farklı devletlerin dönemlerinde de bu gelenek yerine getirilmiş olup günümüzde de bu gelenek devam ettirilmektedir.

Hız. Ebubekir döneminde Kâbe kabati kumaştan örtüyle örtülmüş, Hız. Ömer döneminde örtünün yapım masrafları devlet bütçesinden karşılanmaya başlamıştır. Ayrıca Hız. Ömer dönemindeki ilklerden biri de örtünün Mısır'da dokunup gönderilmesidir. Hız. Osman döneminde de örtü Mısır'da dokunup gönderilmiş ve masrafları devlet bütçesinden karşılanmıştır. İlk olarak Kâbe'ye iki örtü yaptıran da Hız. Osman'dır. Böylece Kâbe örtülerinin terviye günü ve aşure gününde olmak üzere senede iki defa yenilenmesi âdet haline gelmiştir. Hız. Ali'nin örtü yaptırdığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Emeviler döneminde Kâbe'ye örtü örtülmesi önemli bir görev olarak kabul edilmiş ve örtünün yapımı ile ilgili masraflar devlet bütçesinden karşılanmıştır. Abbasiler de Kâbe'nin örtülmesine büyük özen göstermiş ve örtüyü dokumada çok ilerlemiş olan Mısır'da dokutmuşlardır. Abbasiler dokuma, renklendirme, nakışlama, altın ve gümüşle süsleme sanatlarında ileri bir seviyeye ulaşmışlardır.

Memlükler döneminde Kâbe'nin örtüsünün yapımı için bazı köylerin arazileri vakfedilmiş, her yıl vakfın gelirleriyle hazırlanan örtüler, törenlerle “mahmil” adı verilen bir sandık içerisinde Mekke'ye gönderilmiştir.

Osmanlılar Hicaz'ın sorumluluğunu üstlendikten sonra Kâbe'nin iç örtüsü İstanbul'dan gönderilmiş, Kâbe'nin dış örtüsü ise Mısır'da dokunup gönderilmeye devam etmiştir. Sultan Abdulaziz dönemine kadar Kâbe'nin dahili örtüleri düzenli olarak gönderilmeye devam etmiş, Osmanlı sultanlarının her biri Hilafet makamına geldikçe Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara'nın iç örtüleri Mısır'ın köylerinde dokunup gönderilmiş ve bu kanun haline gelmiştir. H. 1334/M.1916 yılında Şerif Haydar Paşa aracılığıyla Kâbe'ye harici bir örtü gönderilmiş, bu örtü H.1341'e (M.1923) kadar Medine'de kalmış ve Hicaz Kralı Şerif Hüseyin tarafından getirtilip Kâbe'ye örtülmüştür. Bugün Topkapı Sarayı'nda Osmanlı devrine ait Kâbe kapı örtüleri ve örtü kuşaklarından çeşitli örnekler bulunmaktadır.

Abbasilerden başlayarak Haremeyn'e sürre ve mahmillerle örtü gönderme geleneği Fatımiler, Eyyubiler, Memlukler ve Osmanlılar tarafından devam ettirilmiş bununla ilgili olarak yapılan merasimlere de büyük önem verilmiştir. Sürre gönderme işi dini ve siyasi bakımdan büyük önem taşımıştır.

Önceleri Mısır ile Hicaz hükümetleri arasındaki siyasi ihtilaflara rağmen örtünün gönderilmesine devam edilmiş fakat sonradan birkaç defa örtünün gönderilmesi durdurulmuştur. Bunun üzerine örtünün gönderilmesinde siyasi etkilerin ortadan kaldırılması için gayret gösterilmiştir. Siyasetin örtüye etkisinden rahatsız olan Suud Kralı Abdulaziz bunun için bir çözüm aramış ve böylece Kâbe örtüsünün Mekke'de dokunmasına karar vermiştir. Suudi Arabistan'da ilk defa Kral Abdulaziz döneminde örtü yaptırılmaya başlanmıştır. Örtünün dokunması için

Mekke’de kurulan dokuma evinde ilk olarak Hindistan’dan getirilen dokuma ustaları görevlendirilmiş olup sonradan yerli ustalar bu görevi yerine getirmişlerdir.

Mekke’de büyük bir örtü fabrikasının açılması Suudi Arabistan Kralı Halid döneminde Hac ve Vakıflar Bakanlığı’na görevlendirilen Abdulvehhab Ahmed Abdulvasi’nin hazırladığı projeler ile gerçekleştirilmiştir. Fabrikada modern ve gelişmiş makineler kullanılmaya başlanmıştır.

Bütün bunlar geçmişten günümüze tarihsel süreç içerisinde Kâbe’nin örtülmesine verilen önemin giderek arttığını göstermektedir. Bu değerin ve saygının bir sonucu olarak Mekke şehrinde kurulan fabrikada ileri teknoloji kullanılarak örtünün yapısı ve özellikleri geliştirilmiş ve burada görev yapan tecrübeli ustaların el işçilikleriyle de örtü muhteşem bir görünüme kavuşmuştur.

Kumaş özellikleri ve renkleri bakımından Kâbe örtülerinin geçirdiği değişim dikkate alındığında; önceleri kişi veya kabileler tarafından genellikle çeşitli renklerdeki yemen kumaşlarından örtüler, Hz. Peygamber döneminde; Aşure gününde kırmızı, Ramazan’da beyaz Yemen kumaşından, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde beyaz keten (kabati) kumaşından, Emeviler döneminde kırmızı ipek ve beyaz ipek örtü, Abbasiler döneminde; yılda üç defa olmak üzere sırasıyla kırmızı ipek, beyaz keten (kabati) ve beyaz ipek örtü, yine Abbasiler döneminde 579 (1183) yılında üzerinde kırmızı yazılar bulunan yeşil örtü, son olarak ta halife Nasır devrinin sonlarından itibaren üzerinde sarı renkli yazıların bulunduğu siyah ipek örtü örtüldüğü anlaşılmaktadır. Abbasiler döneminde başlayan siyah atlas örtü örtme ve siyah örtü üzerine sarı renkte yazı yazma, işleme geleneği günümüzde de devam etmektedir.

Yazı özelliklerini incelediğimizde; Kâbe örtüsü (kisve) üzerine ve nitak-ı şerifler denilen kuşaklar üzerine yazı yazma ve işlemler yapma geleneğinin Abbasiler döneminden itibaren başladığını öğreniyoruz. Abbasiler’in başlattığı siyah örtü üzerine sarı renkli yazı yazma geleneği halen devam etmektedir. Örtü üzerine yazılan yazı tarzı celi sülüs tarzıdır. Abbasiler’den önce Kâbe örtüleri üzerine yazı yazıldığı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Kisve üzerine yazılan yazıların içeriklerine baktığımızda; hemen hemen her dönemde örtülerin üzerine İsm-i Celâl, İsm-i Nebi, Esmâ-i Hüsna, Kelime-i Tevhid, çeşitli sureler, ayetler ve bu surelerden çeşitli bölümlerin yazılmış olduğunu görmekteyiz. Ayrıca nitak-ı şerifler arasındaki süslemeli şekillerin biçimlerinde bazı değişiklikler görüldüğü halde içeriklerinin değişmediği anlaşılmaktadır.

18. ve 19. yüzyıla ait yazı kuşaklarındaki yazıların belirli çerçeveler içinde celi sülüs yazıyla yazıldığını, kenar süslemelerinin birbirine benzediğini ve yine çerçeve içindeki yazılar arasında dairevi şekillerde İhlas suresinin yazılmış olduğunu görmekteyiz. Yazı içeriklerini incelediğimizde çoğunlukla Bakara Suresi, Ali İmrân, Hac ve İsra surelerinden ayetlerin yazıldığı anlıyoruz.

18. ve 19. yüzyıla ait nitak-ı şeriflerde çerçevelerin etrafındaki süslemelerin dönem dönem farklılaştığını görüyoruz. Burada dikkatimizi çeken husus Sultan Abdülmecid, II. Abdülhamid ve V. Mehmed Reşad dönemlerine ait nitak-ı şeriflerin çerçevelerinin etrafındaki süslemelerin birbirinden çok farklı olmalarıdır. En belirgin fark Sultan Abdülmecid döneminde kenarlarda geometrik süslemelerin kullanılmasıdır. Bunun dışında yine nitak-ı şerifler arasındaki dairevi şekillerin farklılaştığı fakat içeriklerinin değişmediği görülmektedir.

Kapı örtülerini incelediğimizde; 18. ve 19. yüzyıla ait kapı örtülerinin üzerindeki şerit ve çerçeveler günümüz örtülerine benzediği halde bu örtülerde kullanılan bazı süslemeler farklılık göstermektedir. 1846, 1847 ve 1853 yıllarına ait kapı örtülerine işlenmiş ayet ve surelerde bir değişiklik görülmemiştir. Süslemelerde bitkisel motifler kullanılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde kapı örtülerinde dikkatimizi çeken detay, Sultan Abdülmecid dönemine ait 1854 tarihli kapı örtüsüne herhangi bir ayetin işlenmemiş olmasıdır. Fakat o tarihten iki yıl sonra tekrar eski düzene geçildiği görülmektedir. Yine Sultan Abdülhamid dönemine ait 1894 tarihli kapı örtüsü farklılaşmış ve herhangi bir ayet içermemiştir.

Kapı örtülerindeki ayetlerin, yazıların belirli bir şemaya uyularak, geometrik şekiller içine yazıldığı, süslemelerde bitkisel motifler kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan şemalarda belirgin bir değişikliğin olmadığı anlaşılmaktadır.

Geleneksel olarak her sene özenle Kâbe'ye örtü hazırlanması ve örtülmesi işi estetik bir boyut kazanmış ve örtü görenlerin ilgisini çeken bir yapıya kavuşmuştur. Estetik olarak dikkat çeken Kâbe örtüsü üzerinde son yıllarda da çeşitli yenilikler yapılmıştır.

KAYNAKÇA

KUR'AN-I KERİM

APAK, Adem, **Anahatlarıyla İslâm Tarihi 1**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2014

APAK, Adem, **Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012

ASKALÂNÎ, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer, **el-Lemhatü'l-Latife Fi Zikri Ahvâli Kisveti'l-Ka'beti's-Şerife**, thk. Muhammed Ali Fehim Beyyumi, Mektebetu Zehrai's-Şark, Kahire, 2007.

ATALAR, Münir, “Türklerin Kâbe’ye Yaptıkları Ekonomik Yardımlar”, **Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1989

ATTAR, Ahmed Abdülgafur, **el-Ka’be Ve’l-Kisve : Münzü Erba Alafi Sene Hatte’l-Yevm**, Vizaretü'l-Hac ve'l-Evkaf, Suudi Arabistan, 1978/1398

AYVALLI, Ramazan, **İki Cihan Güneşi Hz. Muhammed’in (a.s) Hayatı**, İhlas Yay. İstanbul, 2013

AYYILDIZ, Erol, **Arapça-Türkçe Lügat**, Ensar yay. İstanbul, 1988

BA SELAME, Hüseyin Abdullah, **Tarihü'l-Ka'beti'l-Muazzama : İmaretuha Ve Kisvetuha Ve Sedanetuha**, Cidde : Tihame, Suudi Arabistan, 1982/1402.

el-BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahyâ, **Fütûhu'l Buldân**, Tercüme: Prof. Dr. Mustafa Fayda, Siyer Yayınları, İstanbul, 2013

BOZKURT, Mehmet, **Kâbe Tarihi ve Hac Rehberi**, Özyurt Mat. Ankara, 2009

BOZKURT, Nebi, KÜÇÜKAŞÇI, M. Sabri, “Mekke”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, (DİA), TDV Yay., Ankara, 2003, c. 28

BUZPINAR, Ş. Tufan, “Surre”, **DİA**, c.37, TDV yay. İstanbul, 2009

CAN, Yılmaz, “Kâbe”, **Ondukuz Mayıs Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 7, Samsun, 1993

CAN, Yılmaz, GÜN, Recep, **İslâm Sanatına Giriş**, Ensar Yay., İstanbul, 2015

- ÇAĞATAY, Neşet, “İslâm’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı” Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi yay. Ankara, 1957
- DAKN, Seyyid Muhammed, **Kisvetü'l-Ka'beti'l-Muazzam Abre't-Tarih**, y.y. Suudi Arabistan, 1986
- KELEŞ, Ekrem, **Umre Rehberi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013
- ERASLAN, Sadık, “Osmanlıların Haremeyn-i Şerifeyn Hizmetleri”, **Diyanet İlmi Dergi**, c.35, sayı:1, Ankara, 1999
- ERKUL Bünyamin; KELEŞ, Ekrem, **Haccı Anlamak**, Diyanet İşleri Başkanlığı yay. Ankara, 2011
- EYÜP SABRİ, **Mir'ât-ı Mekke**, sad. Osman Erdem, Osmanlı Yay. İstanbul, y.y.y
- EZRAKİ, Ebu'l-Velid Muhammed, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, çev. Y. Vehbi Yavuz, İstanbul, 1974,
- el-HARİSİ, Nasır b. Ali, **Kisvetü'l-Kabeti'l-Müşerrefe Fi Ahdi'l-Melik Abdülaziz**, Dâretü'l-Melik Abdülazîz, Mekke, 2005/1426.
- HASAN, Hasan İbrahim, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi**, Tercüme: Prof. Dr. İsmail Yiğit, Prof. Dr. Sadreddin Gümüş, Kayhan Yay. İstanbul, 2011
- HİLMİ, İbrahim, **Kisvetü'l Kâ'beti'l-Müşerrefe Ve Fünunu'l-Huccac**; thk. Cemâl Gaytânî, Müessesetu Ahbari'l Yevm, Kahire, 1991
- HİZMETLİ, Sabri, **İslam Tarihi**, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi yay. Ankara, 1991
- İBN-İ HİŞAM, **es-Siret'ün-Nebeviyye**, çev. İzzet Hasan-Neşet Çağatay, Ankara Ü. Yayınları, Ankara, 1971
- İBN-İ İSHAK, Muhammed, **Siyer**, çev. Sezai Özel, Akabe Yay. İstanbul, 1988
- İBN-İ KESİR, **Peygamberler Tarihi**, çev. Mahmud VARHAN-Hasan Ali SAYGIN, Polen Yayınları, İstanbul, 2011
- MESUDİ, **Murûc Ez-Zehab**, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2011
- ÖZEL, Ahmet, (Ed.) **Fotoğraflarla Kutsal Topraklar**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 2013
- SÜLÜN, Murat, “Haremeyn'deki Belli Başlı Mâbedlerde Yazılı Ayetlere Dâir Mülâhazalar-1”, **Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2003
- et-TABERİ, Ebû Ca'fer Muhammed Bin Cerir, **Tarih-i Taberi**, Trc. M. Faruk Görtunca, Sağlam Yayınevi, İstanbul, y.y.y.
- TEZCAN, Hülya, **Estarü'l Haremeyni's-Şerifeyn**, trc. T. Ömer Tahaoğlu, IRCICA yay. İstanbul, 1996

ÜNAL, Sadettin, “Kâbe”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, (DİA), TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c.24

YILDIZ, H. Dursun, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, (DİA), TDV Yay., İstanbul, 1991, c.3

YÜCEL İrfan, “Hac ve Umre”, **İlmihal**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010

www.aa.com.tr

www.alarabiya.net

al-masjid-al-haram.blogspot.com

www.archive.org

<http://factory.alharamain.gov.sa>

www.haber7.com

[www.instagram.com @harameyn_serifeyn](https://www.instagram.com/harameyn_serifeyn)

www.kapl-hajj.org

mecca.net

www.tdk.gov.tr (Türk Dil Kurumu)

www.trt.haber.com